

L'EVOLUCIÓ DEL POBLAMENT PROTOHISTÒRIC A LA PLANA OCCIDENTAL CATALANA

Models d'ocupació del territori i urbanisme

per

Joan B. López i Melción

Tesi doctoral
Unitat d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga
Departament d'Història
Universitat de Lleida

Director: Dr. Emili Junyent i Sànchez

Lleida, juny 2000

(043) "2000" LOP

1600193224 X

Universitat de Lleida
Registre General

21 JUNY 2000

3329

3:

L'EVOLUCIÓ DEL POBLAMENT PROTOHISTÒRIC A LA PLANA OCCIDENTAL CATALANA

Models d'ocupació del territori i urbanisme

per

Joan B. López i Melción

**Tesi doctoral
Unitat d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga
Departament d'Història
Universitat de Lleida**

Director: Dr. Emili Junyent i Sánchez

Lleida, juny 2000

1884-74260

0159-65360

CONCLUSIONS GENERALS

The following conclusions were drawn from the study conducted over a period of six months. The results indicate that the majority of respondents are in favor of the proposed changes. It is noted that there is a significant correlation between the age of the respondents and their level of support for the changes. The data also shows that the proposed changes are expected to have a positive impact on the organization's performance.

It is concluded that the proposed changes are necessary for the organization to remain competitive in the current market. The implementation of these changes is expected to result in increased productivity and cost savings. The study also identified several areas for further research, including the long-term effects of the changes and the impact on employee morale.

La hipòtesi inicial d'aquest treball es fonamentava en l'existència d'una evolució singular de la protohistòria de la plana occidental catalana respecte la resta del nord-est peninsular, que tenia com a exponent més clar l'evolució de l'urbanisme.

Posar en evidència aquest particularisme històric implicava, d'entrada, renunciar a les perioditzacions arqueològiques generalitzadores de les darreres dècades i plantejar una nova visió diacrònica de la protohistòria de la regió basada principalment en els seus trets idiosincràtics. La proposta que es presenta consisteix en utilitzar la denominació de "Grup del Segre-Cinca".

Paral·lelament, un dels objectius metodològics assumits de bon principi consistia en incorporar el calibratge de les datacions per radiocarboni dins de la racionalització del factor temps, per la qual cosa s'ha adoptat un procediment propi basat en la utilització dels valors centrals que s'obtenen a partir de les medianes dels intervals de màxima probabilitat. Aquest mètode d'explotació de les dades no presenta majors o menors avantatges que la resta d'alternatives peninsulars o europees i, davant l'absència de qualsevol tipus de consens, constitueix una solució coherent que s'ha mantingut al llarg de tot el treball.

En el terreny teòric es partia del convenciment que l'urbanisme protohistòric constituïa la materialització espacial de les relacions socials de producció dins les diferents comunitats històricament determinades, per la qual cosa caracteritzar-lo implicava definir prèviament les relacions concretes que s'establien entre assentament i territori a partir d'unes pràctiques econòmiques determinades i en el si d'una estructura social concreta, la qual s'ha intentat, en la mesura del possible, caracteritzar.

En síntesi, els resultats obtinguts són els següents:

- Estadi pre-urbà (2700 - 1650 cal. BC)

Les formes d'hàbitat característiques són les granges, llogarrets i vilatges dispersos. Constitueix la fase en la qual es desenvolupa el ple sedentarisme en el marc d'un procés creixent de fixació de les comunitats en el territori a partir fonamentalment del desenvolupament d'unes estratègies econòmiques de base agrícola i ramadera. Pot subdividir-se en dos períodes:

- Calcolític-bronze antic (2700 - 2000 cal. BC):

És difícil, en l'estat actual de la recerca, distingir o separar les primeres etapes calcolítiques del bronze antic tradicional. De fet no s'ha excavat cap hàbitat d'aquests períodes i totes les dades existents provenen de diferents llocs d'enterrament o troballes superficials.

En aquest sentit, els primers objectes de coure (un punxó biapuntat) apareixen a la balma d'enterrament col·lectiu de cal Porta (Torà, la Segarra) amb una cronologia que pot remuntar-se fins al 2700 cal. BC, però no existeix cap altra troballa similar, ni indicis d'una metal·lúrgia local fins al bronze ple. Tot i així, altres troballes vinculades a grups culturals metal·lúrgics com les ceràmiques del tipus Ferrières del jaciment de Roquetes (Alcarràs, Segrià); els dos vasos d'estil campaniforme pirinenc recuperats en l'abric de Roques del Sarró (Lleida, Segrià), datats vers 2515 cal. BC, o diferents troballes superficials relacionades amb aquesta nebulosa dels campaniformes inciso-impressos que puntegen tota la plana: Sidamon (Pla d'Urgell); la Pleta (Vila-sana, Pla d'Urgell), Paretetes (Albagés, les Garrigues), Peixera d'Aspa (Aspa, les Garrigues), Plana de la Cervereta de Rita i Socarrada (Maials, Segrià), Torrelles (Tarrès, les Garrigues).... permeten intuir que la introducció del metall va produir-se a través de contactes transpirinencs, essent aquesta tecnologia ràpidament assimilada i desenvolupada per les comunitats locals.

L'observació de la distribució espacial d'aquestes troballes indica que el poblament es repartia de forma molt dispersa pel conjunt del territori considerat, més enllà de la conca dels rius principals. Es tracta, d'altra banda d'assentaments situats preferentment en llocs planers, altiplans i terrasses a poca alçada o a peu de vessant, presentant-se les troballes molt agrupades i en superfícies reduïdes, la qual cosa permet suposar que es tractava de petits grups. Molt possiblement s'assisteix ara a una fase d'exploració de les terres més adients en el marc d'una nova colonització de base fonamentalment agrícola de la plana.

Així, comunitats d'escassa capacitat demogràfica, constituïdes possiblement per una sola família més o menys extensa o varies famílies nuclears s'establirien en petits illogarrets o granges autosuficients, amb un grau de sedentarisme condicionat pel propi esgotament o no dels recursos circumdants.

La informació que proporciona el registre funerari es, d'altra banda, bastant coincident en situar l'enterrament col·lectiu en balmes com el ritu principal. Es tracta de balmes naturals que molt sovint són arranjades amb lloses més o menys grans per delimitar l'espai d'enterrament, essent conegudes dins la terminologia arqueològica com a «balmes paradolmèniques». La inhumació és la pràctica habitual, generalment de tipus primari i amb deposicions successives.

Esdevé impossible valorar el caràcter general o selectiu d'aquests enterraments, essent el nombre de sebollits molt variable segons la balma. Tot i així, la quantitat cada cop major de jaciments d'aquest tipus: l'Auditori (Guissona, la Segarra), la Sargantana (Oliola, la Noguera), Fontanet i cal Porta (Torà, la Segarra), la Força (Pons, la Noguera), Emprius (Verdú, l'Urgell)... indica que es tractaria d'un ritus bastant comú, al menys en tot el sector oriental de la plana.

Aparentment tots els grups d'edat i sexe, excepte els nadons menors d'un any, reben el mateix tractament i els aixovars són pràcticament inexistents, la qual cosa tampoc sembla fomentar la idea de societats amb desigualtats internes significatives. Solament la balma de Ferriols A (Vallbona de les Monges, l'Urgell), més coneguda com el sepulcre de Rocallaura, constituïria una excepció, donat que una parella d'adults de diferent sexe va ser inhumada amb un important aixovar que incloïa elements singulars propis de la mortalla (13 botons piramidals d'os perforats en «V», possiblement del vestit femení), altres de caire personal com un punyal de llengüeta de coure i algunes ofrenes com un vas ceràmic i restes de fauna.

És molt possible que aquest tractament diferenciats sigui indicador d'un estatus social privilegiat, però esdevé molt difícil valorar, en l'estat actual de la recerca, la seva incidència dins l'estructura social general, atès que es tracta d'una troballa isolada i excepcional. Tampoc pot excloure's que es tracti de personatges aliens a la comunitat. En qualsevol cas, constitueixen una dada a retenir, donat que la figura de «grans homes» o individus amb un reconeixement social rellevant es documenta perfectament ja durant l'etapa immediatament posterior.

- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)

S'observen canvis significatius en totes les esferes de l'estructura socioeconòmica dels pobladors de la plana. Les dades més concloents provenen de les recents excavacions (1993-1995) efectuades a l'assentament de Minferri (Juneda, les Garrigues).

El jaciment se situa en la part somital i la vessant nord d'una de les àmplies terrasses fòssils que voregen la riba esquerra del riu de la Femosa. La intervenció es concentrà en una àrea d'uns 3500 m², però l'extensió del jaciment s'estén sobre una superfície calculada al voltant de les 10 hectàrees. D'entrada, doncs, apareix un tipus d'assentament de dimensions inusuals, que palesa l'existència de les primeres formes d'aglomeració de l'hàbitat en el marc d'un procés d'ocupació i explotació del territori molt més qualificat i vinculat al ple sedentarisme.

Aquesta dada permet ja desmitificar la imatge tradicional de comunitats transeünts i hàbitats estacionals que habitualment s'utilitzava per caracteritzar

les comunitats d'aquesta època, conegudes exclusivament a partir de la troballa superficial d'algunes taques cendroses, amb abundant matèria orgànica i de dimensions reduïdes, les quals s'interpretaven com a fons de cabana construïts amb materials peribles. A partir de Minferri, avui pot assegurar-se que molts d'aquests cercles de terres ennegrides, sinó tots, corresponen a sitges o altres fosses seccionades, de les quals a Minferri se'n coneix gairebé un centenar pràcticament completes.

El model d'assentament es basa en la presència d'unitats d'habitació molt poc concentrades (les distàncies entre cadascuna superen en ocasions els 100 metres) però delimitant entre elles un espai exempt del conreu i destinat a la ubicació d'estructures d'emmagatzematge (principalment sitges de formes diverses) o altres activitats productives. Aquest espai actua també com a lloc d'enterrament, generalment aprofitant sitges que ja ha estat amortitzades. Correspon al que s'ha donat en nomenar «vilatge dispers» i és característic de moltes comunitats i cultures durant un estadi avançat dels processos de colonització agrícola dels respectius territoris, quan els pobladors han seleccionat ja els indrets més adients o amb més recursos, fixant així de forma estable la seva residència. Durant el neolític, s'observa ja a Catalunya en jaciments de pre-litoral com la Bòvila Madurell (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental), en múltiples jaciments del País Valencià com Jovades (Concentaina, Alacant), també a la conca baixa el Guadalquivir a Valencina de la Concepción (Sevilla) o al centre i nord d'Europa en el marc de la cultura de la BandKeramic, en jaciments com Bylany (Txèquia) o Olszanica (Polònia), per citar alguns exemples.

La seva característica comuna sembla ser l'escasa capacitat demogràfica, malgrat la gran superfície ocupada. S'ha comprovat en assentaments com Esloo (Holanda), estesos també al llarg de 10 hectàrees, que el nombre de vivendes es reduïa a 95, aproximadament 1052 m² per cada nucli d'habitació. Igualment, es considera que una població d'entre 20 i 60 persones seria suficient per crear un nou assentament, el qual creixeria paulatinament a partir de l'agregació de noves unitats.

La casa característica de Minferri –tot i desconèixer exemples anteriors– adopta ara amb seguretat la planta rectangular, fenomen que en algunes cultures o pobles primitius actuals també és indicador de sedentarisme, malgrat que aquesta observació no pot generalitzar-se. Es desconeix encara l'arquitectura en pedra i els habitatges són construïts mitjançant una armadura de pals i bigues, la qual es revesteix amb fang modelat manualment i de vegades reforçat amb un entramat vegetal o encanyissat. La seva minsa superfície (uns 20 metres quadrats en el cas conegut) deixa entreveure que la cèl.lula social bàsica seria ja la família nuclear integrada per dues generacions o com a màxim tres (avis, pares i fills menors d'edat).

La base econòmica fonamental era el conreu de blat nu i ordi vestit, amb

una important incidència de la ramaderia integrada pels ovicàprids, bòvids i porcs. S'ha pogut constatar l'explotació de productes secundaris com la llet o el formatge i el sacrifici d'alguns bous en edat avançada, la qual cosa permet suposar la seva utilització com a força de treball. Aquesta observació és important perquè podria implicar –tot i no disposar de cap exemplar- l'ús de l'arada en la preparació dels camps, rendibilitzant molt més la producció.

L'elevat nombre de sitges aparegudes no constitueix necessàriament, però, l'indicador d'una economia excedentària. L'anàlisi de la seva capacitat (uns 1500 l. de mitjana) deixa entreveure que respon a la reserva anual pel consum d'una sola família integrada per 5 persones i la seva proliferació pot explicar-se perfectament en el marc d'una dinàmica relativament ràpida d'amortització i construcció de noves estructures. Cal considerar, en aquest sentit, que el jaciment té una durada mínima d'uns 150 anys (1800-1650 cal. BC), amb la qual cosa un sol grup familiar podria generar fins a 30 sitges, si a cadascuna se li atribueix un funcionament mitjà de 10 anys i l'ús simultani d'almenys dues sitges per família, considerant que s'hi poden emmagatzemar productes diferents, o bé que l'exhauriment d'un estoc no sempre coincideix amb l'arribada dels productes de la nova collita.

En definitiva, la distribució espacial laxa de les vivendes i l'estudi de les formes de producció condueixen a pensar que la unitat domèstica familiar actua tant com a unitat bàsica de producció econòmica (cada família explotaria una parcel·la de terra pròpia), com de reproducció social. En aquest sentit, la incorporació de nous membres a partir d'un tipus de relacions matrimonials que es desconeixen es solventaria amb la construcció de nous habitatges autònoms, que a la vegada implicarien l'ampliació de l'espai ocupat pel vilatge en el marc d'una pressió sobre el medi que, en principi, no generaria cap conflicte pel que fa als recursos existents.

Les relacions de parentiu podrien constituir així un dels mecanismes per explicar el creixement d'aquestes aldees, però no necessàriament esdevindrien l'únic factor explicatiu de la seva aparició i desenvolupament. La necessitat de cooperació econòmica degué jugar igualment un paper motriu tant o més important. En aquest sentit, s'han observat dues sitges amb capacitats molt superiors a la mitjana (entre 3000 i 6000 litres) que molt possiblement podrien haver constituït reserves comunals en previsió de males collites o destinades a l'intercanvi de productes de difícil accés en el context d'una economia familiar autàrquica.

És aquí on apareix una altra activitat productiva: la metal·lúrgia local del bronze, el grau de desenvolupament de la qual ha constituït una sorpresa respecte al coneixement existent. Excepte l'aliatge dels metalls, a Minferri es documenta tota la resta d'aquest procés de producció (refosa del metall en fosses específiques, gresols, motlles i objectes elaborats) i a més a més en quantitats aparentment importants, donat que han aparegut un total de 4

motlles: 2 per destrals planes i cisells, 1 altre exclusivament per destrals planes i 1 darrer per barnilles.

Malgrat el caràcter multifuncional d'algunes eines com les destrals, poden considerar-se globalment com bens de producció i les anàlisis metal·logràfiques efectuades palesen, d'altra banda, que es tracta d'autèntics bronzes binaris amb uns percentatges d'estany pels volts del 10%, la qual cosa permet situar-los tecnològicament dins d'un estadi característic del bronze ple. No hi ha dubte tampoc, tot i que recentment s'han detectat mineralitzacions de coure en indrets propers de la plana com la zona de Soses-Seròs-Aitona, que la resta de components està absent, amb la qual cosa degué tractar-se d'un tipus de producció limitat al consum intern i basat fonamentalment en la refosa d'objectes amortitzats, adquirits a través de processos d'intercanvi ara per ara desconeguts.

El desenvolupament d'aquestes activitats de caire suprafamiliar implicaria, per una altra part, l'existència d'algun mecanisme o institució redistribidora i és aquí on sembla aparèixer la figura del "gran home", la qual pot inferir-se a través del registre funerari.

Minferri permet documentar també un nou ritu d'enterrament, conegut en altres jaciments similars de regions veïnes, però completament nou a la plana: les inhumacions primàries individuals o múltiples, però simultànies, en fosses o sitges ja amortitzades. S'han detectat fins ara un total de 4 casos que fan palesa aquesta manca d'uniformitat en les formes d'enterrament (des d'un fins a cinc individus inhumats en la mateixa fossa), però que permeten constatar la seva aparent aplicació a tots els grups d'edat i sexe, des dels perinatals fins als individus senils d'entre 60-65 anys de vida.

És justament el cadàver d'un individu masculí d'aquesta edat el que ha aparegut amb l'ofrena singular del tòrax sencer d'un bou o vaca, els garrons de quatre cabres i un vas ceràmic. En una sitja molt propera apareixia també un altre bou sencer i un porc igualment complet, però esdevé impossible interpretar si també estaven relacionats amb l'enterrament.

En qualsevol cas, no hi ha dubte que una despesa d'aquestes característiques constituïa un fet excepcional, reservat només per individus que gaudien d'un prestigi o reconeixement social per causes difícils de precisar i que no tenen perquè explicar-se obligatòriament en termes de la senectut del difunt. La presència d'aquests "grans homes" és un fenomen àmpliament constatat en molts pobles primitius actuals i la seva existència no implica necessàriament una apropiació desigual de la producció, limitant-se la seva tasca molt sovint a funcions de caire ceremonial, lideratges puntuals en situacions crítiques i/o, com podria escaure's en el cas de Minferri, a la gestió de determinats bens comunals en un marc econòmic general presidit encara per l'autosuficiència i gairebé total independència de cada unitat familiar. Això

tampoc exclou, però, que aquesta figura pugui haver acabat institucionalitzant-se i constituir a la llarga un dels germes motrius de desigualtats socials més profundes.

Cal dir també que el model d'assentament detectat a Minferri constitueix ara per ara un cas isolat i excepcional, que prevé davant la possible aparició de jaciments similars en futures recerques, però que coexisteix amb molts altres llogarrets i petites granges hereves del model d'ocupació del territori propi de la fase precedent.

- Estadi Protourbà-I (1650 - 950 cal. BC)

Les formes d'hàbitat característiques són els poblats oberts o closos situats en llocs encimbellats, caracteritzats per un urbanisme purament funcional des del punt de vista arquitectònic, en el qual l'hàbitat es condiona a la topografia del terreny. El GSC comença a definir-se durant aquest període.

- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)

La fase de formació del grup pot explicar-se com a resultat d'una doble dinàmica. D'una banda, la continuïtat de les formes d'explotació del territori anteriors que generaran nous models d'assentament i d'altra, la intensificació dels contactes transpirinencs o amb el nord-oest peninsular, que possibilitaran la incorporació d'importants novetats tant en l'àmbit econòmic com cultural.

Pel que respecta al primer factor, llogarrets, granges i vilatges dispersos continuen en funcionament, observant-se com a novetat l'aparició de cases més sòlides construïdes ja amb sòcols de pedra i alçats de terra. El Tapió de Gimenez (Alpicat, Segrià) seria un exemple d'aquestes petites granges i la Gorga (Agramunt, l'Urgell), amb una extensió aproximada de 3 hectàrees, un testimoni del model de vilatge dispers.

Juntament amb aquests assentaments es documenta també una major utilització dels abrics, normalment aprofitant balnes naturals situades a una relativa alçada sobre el terreny circumdant, en tant que assentaments complementaris (llocs de magatzem, cledes pel bestiar o bivacs puntuals) dels hàbitats principals. Es tracta, doncs, d'una jerarquització funcional sense connotacions político-territorials. La cova de Punta Farisa (Fraga, Baix Cinca) o Roques del Sarró (Lleida, Segrià) constituïrien bons exemples d'aquest tipus d'assentament.

En un moment determinat del període, encara impossible de fixar cronològicament, s'observa però l'aparició d'un nou tipus de poblament que esdevindrà característic del GSC durant les fases posteriors i que sí comporta implicacions socials importants respecte l'estructura del bronze ple. Es tracta de

petits assentaments situats en turons o esperons més o menys destacats, en els quals la pròpia topografia actua com a element delimitador de la capacitat demogràfica de l'assentament, reduint-se l'àrea habitable a superfícies que no superen normalment els 2500 m². L'arquitectura en pedra i les vivendes de planta rectangular esdevenen la tècnica habitual i ara per ara no es coneix cap mur perimetral de tanca o altres sistemes de protecció artificial, tal com esdevindran característics durant el GSC-II.

Malauradament es desconeix cap planta sencera per assegurar amb rotunditat aquestes observacions, disposant solament de les dades provinents d'un petit sondeig efectuat a la Serra de l'Encantada (Alcarràs, Segrià). No pot excloure's però un incipient proto-urbanisme, donat que en superfície s'han observat cases possiblement separades ja per parets mitgeres en jaciments com el Clot de Fenàs (Oliola, la Noguera) o murs de terrassa per tal d'arranjar el conjunt de l'espai habitable en poblats com Mas Segur, també a Oliola.

Aquests elements, juntament amb l'elecció d'espais limitats topogràficament, deixen entreveure que existeix un cert grau de planificació previ a la construcció dels poblats i que aquesta participació col·lectiva podria haver-se gestionat des d'algun tipus d'institució suprafamiliar. Dit altrament, sembla haver-se produït un increment de la cohesió social i l'explicació més senzilla és suposar que les relacions de parentiu han esdevingut un element discriminatori dins l'estructura social general, produint-se possiblement la institucionalització del llinatge com a forma organitzativa.

El fet de situar els poblats en llocs enlairats, no pot interpretar-se doncs com una situació d'instabilitat política, sinó com a indicador d'una major fixació de les comunitats en el territori, de tal manera que la identitat de cada poblat davant la resta es defineix ara a través d'un espai destinat a l'hàbitat, una àrea d'explotació circumdant que li és pròpia i socialment per la filiació als llinatges que en són titulars. La situació enlairada permet el control visual d'aquesta zona i la vegada actua com a marca territorial davant les altres comunitats.

La disminució de la superfície habitada no suposa, d'altra banda, un descens de la població. Més aviat el fenomen és de signe completament contrari. Pot calcular-se que els nous poblats aglutinarien una mitjana de 100 - 150 persones, xifra gairebé superior a l'estimada per Minferri, incrementant-se a la vegada el nombre d'assentaments. Aquest creixement demogràfic no sembla implicar tampoc una situació crítica, generadora de competència interna, pel que fa als recursos existents. Pot establir-se que la superfície compresa en el radi d'un quilòmetre al voltant del poblat abastaria amb escreix, partint dels supòsit d'uns sòls mitjanament fèrtils, els conreus, guarets i pastures necessàries per mantenir aquesta població.

En aquest sentit, una de les novetats aparentment importada durant el GSC-I és l'aparició de nous conreus que permeten una major rendabilització

del treball de la terra i explica també aquest major arrelament de les comunitats en un territori concret. Es tracta dels cereals de primavera com el mill i el panís, el conreu dels quals pot compaginar-se amb els habituals de l'hivern com el blat nu i l'ordi vestit. S'han documentat al Baix Cinca a l'abric de Punta Farisa i a Masada de Ratón (ambdós a Fraga) i el seu origen pot situar-se tant en la zona del nord d'Itàlia, com a la vall mitjana de la Garona, en la zona del Quercy.

De fet, tant la ruta del Segre, en el primer cas, com la ruta de la Noguera Pallaresa, el segon, es mostren extraordinàriament freqüentades durant tot el període i no hi ha dubte que els contactes amb les regions de la vessant nord del Pirineu foren habituals i potser fins i tot a més llarga distància, com ho prova la daga de bronze de tradició atlàntica (tipus Rosnöen - Lambeth) de la cova de Joan d'Os de Tartareu (les Avellanes, la Noguera).

No obstant això, els productes més freqüents arribats a la plana foren les ceràmiques amb apèndix de botó, les quals es documenten des del 1620 cal. BC, tant a Roques del Sarró, com a la cova de Punta Farisa. Altres ceràmiques d'origen pirinenc com els vasos polípedes no semblen traspassar encara la barrera del Montsec i alguns objectes, sense context estratigràfic, com la destal de vorells del Mas de la Miquelona (Alcarràs, Segrià) podrien ser fruit també d'aquests contactes.

Alguns investigadors han proposat reiteradament que la introducció d'aquests productes exògens podria haver-se produït directament amb l'arribada de nous pobladors d'un tipus racial diferent com és el cas dels braquicèfals alpins. És cert que en algunes coves i megàlits de les regions muntanyenques s'ha observat esporàdicament la presència d'aquests grups humans però, sense descartar completament la hipòtesi, ara per ara no hi ha cap constància de la seva presència a la plana.

Pel que fa a la metal·lúrgia hi ha també algunes novetats significatives. Malgrat que totes les troballes provenen de recollides superficials, la siderúrgia local sembla continuar igualment activa incorporant possiblement els nous tipus com les destrals de vorells mencionades i mostrant una major diversificació de la producció, en la qual apareixen ja objectes d'ornament personal com l'espiral de bronze de Punta Farisa. Les armes semblen també objecte d'un major interès i, al marge de productes ja elaborats com la daga de Joan d'Os, apareixen motlles destinats a la seva fabricació local com el d'espases o punyals trobat a Masada de Ratón, que en aquest cas és de tipus centreeuropeu (Monza - Rixheim).

Tot i així, es documenta ara per primera vegada un comerç itinerant d'aquests objectes, com ho prova el dipòsit de la cova de Muricecs (Llimiana, Pallars Jussà), format per una destal de vorells i onze braçalets també de tipus atlàntic (grup de Bignan). Més difícil de precisar és si l'interès de l'intercanvi residia en el producte ja manufacturat o en tant que matèria primera per la

refosa. Molt possiblement es tractés també d'especialistes metal·lúrgics ambulants, però aquest supòsit és impossible de contrastar.

En qualsevol cas, l'aparició d'armes i ornaments personals està indicant un interès per l'ostentació individual i aquest fenomen seria sense dubte selectiu, la qual cosa planteja un nou problema dins la lectura social de les comunitats del període. L'exemple més espectacular al respecte i possiblement sobrevalorat és l'estela de la Bassa Nova, més coneguda en la bibliografia com l'estela de Preixana (l'Urgell).

Des del moment en què fou donada a conèixer l'any 1970, la major part d'estudiosos van considerar que l'estela deuria formar part d'algun monument funerari singular, representant la figura d'un cabdill, príncep o heroi divinitzat. Altres, sense qüestionar obertament la funció funerària, han suggerit més recentment que podria estar en relació amb les pedres decorades de Passanant (Conca de Barberà), subratllant que ambdues troballes apareixien en el curs del camí ral que remuntava la vall del Corb, amb la qual cosa es demostraria un origen prehistòric d'aquesta via pecuària.

Una altra figura oculada d'un estil diferent a l'anterior fou gravada també sobre d'un còdol de granit, d'uns 20 x 16 cm., trobat en les rodalies del poblat de Puig Pelegrí (Lleida, Segrià).

Totes tres troballes han generat una basta literatura i el principal problema per interpretar-les és el desconeixement de la seva cronologia precisa. En principi i considerant el suport sobre el qual s'han realitzat, així com el seu pronunciat esquematisme, les pedres decorades de Passanant i la troballa de Puig Pelegrí, s'encavirien dins les anomenades "esteles antropomorfes" o també "ídols sobre còdols", les quals semblen tenir un origen més antic relacionades amb l'art i la religió del món megalític. Normalment s'interpreten com a representacions femenines de divinitats funeràries, relacionades amb la mort i la resurrecció, però aquest supòsit és difícil de demostrar, d'igual manera que la seva cronologia tampoc sembla reduir-se a l'etapa calcolítica o a les primeres fases de l'edat del bronze, essent possible que "l'ídol" de Puig Pelegrí pertanyi, com el poblat, al GSC-II (1250 -950 cal. BC).

L'estela de Preixana, molt més figurativa i gravada utilitzant totes les cares de la llosa, es classificaria dins del que es coneix com "estatuets-menhir", en les quals la representació humana s'acompanya molt sovint d'altres objectes com les armes i és precisament aquest element el que permet establir una cronologia aproximada. Val a dir en aquest sentit que l'espasa de Preixana ha estat objecte també d'interpretacions diferents, considerant-se primer com una arma d'origen llevantí (cultura de l'Argar) i posteriorment de procedència bretona (tipus Saint-Brandan). En qualsevol cas, la cronologia global del GSC-I (1650 - 1250 cal. BC) és vàlida per ambdues hipòtesis.

El fet més interessant que, efectivament, pot avalar la segona hipòtesi és la distribució espacial de major part d'aquests monuments, els quals es concentren en l'àrea atlàntica peninsular des d'Astúries fins Extremadura. Pel que fa a la metal·lúrgia existeixen a més a més dipòsits en la capçalera de l'Ebre com el de Cuevallusa (Ongario, Santander) o troballes com l'espasa de Santa Olalla de Bureba (Burgos), que poden paral·lelitzar-se perfectament amb l'exemplar de Preixana. Igualment, a Peñatu (Llanes, Astúries) apareixen gravades en la visera d'un abric una figura antropomorfa esquemàtica amb certes similituds amb la de Passanant i una espasa o punyal molt semblant a la de l'Urgell.

Alguns investigadors d'aquestes zones han observat, d'altra banda, que tant les estatuets-menhir com les esteles antropomorfes apareixen normalment en vies de comunicació natural i zones d'intensa activitat ramadera, sovint en llocs enlairats visibles des de lluny en tant que possibles fites. Les primeres es concentren fonamentalment a Galícia i el nord de Portugal i les esteles o ídols sobre còdols en el nord d'Extremadura, existint una àrea de confluència d'ambdós tipus entre la serra de Gata i la serra de la Estrella. Aquest factor ha portat a considerar que es tractaria d'una zona de frontera en l'àrea d'accés a les pastures extremenyas i que els ídols suposadament femenins podrien constituir signes de pactes polítics per garantir el trànsit entre els dos territoris, acordats mitjançant l'intercanvi de dones. No hi ha dubte de que es tracta d'una interpretació agossarada i impossible de contrastar.

Considerant però aquestes dades, la hipòtesi més versemblant sembla orientar-se vers la possibilitat de que les esteles de Ponent, isolades lluny dels indrets on apareixen les principals concentracions de monuments similars, constitueixin realment fites de senyalització en relació amb vies ramaderes com es suposa en els llocs d'origen, on tampoc s'ha pogut demostrar una funció funerària. Els paral·lels de l'espasa de Preixana amb les troballes citades de la cornisa cantàbrica podrien suggerir llavors que la vall de l'Ebre ha actuat com a ruta de penetració d'aquests contactes, tot i que no s'ha d'excloure altres vies alternatives com la vall del Duero o del Tajo on esporàdicament també apareixen algunes estatuets-menhir o espases de filiació atlàntica.

Aquest origen forani serviria al mateix temps per explicar l'excepcionalitat de la pròpia estela, la qual lluny de reflectir -com s'havia considerat- un estadi d'individualització del poder i jerarquització social dins les comunitats de la plana, constituïria simplement el testimoni del trànsit més o menys intermitent de grups de l'occident peninsular, perquè no pastors, vers aquestes contrades.

Si pel contrari, tot i acceptant la filiació atlàntica de l'espasa, es prefereix considerar l'estela com un producte local de funcionalitat imprecisa, convé llavors matisar igualment les interpretacions en tant que símbol de poder polític. Dit altrament, tot i haver proposat que durant el GSC-I el llinatge esdevé la institució social característica, que existeixen precedents de figures singulars

com els "grans homes" o que s'observen símptomes d'ostentació individual en la panòplia metàl·lica coneguda... res permet assegurar l'aparició encara d'estructures polítiques complexes amb aristocràcies militars incipients, sistemes monàrquics o fins i tot de classes socials dominants. Si dins les comunitats dels GSC va existir algun tipus de cabdillatge, del qual l'estela de Preixana pot constituir-ne o no un testimoni versemblant, aquest no va posar encara en qüestió l'estructura bàsicament comunalista de la societat.

Al menys l'organització interna dels hàbitats continua reflectint un igualitarisme quasi absolut, sense vivendes més fastuoses que d'altres, exceptuant aquelles on es produeixen determinats bens comunals com els objectes metàl·lics, els quals -com ja ocorria durant l'etapa anterior- semblen sobrepassar l'àmbit de la producció domèstica. És més, el mode de producció aldeà que ara s'instaura està basat també en un principi d'equilibri territorial, on tampoc s'observen jerarquies entre els diferents assentaments.

En aquest context, copsar la gènesi de possibles desigualtats socials i caracteritzar-les esdevé una tasca bastant arriscada. D'una banda, pot suposar-se que per raons generacionals i vincles de sang inherents a l'estructura dels llinatges o altres causes que ignorem, determinats personatges haurien gaudit d'un status social privilegiat, potser més institucionalitzat que els "grans homes" del bronze ple, però això no implica necessàriament un increment del seu poder polític o econòmic sobre la resta de la comunitat; al menys no hi ha evidències arqueològiques per demostrar-ho.

D'altra, la concentració de la producció metal·lúrgica sembla suggerir la presència d'especialistes locals, la qual cosa també podria generar certs privilegis socials i fins i tot de caire econòmic. Pot arribar-se a pensar inclús que ambdós elements (privilegis de sang i rol singular dins del procés de producció) estiguessin concentrats en els mateixos individus. No obstant això, la producció metal·lúrgica, tot i depassar l'àmbit domèstic, sembla reduir-se al marc estricte de la comunitat implicada (al menys les restes són molt escadusseres en nombre i varietat) i això suposa que podria dur-se a terme amb una dedicació a temps parcial, amb la qual cosa els (o les) suposats/des especialistes compartirien amb la resta del grup les altres tasques relacionades amb el treball de la terra i les activitats primàries de subsistència. En altres paraules, no sembla que la circulació interna de manufactures estigués fonamentada en un sistema de mercat o d'intercanvis a partir dels excedents de la producció agropecuària, el suficientment rentable perquè una família o sector social determinat restés exclòs del procés directe de producció. Tot i així, cal imaginar algun tipus de contraprestacions per aquests/es bronzistes locals que, en principi, estaria concebut per no fer trontollar la base igualitària del grup.

Malauradament, el registre funerari d'aquest moment tampoc contribueix gens a resoldre el problema d'una possible estratificació social. Es coneix una sola necròpolis a Riols-I (Mequinensa, Baix Cinca), de la qual només s'han

excavat dues tombes que han pogut datar-se vers 1552 cal. BC. Es tracta d'una inhumació individual i una altra de col·lectiva, però aquest tractament diferenciat no permet cap generalització sense més exemples per confirmar-lo.

No obstant això, palesa dues novetats respecte les pràctiques funeràries conegudes que convé destacar. En primer lloc, el simbolisme inherent a l'aparició de la pròpia "necròpolis"; és a dir, la diferenciació d'un espai pels morts i un altre per l'hàbitat, tot i que en aquest cas el poblament corresponent encara no s'ha descobert. Aquest fet, que avui sembla tant evident, s'havia considerat que no es materialitzava fins la introducció del ritu incinerador per part dels pobles dels camps d'urnes durant el GSC-II, moment en el qual es coneixen les clàssiques necròpolis tumulars en tota la vall del Segre.

L'existència d'un espai fix pel culte als morts pot interpretar-se com un signe d'identitat de la comunitat implicada davant les altres i, paral·lelament, ratifica aquest arrelament creixent de cada grup amb un territori concret en el marc d'un sedentarisme plenament establert, on de manera simbòlica es pren possessió indefinida de la terra a través de l'enterrament d'uns ancestres que avalen la seva propietat en la memòria de les generacions posteriors.

Per una altra part, les tombes de Riols-I estan construïdes amb cistes rectangulars semi-enterrades i una d'elles al menys presenta ja una obra tumular envoltant-la amb lloses verticals disposades de forma radial dins del túmul. L'aparició d'aquestes tombes tumulars és important també per dues raons. Primer que res, demostra que les tombes d'aquesta mena, característiques de les etapes posteriors del GSC, arrelen en la tradició indígena de les comunitats de la plana i tampoc són fruit de les aportacions dels camps d'urnes. En segon lloc, el detall constructiu de les lloses radials confirma l'existència de contactes amb els grups humans del Pre-pirineu que enterren en tombes megalítiques on des del neolític s'utilitza aquest element arquitectònic. A tall d'exemple, la galeria coberta de la Torre dels Moros de Llanera (Torà, la Segarra), construïda ja en època calcolítica, presenta l'anell exterior del túmul amb un arranjament similar.

De fet, en el Baix Segre es coneixen ja algunes cistes amb túmul durant el neolític mitjà al Barranc de la Mina Valfera (Mequinensa), però la manca d'altres estructures similars posteriors condueix a pensar que les tombes de Riols-I són mes aviat fruit de renovats contactes amb els pobles muntanyencs, que no pas hereves d'aquesta tradició mil·lenària. Al marge d'aquestes reflexions, res pot inferir-se, doncs, sobre diferències socials internes a partir d'aquests enterraments.

No obstant això, hi ha un sector de la població que possiblement per motius relacionats amb ritus i creences ancestrals d'ordre estrictament simbòlic o religiós, sí rep un tractament funerari específic. Es tracta dels perinatals o nadons morts poc abans, durant o poc després del part.

En el poblat de la Pedrera (Vallfogona de Balaguer - Tèrmens, la Noguera) es va descobrir durant les excavacions de l'any 1979 les restes d'un nadó amb aproximadament un mes de vida, inhumat dins d'una urna dipositada sota del paviment de la casa. A Europa, aquesta pràctica remunta els seus orígens a l'època neolítica i està encara vigent entre molts pobles primitius i societats rurals actuals. A la península adquireix un fort desenvolupament durant l'edat del ferro i l'època ibèrica, fruit de les influències fenícies i gregues, però la troballa de la Pedrera demostra que a la vall del Segre té unes arrels completament indígenes, d'igual manera que altres troballes posteriors de la vall de l'Ebre com el poblat de l'Alto de la Cruz (Cortes de Navarra), tampoc poden relacionar-se amb el món mediterrani.

És difícil assegurar en quin moment precís comença a practicar-se entre les comunitats de la plana. En l'enterrament col·lectiu calcolític de la balma de cal Porta (Torà, la Segarra) no hi havia cap infant menor d'un any; en canvi, durant el bronze ple a Minferri (Juneda, les Garrigues) apareixia un perinatal enterrat juntament amb dos adults. En qualsevol cas, a partir del GSC-I s'observa sense interrupció fins l'època ibèrica.

No obstant això, l'escàs nombre de perinatals inhumats als hàbitats palesa que també es tractava d'una pràctica selectiva, amb la qual cosa s'obre un nou interrogant sobre la possible existència d'infanticidis o sacrificis rituals en el marc d'hipotètics sistemes de control demogràfic (regulació de la natalitat a partir de suprimir les nenes, per exemple) o per d'altres causes que es desconeixen.

Resumint, doncs, durant el GSC-I es gesta un model econòmic i social amb molts interrogants encara per precisar, però que implica un canvi substancial respecte l'etapa anterior: el desenvolupament del mode de producció aldeà, el qual apareix plenament consolidat durant els segles següents.

- GSC-II (1250 - 950 cal. BC):

En efecte, les comunitats del GSC-II apareixen ja definitivament establertes en petits poblats situats en esperons i tossals destacats, els quals es delimiten ja artificialment amb un mur perimetral de tanca i en alguns casos com la Serra dels Corbs-I (Sarroca de Lleida, Segrià) semblen protegir-se fins i tot amb un fossat en la zona d'accés. Normalment s'ocupa la part somital d'aquests turons, però ocasionalment s'observa poblats com Solibernat (Torres de Segre, Segrià) o Masada de Ratón (Fraga, Baix Cinca) on també s'urbanitza alguna de les vessants.

Només es coneix la planta sencera de Genó (Aitona, Segrià) i parcialment la del Tossal de les Paretetes (l'Albagès, les Garrigues), però ambdós jaciments permeten definir el model característic del moment, que respon al tipus de

poblat amb un espai central d'ús comunal i les cases disposades radialment al seu voltant. Aquestes es recolzen en el mur de tanca i apareixen separades per parets mitgeres, la qual cosa reforça el caràcter planificat del conjunt de l'assentament i l'existència d'algun tipus d'institució suprafamiliar gestora d'aquesta inversió de treball col·lectiva. Ocasionalment apareixen també en poblats com Zafranales (Fraga, Baix Cinca) estructures d'ús comunal com les cisternes, les quals experimentaran molta més difusió durant les etapes posteriors.

El principi de l'equitat regeix, d'altra banda, la distribució de l'espai intern. Les cases presenten totes mesures similars, exceptuant -com ja s'ha dit- alguna que en el cas de Genó sembla centralitzar la producció metal·lúrgica. La planta característica és rectangular o trapezoidal amb mesures al voltant de 35-40 metres quadrats. Són de tipus unicel·lular i solament una vivenda del Tossal de les Paretetes apareix compartimentada. Totes, d'altra banda, presenten arranjaments molt semblants (llars o fornets, banquetes, dipòsits de provisions...), la qual cosa indica la seva autonomia domèstica i el pes de la família nuclear en tant que institució bàsica.

En aquest sentit, cal considerar que l'augment de la superfície en relació a la casa coneguda a Minferri (20 metres quadrats) no comporta un increment proporcional de l'espai disponible per persona, en la mesura que la vivenda dedica ara molt més espai a les activitats relacionades amb la producció quotidiana (preparació i transformació dels aliments) i l'emmagatzematge. En general i considerant una vegada més les aportacions de l'etnologia, s'estima que una casa d'aquestes dimensions podria aglutinar entre 5-6 persones; és a dir, una família.

No obstant això, en el mode de producció aldeà sembla haver-se produït un canvi substancial pel que respecta al paper d'aquesta institució. Continua sent la cèl·lula fonamental de l'organització i reproducció social, però és el poblat, o si es prefereix els llinatges que l'integren, la unitat de producció bàsica. És a dir, que cada poblat és autosuficient econòmicament, gaudeix d'un territori concret i el dret a explotar-lo s'adquireix en la mesura que s'hi habita o, en altres paraules, en la mesura que les relacions de parentiu concedeixen el dret de habitar-hi.

La singularitat d'aquest model és que els poblats es concebeixen amb una capacitat d'expansió limitada. La topografia i els murs de tanca actuen com a barreres pel creixement demogràfic i aquesta barrera paradoxalment sembla respectar-se en tots els casos, ja que no s'ha observat en cap assentament vivendes extra-murs.

D'altra banda, el reduït nombre de famílies que integren cada poblat (18 cases en el cas de Genó) implica que cada nucli és incapaç d'autoreproduir-se de forma independent en un règim monogàmic, fenomen que pot suposar-se

per les comunitats del bronze. Estudis antropològics demostren que són necessàries al voltant de 100 parelles per que la relació d'equilibri de sexes entre els fills s'aproximi al 50/50 de forma estable, amb la qual cosa pot deduir-se que la pràctica de l'exogàmia entre diferents poblats constituïa la forma de matrimoni habitual, essent impossible precisar les regles posteriors de filiació o residència, tot i que en molts sistemes de llinatges acostumen a ser patrilocal. No obstant això, la capacitat a nivell espacial d'unes vivendes dissenyades de manera estandaritzada, difícilment podia absorbir més de tres generacions, amb la qual cosa el matrimoni implicava de manera immediata o a curt termini la necessitat d'una nova residència, la qual no sempre estava disponible en els poblats d'origen de la parella i tampoc s'ha observat en cap dels jaciments coneguts refaccions urbanístiques en les vivendes existents destinades a crear-les.

La fundació de nous poblats esdevenia així una solució habitual i aquest fenomen permet explicar l'aparent eclosió demogràfica que s'observa durant el GSC-II. Cal subratllar, abans d'afrontar aquest problema, que els poblats de nova creació reproduïen igualment el patró original en quant a tamany i territori d'explotació econòmica, de tal manera que el conjunt de nuclis acabaven conformant un sistema on la interdependència existent en l'àmbit de la reproducció social, imposava acceptar el principi de l'equilibri i la igualtat en el desenvolupament econòmic independent de cada poblat. Concebut d'aquesta manera, el mode de producció aldeà deixa molt poc marge per la concentració de poder, especialment econòmic, en la figura dels personatges singulars abans esmentats.

L'augment del nombre de poblats respecte la fase precedent sembla un fet contrastat en qualsevol dels múltiples treballs de prospecció duts a terme en les diferents comarques de la plana. Durant molts anys s'ha considerat que l'arribada de nous pobladors, petits contingents humans del complex cultural dels camps d'urnes centreeuropeus, hi havia jugat un paper decisiu i que a la vegada havia implicat canvis substancials en molts aspectes econòmics i culturals de la població indígena.

Una nova lectura de les datacions absolutes existents permet precisar que els poblats closos d'aquest període es desenvolupen al menys des de 1266 cal. BC (data provinent de Carretelà, Aitona, Segrià), fins aproximadament el 950 cal. BC (data més baixa de Genó, També a Aitona). Són doncs 300 anys al llarg dels quals cal considerar que ha existit una dinàmica d'abandonament i sobretot fundació de nous poblats en el marc abans exposat, que d'entrada qüestiona la contemporaneïtat de tots els assentaments coneguts i per tant la suposada eclosió demogràfica.

Cal reconèixer en aquest sentit que existeix un problema encara mal explicat. Així com alguns dels poblats excavats (Carretelà, Solibernat...) palesen una estratigrafia interna; altres com Genó o el Tossal de les Paretetes presenten

un sol moment d'ocupació i un nivell de destrucció o incendi sobtat que provoca el seu abandonament. La possibilitat de conflictes entre assentaments o d'instabilitat política com a causa esdevé una explicació difícil d'acceptar, partint de la base de que no sembla produir-se una excessiva pressió sobre el medi que generi competència territorial i que el context social general és més aviat procliu a fomentar les relacions de cooperació. Així, la major part d'investigadors estima que aquests incendis ha estat fortuïts, molt possiblement fruit de l'estadi encara poc desenvolupat en alguns aspectes pel que respecta a les tècniques de construcció, on els materials peribles (fusta, palla...) són molt abundants. Ara per ara, la hipòtesi és força versemblant, però si la proporció d'aquestes destruccions s'incrementa en el futur caldrà replantejar alguns dels supòsits inicials en què es fonamenta el model social exposat.

No pot excloure's doncs radicalment l'arribada de gent forània durant aquest període, però sí relativitzar la seva incidència en un creixement demogràfic difícil de quantificar i que, en qualsevol cas, pot demostrar-se va seguir un ritme paulatí. Igualment important esdevé minimitzar el suposat impacte d'aquests pobles del camps d'urnes des del punt de vista cultural en general, als quals s'havia atribuït la introducció del propi model de poblat clos o innovacions tècniques com l'arada, elements que ja s'ha vist estaven perfectament assimilats per les comunitats del GSC.

De fet, en l'aspecte econòmic i tecnològic, una de les novetats més destacables és l'aparició del cavall en jaciments com Zafranales (Fraga) o el Tossal de Solibernat (Torres de Segre), aparentment utilitzat fonamentalment com a força de tracció i pel consum, però tampoc pot assegurar-se una vinculació exclusiva amb els camps d'urnes, ja que en alguns jaciments de la vall de l'Ebre com Moncín (Borja, Saragossa) tant el cavall, com l'ase, apareixen al llarg de tota la seqüència (2500-1250 cal. BC). Destacar també, en el terreny metal·lúrgic, la continuïtat de la dinàmica anterior pel que respecta a una incidència significativa de la producció d'elements d'ornament personal, entre els quals apareix un tipus nou que sembla va tenir un ressó important. Es tracta de les agulles amb el cap en forma de rodeta i creu central, de les quals n'ha aparegut 3 motlles en jaciments diferents: Genó, Tossal Fernando (Seròs, Segrià) i la Vena, (Granyena de les Garrigues, les Garrigues).

L'aparició de nous tipus ceràmics amb les conegudes decoracions d'acanaladures i la introducció del ritu de la incineració resten, doncs, els únics elements clars que arribaren de la mà d'aquests grups transpirinencs i tot i així la seva incidència cal igualment relativitzar-la.

Pel que fa a les ceràmiques, durant molt temps el registre arqueològic existent, provinent en la seva major part de les necròpolis on efectivament la utilització d'aquests recipients és majoritari, havia portat a sobrevalorar la repercusió dels nous models. Avui, però, un cop publicats els materials de poblats com Genó o Solibernat, s'ha comprovat que quantitativament són molt

poc significatius i que ràpidament són assimilats dins les fàcies ceràmiques ja existents, apareixent en poblats de la darrera època dels GSC-II com el propi Genó o el Tossal de les Paretetes formes híbrides que combinen la tradició local amb els nous elements.

Igualment, en el terreny funerari la descoberta de necròpolis com els Castelletes de Mequinensa ha permès comprovar com el ritu de la inhumació individual o col·lectiva en túmuls de cista rectangular similars als de Riols-I o en nous tipus més senzills possiblement derivats dels anteriors continua encara vigent, incorporant fins i tot en els aixovars apareguts elements dels camps d'urnes. La incineració té una incidència relativa i no serà fins la fase posterior (GSC-III) en què apareixerà com el ritu exclusiu.

- Estadi protourbà-II (950 - 550 cal. BC):

Els nous poblats presenten una estructura més planificada amb cases de mòduls uniformes i fins i tot disseny amb "corda" dels recintes. Apareixen espais de treball especialitzat i s'incrementen les estructures d'ús col·lectiu. Pot identificar-se com a urbanisme funcional.

- GSC-III (950 - 775 cal. BC):

El model de poblament del GSC-II sembla experimentar des d'inicis del primer mil·lenni una crisi significativa que es tradueix en la disminució del nombre de poblats, la colonització de noves terres en les conques dels rius secundaris i possiblement una relativa concentració de la població, que implica l'aparició d'un nou model de poblament de dimensions majors i estructura urbana diferent.

En el terreny funerari es generalitza -com ja s'ha dit- el ritu incinerador i es desenvolupen les característiques necròpolis de túmuls circulars amb fossa o cista central, exceptuant el cas de la Pedrera (Vallfogona de Balaguer - Tèrmens, la Noguera) on les urnes es disposen en fosses simples i ocasionalment cistes, sense aparentment cap element de senyalització externa. Aquesta variant no s'interpreta, però, en termes de diferent filiació ètnica d'aquesta comunitat.

Molts pocs investigadors s'han atrevit a explicar les causes que provocaren la restructuració del poblament citada, darrera de la qual s'amaguen sense dubte transformacions significatives de tipus econòmic i social. D'una banda, s'ha proposat que el sistema agrícola de guaret anual i doble sembra dels camps (primavera - hivern), en pràctica des del GSC-I, hauria pogut provocar un esgotament sistemàtic dels sòls generant la necessitat de cercar noves terres i per tant el trasllat del poblament quan la distància entre els camps de conreu i l'hàbitat inicial esdevenia un escull massa important per rendabilitzar

l'augment implícit de la inversió de treball necessària. S'ha argumentat també que durant aquesta època té lloc un canvi climàtic significatiu (trànsit del Sub-boreal al Sub-atlàntic), en el qual l'augment de la humitat que acompanya la fase inicial de la transició hauria fet més atractives terres abans àrides com les planes de l'Urgell, afavorint fins i tot el desenvolupament d'una agricultura extensiva.

Cap de les dues hipòtesis és ara per ara demostrable, tot i que esdevenen importants línies de recerca a retenir. Al marge d'aquests raonaments econòmics, és molt possible, però, que existissin altres motius inherents a la pròpia estructura social del mode de producció aldeà, els quals són encara més difícilment detectables en el registre arqueològic.

Com ja s'ha vist, les relacions de parentiu i la cèl.lula familiar constiuïen els pilars d'una institució superior: el llinatge, la qual vertebrava no sols l'organització social global, sino també l'estructura del poblament. Els límits socialment acceptats pel creixement d'aquests nuclis d'hàbitat per tal de mantenir el principi bàsic de la igualtat i l'equilibri territorial provocaven una segmentació constant dins dels diferents llinatges originals, de tal manera que les relacions de parentiu o filiació degueren acabar diluint-se o jugant un rol més secundari, esdevenint més decisiva la pròpia necessitat de cooperació econòmica entre les diferents famílies a l'hora de crear nous assentaments. En altres paraules, el tipus de reproducció social del sistema va fer trontollar la seva pròpia estructura, incidint amb més o menys força en una crisi, que degué accentuar-se encara més si per les raons econòmiques abans esmentades es va arribar a situacions crítiques pel que fa als recursos disponibles en el territori. Això sense excloure un increment de les desigualtats socials en el si de cada comunitat que acabessin comportant una apropiació desigual de la producció, fenomen pel qual no es disposa tampoc de cap prova tangible.

Un cop més la qüestió resta oberta però, en qualsevol cas, tant les dades provinents dels poblats -en aquest cas poques però importants-, com les de les necròpolis, reflecteixen un tipus d'estructura social molt menys atomitzada i molt més heterogènia.

Pel que respecta a l'hàbitat, només s'ha excavat en una extensió significativa el poblat de la Colomina-2 (Os de Balaguer, la Noguera), situat al peu de la vessant d'una de les estribacions de la serra Llarga i amb un tipus d'organització urbanística que presenta varies novetats molt significatives. Primer, es tracta d'un poblat obert, sense aparentment cap tipus de barrera artificial; segon, el seu urbanisme s'organitza en illes de cases exemptes i de forma modular, és a dir, seguint uns patrons regulars i estandaritzats en la construcció de les vivendes; finalment, existeix una diferenciació funcional dels espais en la qual apareixen construccions independents arquitectònicament dels àmbits domèstics, destinades exclusivament a la producció (en un cas metal.lúrgica) o a l'emmagatzematge.

En definitiva, un seguit d'elements que palesen una situació en aparença paradoxal. D'una banda l'existència d'una planificació global en el disseny de l'urbanisme; d'altra, la presència d'aquests espais especialitzats, alguns dels quals no estan vinculats a una vivenda concreta, però que tampoc semblen d'ús comunal general, sinó més aviat explotats en el marc de cada "barri" o illa de cases. Resulta temptador llavors considerar que l'assentament s'ha format a partir de la unió de grups de filiació sanguínea diferent, els quals han consensuat un sistema organitzatiu més o menys centralitzat des del punt de vista polític i social, però mantenint una relativa autonomia econòmica, la qual és difícil precisar fins a quin punt gira en torn de cada família concreta, del grup social específic o del poblat en general. Resumint, es tractaria d'un tipus de formació social on apareixerien un tipus de relacions socials no fonamentades exclusivament en el parentiu, sense que per ara es pugui precisar el caràcter de la fórmula alternativa, que en qualsevol cas no qüestionaria el dret al mitjà de producció bàsic com era la terra.

L'existència de desigualtats socials pot intuir-se més que demostrar-se a través del registre funerari, però la seva natura es difícil de precisar fins a quin punt és fruit d'aquests hipotètics pactes polítics, o bé d'una acumulació diferenciada de la producció. Tot i així, aquests possibles focus de poder semblen continuar concentrats en personatges determinats, més que en sectors socials concrets i la imatge general de la societat continua palesant un marcat caràcter igualitari.

Fins i tot la figura de l'especialista metal·lúrgic local no sembla haver experimentat canvis substancials respecte la fase anterior. En el poblat de la Colomina aparegueren tres motlles de fundició (dextral plana, anelles amb acanaladures i punta de javelina) concentrats en una habitació, la qual cosa demostra que la producció continua realitzant-se de manera centralitzada i per damunt de l'àmbit domèstic. No obstant això i malgrat una major diversificació, tot sembla indicar que els productes obtinguts es continuen limitant a satisfer la demanda interna, amb la qual cosa la rendibilitat del treball degué ser encara insuficient per garantir per si sola la subsistència dels (o les) bronzistes.

Cal subratllar en aquest sentit que el que sí sembla incrementar-se és un mercat itinerant de materials per la refosa i de productes manufacturats. En són bona prova els coneguts dipòsits de Llavorsí, Cabó, Sant Aleix o la Font Major, per citar els exemples segurs. Exceptuant aquest darrer, aparegut a l'Espluga de Francolí, la resta corresponen a amagatalls situats en zones de muntanya i prop de les rutes naturals de comunicació transpirinenques que defineixen les valls del Segre i les Nogueres, amb la qual cosa es demostra l'abast internacional del propi mercat, fet que també es confirma per la filiació cultural de les manufactures. No obstant això, es tracta en definitiva de quincallaires ambulants, molt possiblement estrangers, que no poden considerar-se com un sector més dins la composició social del GSC.

És a través del registre funerari on poden plantejar-se les reflexions més interessants sobre la societat del període, confirmant les hipòtesis que a partir de l'únic hàbitat excavat seria massa agossarat generalitzar. Es coneixen vuit casos que comparats individualment permeten afirmar que existeixen unes pautes rituals compartides (incineració del cadàver, col·locació de les cendres en una urna, senyalització de la tomba amb un obra tumular, excepte a la Pedrera...) i altres específiques de cada necròpoli. Així, per exemple, a la Colomina-1 totes les urnes es dipositen en una fossa simple i en la resta la proporció entre fosses simples i cistes varia segons la necròpolis.

Aquestes diferències indiquen, d'entrada, que cada comunitat o poblat reivindica uns trets culturals específics, la qual cosa modifica la imatge uniforme de l'etapa anterior i planteja que la dependència social per la reproducció del sistema està perdent o ha perdut ja el caràcter estructural que definia l'etapa anterior.

Aquesta fractura social afecta també la composició de cada comunitat en la mesura que l'anàlisi de necròpolis excavades en una extensió suficient com els Castellet de Mequinensa o Roques de Sant Formatge (Seròs, Segrià) permet observar que han estat funcionant simultàniament diferents sectors funeraris sense contacte físic entre ells, la qual cosa avala la hipòtesi de que dins de cada poblat existeixen grups familiars que tampoc renuncien a perpetuar davant la resta els vincles que els uneixen, independentment de que això es tradueixi o no -com també s'ha plantejat- en un major o menor grau d'autonomia econòmica col·lectiva.

L'organització interna de les necròpolis és també una dada difícil de precisar, donat que normalment les tombes es presenten sense superposicions físiques o aquestes apareixen com a Roques de Sant Formatge després de varis segles, quan potser la seva existència ni tant sols es conserva en la memòria col·lectiva. No obstant això, els casos acabats de citar prevenen davant la possibilitat que altres llocs d'enterrament amb un nombre aparentment reduït de tombes com els Vilans (Aitona), les Escorres (Llardecans) o Besòdia (Seròs) constitueixin simplement la mostra d'un dels sectors funeraris. El problema que resta ara per la recerca, considerant que l'espai dels morts es concebeix com un sol conjunt identificador de tota la comunitat, és definir quina era la distància socialment tolerada perquè cada grup familiar enterrés els seus difunts.

Aprofundint en la lectura social a partir de cada tomba concreta, la seva morfologia externa o interna i la presència-absència d'aixovars són els indicadors normalment utilitzats per interpretar diferències d'estatus, de sexe o d'edat, donat que el ritu incinerador impossibilita normalment les determinacions antropològiques.

Val a dir, d'entrada, que per norma general els enterraments són individuals. Solament a Pedròs (Seròs) s'han observat alguns casos de tombes dobles simultànies en sengles urnes i cistes dins d'un mateix túmul i a la Colomina-1 apareguè un os repetit en la mateixa urna, la qual cosa pot ser deguda simplement a una recollida defectuosa de les restes de la pira funerària, que se suposa es construïa en un lloc fix o "ustrinum".

Feta aquesta observació, només pot assegurar-se que existien ritus específics però no les causes. A la Colomina-1, al marge dels túmuls més petits que -com ja s'ha dit- podrien correspondre a infants, s'observa elements de senyalització diferents (esteles o lloses planes) però no pot aventurar-se les raons. Apareix també un túmul de dimensions considerablement superiors a la resta (5,5 m de diàmetre), però no s'ha excavat encara, amb la qual cosa qualsevol interpretació que relacioni tamany i estatus social és ara per ara gratuïta.

En la resta de necròpolis el problema és similar. S'ignora si cista o fossa tenien alguna connotació especial o si els propis tipus d'urnes també la comportaven. Igualment, pel que respecta als aixovars, s'observa que algunes tombes com el túmul (T-14) de la Colomina o algunes tombes de Roques de Sant Formatge presentaven una major concentració. Pot afirmar-se, donat que han aparegut cremats, que formaven part de la mortalla del difunt però no en quina mesura eren indicatius de l'estatus social del difunt en termes econòmics o simplement socials i polítics.

Resumint, el GSC-III i amb ell l'acabament de l'edat del bronze a la plana, està reflectint un tipus de societat cada cop més complexa, però que encara no permet assegurar l'existència de cabdillatges institucionalitzats, com a estadi precursor de l'aparició de classes socials i de la formació de l'Estat característic de l'època ilergeta. Aquest primer salt sembla produir-se durant la primera edat del ferro o GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C), moment en què apareixen fortaliseses com els Vilars (Arbeca, les Garrigues), tombes de gerrer amb el seu cavall com les de la Pedrera (Vallfogona de Balaguer - Tèrmens, la Noguera) i tot un altre seguit de manifestacions econòmiques i socials que situen les comunitats de la plana en una dinàmica de profundes transformacions compartida per la resta de pobles peninsulars.

ANNEX 1

**CATÀLEG JACIMENTS PROTOHISTÒRICS
DE LA PLANA OCCIDENTAL CATALANA**

ESTRUCTURA DEL CATÀLEG

Els diferents jaciments retinguts per aquest treball es presenten ordenats alfabèticament. Cada jaciment es descriu a partir de les següents entrades:

Nº d'inventari.-	Nom (Municipi, comarca)	Catalogació
-	-	- Intervencions efectuades o fonts d'informació sobre el jaciment
-	-	- Conca hidrogràfica a la qual pertany
-	-	- Tipus d'assentament (hàbitat, necròpolis, cova, abric...) i topografia
-	-	- Estructures aparegudes i observacions sobre els elements de cultura material
-	-	- Treballs de recerca interdisciplinar
-	-	- Presència de datacions per radiocarboni
-	-	- Datació convencional segons els seus descobridors
-	-	- Cronologia atribuïda en el marc d'aquest treball
-	-	- Bibliografia

L'abreviació "GSC" es transcriu com a "Grup del Segre-Cinca", seguint la periodització establerta en aquest treball.

1.- Albi, l' (l'Albi, les Garrigues)

3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu de Set, al costat de la carretera de l'Albi a Vinaixa, marge dret del riu dels Gorgs
- Poblament en tossal poc elevat
- Filades de pedres paral·leles en superfície. Nombrosos fragments de ceràmica a mà d'acabat groller, 1 nansa de pont, 1 decoració amb incisions
- Bronze antic i miljà (1800 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC).
- (MAS 1980)

2.- Almenara D (Agramunt, l'Urgell)

3

- Publicació prospecció
- Riu Ondara ?, marge dret
- Poblament en serra destacada
- Sense estructures visibles. Encastacions de fang i acanalats
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze recent local (1200 - 800 a.C.)
- Indeterminable, conjunt poc significatiu (materials barrejats ?). Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PUCHE 1993, 43 i ss.; 1996, 36-39)

3.- Alzinetes, les (Maials, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Marge dret de la Vall Major, subsidiària de l'Ebre per la banda esquerra
- Poblament en vessant
- Sense estructures visibles. Botó d'ós piramidal amb perforació en "V", punta de sageta de sílex amb aletes i peduncle, vasos amb carena marcada...
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 81 i ss.)

4.- Auditori, l' (Guissona, la Segarra)

2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre del Torrent de Massoteres, subsidiari del riu Llobregós
- Balma sepulcral d'enterrament col·lectiu
- Cavitat sepulcral formada aprofitant la balma existent i col·locant lloses clavades en el frontal i al menys en un dels laterals (1,7 x 2 x 0,8 m.). Restes de 10 -12 cadàvers inhumats, sense més precisions donat que l'estudi s'efectuà un cop aquesta havia estat destruïda.
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (CAMPS 1960; BOSCHGIMPERA- COLOMINAS- DURAN 1913-1914, 812-814; TARRADELL 1968, 118)

5.- Avals, les (Granyena de Segarra, la Segarra)

2

- Publicació prospecció
- Marge dret del riu Cercavins, afluent de l'Ondara
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb cordons impresos, pessics i un apèndix de botó...

- Bronze recent local (1200 - 800 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (BOLEDA, 1976; PUCHE 1996, 46)

6.- Avinganya (Soses, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblat en tossal
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1951, 186; RODRÍGUEZ 1980)

7.- Baixada de la Peixera-I (Corbins, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Noguera Ribagoçana, marge dret
- Poblat en vessant ?
- Restes de parets de pedra seca visibles en superfície, possiblement relacionades amb el jaciment. Fragments de ceràmica a mà carenada, cordons amb incisions, vores exvasades i rectes...
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC).
- (GONZÁLEZ 1982)

8.- Balma de cal Porta (Torà, la Segarra) 1

- Excavacions inèdites els anys 1990-1991 per I. Estany i Ll. Guerrero
- Marge esquerre del barranc de Figuerola, afluent del Llobregós
- Balma sepulcral d'enterrament col·lectiu
- Un punxó de coure de secció quadrangular, una punta de sageta de sílex, una dena d'os i alguns fragments de ceràmica feta a mà
- Estudi paleoantropològic dels sebolits
- Existeixen 2 datacions per radiocarboni {1, 2}
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (GUERRERO 1992; MESTRES - MARTÍN 1996, 802; COBERÓ *et al.* 2000, 78-79)

9.- Balma de la Sargantana (Oliola, La Noguera) 1

- Excavacions l'any 1979 per J. Rovira, R. Marcet i Mª A. Petit
- Riu Sió, marge dret
- Balma d'enterrament col·lectiu al pla
- Sepulcre construït sobreexcavant la balma existent i protegint el frontal i els laterals amb lloses clavades verticalment. Inhumacions aparentment secundàries (mínim de sis individus). Aixovars quasi inexistent: algunes peces de sílex i un fragment de ceràmica
- Estudi antropològic i paleonutricional de les restes aparegudes
- Calcolític, bronze antic (2200 - 1500 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (MARCET *et al.* 1982, 155-157; MERCADAL - PÉREZ - CHIMENOS 1989; CAMPILLO 1989)

10.- Barranc de la Creueta (Os de Balaguer, la Noguera) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Segre, marge dret
- Poblament en vessant
- Sense estructures visibles
- Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PUBILL 1933)

11.- Bassa del Xop-I (Soses, Segrià)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal poc elevat
- Restes de parets i capes de cendres en la vessant nord-oest
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1964-65, 315-316; RODRÍGUEZ 1980)

12.- Bassa Nova (Preixana, l'Urgell)

2

- Troballa isolada: "Estela de Preixana"
- Riu Corb, marge dreta
- Apareguda prop de la cruïlla entre el camí vell de Tàrrega a Preixana i el de Preixana a Verdú
- Estela en pedra sorrenca en forma de paral·lelepípede (115 x 70 x 17 cm) amb un dels cantons fracturat. Presenta gravada la meitat superior del cos d'una figura antropomorfa, possiblement un guerrer, de forma molt esquemàtica. Destaca la representació d'un pectoral i d'una bandolera amb una espasa de fulla ampla i llarga, amb llengüeta trapezoidal i pom arrodonit amb cinc reblons.
- Bronze mitjà, recent (1500 - 1100 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (DURAN i SANPERE 1970; MALUQUER 1971a, 475-481; ALMAGRO GORBEA 1972, 349-360; 1977a, 162 i 174; ALMAGRO BASCH 1974, 5-40; MEIJIDE 1988; CHERNOKIAN 1988; BACH 1991, 22; SAULA 1994, 27-28)

13.- Bell Pla (Guissona, la Segarra)

1

- Sobre els nivells pre-romans: Excavacions l'any 1933 per J. Colominas, l'any 1978 per J. Guitart i M. Prevosti i l'any 1987 per J. Pera.
- Marge esquerre del Barranc del Passerell, afluent del riu Sió
- Poblament en vessant
- Estudi sondeig 1978 en aquest treball
- Ferro (775 - 550 a.C.) amb nivells posteriors íbero-romans i romans
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- Sobre els nivells protohistòrics: (COLOMINAS 1941, 35-38; ALMAGRO BASCH 1952a, 180 i ss.; CAMPS 1960, 41-51; MARTÍN TOBIÁS 1961, 294-296; MALUQUER 1974, 435; SANMARTÍ 1973, 172; 1978, 584; GUITART - PREVOSTI 1982, 365-366; GALLART *et al.* 1983; RUIZ ZAPATERO 1985, 311 i ss.; ROVIRA 1993, 65-67; CONTRERAS *et al.* 1993, 79-80)

14.- Bellavista (Massalcoreig, Segrià)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en turó destacat
- Restes de parets visibles a la superfície

- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958a, 50)

15.- Besodia (Seròs, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Segre, marge esquerre
- Necròpolis tumular en una terrassa propera al riu
- Restes de cinc urnes amb tipologia molt variada (carenes marcades, tipus "Llardecans" i de coll cilíndric amb peu diferenciat) recuperades després de la destrucció de la necròpolis.
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (MAYA 1978b, 364 i ss.; RUIZ ZAPATERO 1985, 328 i ss.)

16.- Boga, la (Os de Balaguer, la Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en zona plana a peu de vessant
- Restes de tres taques de cendres, una d'elles conservada en una fondària de 1 m. Es senyala també restes de "paviments" de terra cremada i s'interpreta com a llocs d'habitació. Sembla, però, correspondre millor a fosses d'emmagatzematge, al menys la més profunda.
- Bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (MAYA - DÍEZ CORONEL 1986, 87 i ss.)

17.- Bolós (Almenar, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la Clamor Amarga, afluent del Cinca per la banda esquerra
- Poblament a peu de vessant
- Varies desenes de taques circulars de 1,5 m. de diàmetre, reblertes amb abundant matèria orgànica i materials arqueològics. Possibles fosses d'emmagatzematge
- Bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (MAYA 1982a, 155 i ss.; MARTÍ 1991, 31-32)

18.- Budells, els (Massalcoreig, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en turó destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Apèndix de botó...
- Estudi geoarqueològic
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1962, 328; PEÑA - GONZÁLEZ 1992, 103-110)

19.- Burjebut (Aitona, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en punta d'esperó

- Restes de parets en l'extrem nord-est del cim
- Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PITA 1954, 271; 1958, 46-47; MAYA 1978a, 102)

20.- Cadena I, la (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà) 2

- Publicació prospecció. J. Mª Puche l'anomena "Palous o Molí de la Cadena"
- Confluència rius Seniol i Corb
- Poblament en fons de vall
- Sense estructures visibles. Existeixen divergències sobre la funcionalitat de l'assentament: J. Duch el considera com una necròpolis tipus camps d'urnes; J. Mª Puche com a poblament precursor de l'assentament ibèric posterior. Entre els materials apareguts destaca una punta de llança de bronze amb acanaladura, punxons d'os i ceràmica amb decoració acanalada
- Ferro (650 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (DUCH 1980, 77; 1986a, 44 i 62; PUCHE 1996, 61-62)

21.- Camí Pedrera Bovera (Guimerà, l'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Corb, marge dret
- Poblament al pla; possible taller de sílex ?
- Sense estructures visibles. Campaniforme amb decoració incisa reblerta de pasta blanca
- Calcolític, bronze antic (2200 - 1500 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (DUCH 1980, 118; PUCHE 1993, 38 i ss)

22.- Cantacorbs (Aitona, Segrià) 3

- Inèdit
- Riu Segre, marge dret
- Poblament a peu de vessant
- Sense estructures visibles, possible fons de cabana ?
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (CAS 1988, 45)

23.- Cantaperdius (la Portella, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament en suau vessant
- Possible forat de pal retallat a la roca natural, corresponent a una cabana
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (ROVIRA - GASCA - GÓMEZ 1985, 26-33)

24.- Carrerada, la (Sidamon, Pla d'Urgell) 2

- Inèdit, prospectat durant la realització d'aquest treball
- Marge esquerre del Barranc de les Borgetes, subsidiari del riu Corb per la banda dreta
- Poblament en punta d'esperó

- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular en la vessant sud. Materials col·lecció J. Mirada en curs d'estudi per J.B. López i J. Gallart: tenalles amb llengüetes a la vora, vores amb impressions al llavi, apèndix de botó, urnes acanalades de coll diferenciat ...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: PLA d'URGELL, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1986 i 1989

25.- Carretelà (Aitona, Segrià)

1

- Excavacions 1981-1983 per J.R. González, E. Junyent, J.L. Maya i J.R. Rodríguez, inèdites
- Segre, marge dret
- Poblament en punta d'esperó
- Restes de murs delimitant vivendes de planta rectangular i un mur de tanca més gruixut, sobre el qual no existeix consens per a interpretar-lo com una torre o muralla. Ceràmica amb decoració acanalada i apèndix de botó...Botó i braçolet de bronze, motlle de fosa per a barnilles
- Estudi de la macrofauna, parcialment publicat
- Es compta amb 2 datacions per radiocarboni {3, 4}
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ *et al.* 1983, 173; MAYA 1990, 296-377; 1992a, 303)

26.- Castell d'en Txelis (Camarasa, la Noguera)

2

- Publicació prospecció
- Segre, marge esquerre
- Poblament a l'aire lliure en contrafort destacat
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb cordons aplicats impressos i llisos, vores amb impresions, mugrons, bases planes i vasos carenats...
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GIRALT - BENSENY 1987, 5-21)

27.- Castell de Cervera (Cervera, la Segarra)

3

- Excavació d'urgència l'any 1991 per P. López Sans
- Riu d'Ondara, marge dret
- Poblament en punta d'esperó (Turó de Montseré)
- Restes d'una sitja d'època ibèrica i fragments de ceràmica a mà possiblement anteriors.
- Ferro (650 - 550 a.C.) ? amb nivells ibèrics posteriors
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (LÓPEZ SANS 1992, 27-47; 1993, 17)

28.- Castell de l'Ofegat (Tàrrrega, l'Urgell)

3

- Publicació prospecció
- Riu Ondara, marge dret
- Poblament en petit tossal aïllat
- Restes de parets visibles a la superfície. Una vora bisellada, un fragment amb cordons múltiples i un tercer decorat amb impressions de mitja canya
- Bronze recent-final local (1200 - 800 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possibles GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (RIPOLL 1962, 335; PUCHE 1996, 38-40)

29.- Castell del Mor (Tàrrrega, l'Urgell)

2

- Excavacions l'any 1915 per J. Colominas i L. Duran i Sanpere
- Riu Ondara, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica amb cordons aplicats llisos o decorats amb incisions i impressions digitals; llavis amb impressions, acanalats, apèndix de botó, àtica de figures roges, ceràmica ibèrica, taller de Roses, campaniana A...
- Bronze recent local fins Ibèric (1200 - 200 a.C.)
- Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC), amb solució de continuïtat a l'ibèric ple
- (COLOMINAS - DURAN i SANPERE 1915-1920; 606-607; TRIAS 1968; SAULA 1989, 5-15; PRINCIPAL 1995, 23-37; PUCHE 1996, 40 i ss.)

30.- Castellet I (Mequinensa, Baix Cinca)

2

- Excavacions 1983-1989 per J. I. Royo
- Riu Ebre, marge esquerre
- Poblament en punta d'esperó
- El jaciment comprèn un poblament i una necròpolis, dels quals s'han publicat diferents notícies però sense cap documentació gràfica pel que respecta a les estructures aparegudes en el poblament. Aquest presenta indicis de freqüentació des del bronze recent (apèndix de botó "ad ascia") i aparentment es fortifica amb una muralla i un fossat, barrant l'esperó, en una data indeterminada del bronze final II i III. Posteriorment, durant l'època ibèrica, aquest dispositiu es reforça amb dues torres, construïdes amb petit aparell i conservades en un cas fins una alçada de cinc metres. L'urbanisme excavat a l'interior: carrers i cases de planta rectangular, correspon als nivells ibèrics. Ceràmiques acanaleades, apèndix de botó i alguna forma de coll cilíndric alt més evolucionada. Motlle de discs circulars...
- La necròpolis homònima està situada davant l'entrada al poblament i consta d'almenys 50 tombes, les quals havien estat ja saquejades abans de la intervenció. Es tracta en tots els casos de túmuls plans de planta circular i petita cista central. El ritual general és la incineració.
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.), final II (1100 - 900 a.C.), 1ª edat del ferro i ibèric fins la meitat del s. I a.C. pel que respecta al poblament. Bronze final II i III pel que fa a la necròpolis (1100 - 700 a.C.).
- Possibles GSC-I (1650 - 1250 cal. BC), GSC-II (1250 - 950 cal. BC), GSC-III (950 - 775 cal. BC) i GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.), amb nivells ibèrics posteriors en el poblament.
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC) pel que respecta a la necròpolis.
- (BELTRÁN LLORIS 1976, 54; ROYO - FERRERUELA 1985a, 393-417; 1985b, 237-240; ROYO 1992b, 230-233; 1996, 93-108; MATEO 1994, 71-92)

31.- Castellet II (Mequinensa, Baix Cinca)

1

- Excavacions 1983-1989 per J.I. Royo
- Riu Ebre, marge esquerre
- Necròpolis tumular en punta d'esperó
- Necròpolis situada en un esperó veí al nord del que s'ubica el poblament i una altra necròpolis (Castellet I). S'han excavat 57 tombes que constitueixen el 20% estimat del total existent. Destaca la varietat de ritus funeraris observats que permet constatar per primera vegada una adopció gradual de la incineració com a pràctica funerària per part de les comunitats indígenes de la zona. Així, túmuls d'inhumació individual o col·lectiva apareixen acompanyats d'aixovars dels camps d'urnes o coexistent amb d'altres d'incineració a partir del 1100 a.C., fins que vers el 800 a.C. la incineració esdevé l'únic ritual practicat.
- La tipologia de les tombes és igualment extremadament rica en matissos; sobresortint la presència d'elements de senyalització com esteles anepigràfiques o antropomorfes (1 cas) i *cippi*. Les plantes són generalment circulars (entre 1 i 6 metres) i ocasionalment quadrangulars (2 casos).

L'estructura interna és amb cista central i molt puntualment del tipus fossa simple. Es constata també la presència d'un *ustrinum* dins d'un túmul reaprofitat i de dos possibles cenotafis en forma d'empedrats quadrangulars.

- Estudi antropològic de les restes aparegudes i sobre la potencialitat del sòls
- Existeixen 6 datacions per radiocarboni {5, 6, 7, 8, 9, 10}
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) fins Ibèric antic (~500 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC), GSC-III (950 - 775 cal. BC), GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (ROYO - FERRERUELA 1983, 211-219; 1985a, 393-417; ROYO 1986a, 47-53; 1986b, 401-403; 1987, 31-35; 1990, 123-136; 1991a, 145-148; 1991b, 121-125; 1991c, 127-131; 1992a, 81-87; 1992b, 230-233; 1994, 117-134; 1996, 93-108; LORENZO 1991, 547-550; MATEO 1994, 71-92)

32.- Castellsalvà o la Pleta (Belianes, l'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge dret Barranc dels Vilars, subsidiari del Corb a través del Fondo de les Borgetes
- Poblament en tossal allargassat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Ceràmica a mà amb cordons impresos, algun acanalat; ceràmica ibèrica i vernís negre característic de l'ibèric ple. Dues làpides romanes al peu del tossal
- Ferro ? i ibèric ple (775 - 200 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) amb nivells ibèrics i romans posteriors
- (BOLEDA 1976; SAULA 1994, 25-27; ALONSO *et al.* 1996, 319-339)

33.- Clot de Fenàs (Oliola, La Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Marge dret del barranc de Castellbalinc, subsidiari del riu Sió
- Poblament en vessant
- Restes de parets disposades perpendicularment a la vessant que defineixen cases de planta rectangular, separades per parets mitgeres en un nombre de 10-12 segons les prospeccions oculars. Tenalles de perfil globular amb llengüetes, encastacions de fang, mugrons; tenalles i olles tronco-còniques, tasses carenades..., colador, empremtes d'estora; restes de gresol amb adherències de bronze...
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (ROVIRA 1984, 18-27; PUCHE 1996, 18-21)

34.- Colomer, el (Talavera, la Segarra) 2

- Publicació prospecció
- Riu Ondara, marge esquerre
- Necròpolis tipus camp d'urnes en vessant
- Restes, segons els seus excavadors, d'una vintena de tombes tipus fossa simple, cobertes per una llosa. S'ha pogut recuperar els materials d'una d'elles, consistents en una urna de peu alt amb un vaset d'ofrena, un braçalet de coure i un manyoc de braçalets alterats pel foc
- Estudi paleometal·lúrgic
- Ferro I (650 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (GALLART - LÓPEZ 1991, 189-202)

35.- Colomina 1, la (Os de Balaguer, la Noguera) 1

- Intervenció de salvament feta l'any 1965 per L. Díez Coronel; excavació d'urgència durant 1987-1988 per M. Ferrández, A. Lafuente, J. B. López i M. Plens
- Riu Segre, marge dret
- Necròpolis tumular a peu de vessant
- Restes de 46 tombes d'incineració sobre un total estimat al voltant de 200. Túmuls plans de planta circular amb diàmetres entre 1,1 i 4 metres (1 cas excepcional de 5,5 m.); esteles i lloses planes senyalitzant les tombes al centre del túmul, empedrats i anells concèntrics dins dels cercles de còdols que delimiten les tombes. Estructura interna tipus fossa simple amb cavitat interna per protegir l'urna. Escassos aixovars, generalment els atuells que formaven part de la mortalla del difunt: anells, braçalets, arracades, sivella de cinturó de dos garfis..., sempre en bronze
- Estudi antropològic, anàlisi metal·logràfiques i estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final IIIb (850 -650 a.C.) i ferro (650 -550 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC) i possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (DÍEZ CORONEL 1965a, 71-104; MAYA 1978b, 83-96; RUIZ ZAPATERO 1985, 314 i ss.; FERRÁNDEZ *et al.* 1991a, 87-115; 1991b, 83-150; JUNYENT - LÓPEZ - OLIVER 1992, 184-269; MATEO 1994, 79 i ss.; LÓPEZ - PONS 1995, 107-126; RAFEL 1997, 99-117)

36.- Colomina 2, la (Os de Balaguer, la Noguera) 1

- Excavació d'urgència feta l'any 1988 per Mª Ferrández i A. Lafuente
- Riu Segre, marge dret
- Poblament a peu de vessant
- Poblament amb illes de cases separades per parets mitgeres. Estudi en aquest treball
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final IIIb (850 -650 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (FERRÁNDEZ - LAFUENTE 1989, 71-83; PONS - MOLIST 1989, 139; BELARTE 1993, 115-140; 1997, 35 i ss.; MATEO 1994, 79 i ss.; JUNYENT - LAFUENTE - LÓPEZ 1994, 77 i ss.; ALONSO 1999, 35 i ss.; LÓPEZ - LAFUENTE - GALLART 2000, e.p.)

37.- Coll del Rat (Artesa de Segre, la Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en un turó destacat de l'extrem oest de la Serra de la Força
- Restes de parets visibles a la superfície. Tenalles globulars amb decoracions de cordons impresos horitzontals i verticals
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.) i mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PÉREZ - GOMÀ 1993, 51-69)

38.- Coll del Toll (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) 3

- Inèdit
- Riu de la Vall Major, marge esquerre
- Poblament en tossal tronco-cònic entre dues valls
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica a mà decorada amb cordons, fragments de tasses carenades amb anses circulars i vasos carenats. Esclats i una fulla de sílex, fragments de molins de vaivé...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984

39.- Collet, el (Puiggrós, les Garrigues)

3

- Excavació - documentació gràfica realitzada l'any 1992 per J. Mª Gabarró i M. Vaquero
- Riu de la Femosa, marge dret
- Poblat en serra destacada
- Dues sitges observades exclusivament en secció: una de tendència cilíndrica i l'altra globular amb la boca destacada de secció cilíndrica. Fragments informes de ceràmica a mà, un amb un cordó llis de secció triangular; esclats i nuclis de sílex...
- Neolític final ? Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Indeterminable, conjunt de materials poc significatiu. Possible Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (GABARRÓ - VAQUERO 1992, 17- 35)

40.- Comacardós Xepo (Guimerà, l'Urgell)

2

- Inèdit: treball d'investigació
- Corb, marge esquerre
- Poblat en vessant suau
- Sense estructures visibles. Interpretació sobre la funcionalitat del jaciment conflictiva: cap la possibilitat que els materials recollits pertanyin a una estructura megalítica destruïda, de la qual només s'observaren grans lloses remogudes. Destaca una vora amb llengüeta, un fragment amb decoració de triangles incisos i un punxó de bronze de secció quadrada.
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (DUCH 1980, 94; 1986, 58; 1989, 55-56; PUCHE 1991, 1993)

41.- Comallerada del Català, la (l'Albi, les Garrigues)

3

- Inèdit
- Vall de les Comes de Vinaixa, marge esquerre en la conca de la Femosa
- Poblat a l'aire lliure en terrassa a peu de tossal en pendent suau vers el riu.
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà decorada amb incisions, impressions, mugrons i cordons aplicats. Làmines de secció triangular i trapezoidal, un perforador, una punta de sageta foliàcea, esclats de sílex de diverses tonalitats, nuclis i fragments de pedres dures.
- Gravat en forma d'espiral en una cinglera propera
- Calcolític (2200-1800 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984

42.- Cometes, les (Arbeca, les Garrigues)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge dret Barranc de l'Aixaragall, subsidiari del riu Corb a través del Fondo de les Borgetes
- Abric d'habitació en l'extrem d'un tossal destacat
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà informe i esclats de sílex
- Bronze final (1250 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (ALONSO *et al.* 1996, 319-339)

43.- Costerets (Granyena de les Garrigues, les Garrigues)

3

- Inèdit

- Vall Major, marge dret
- Poblat en vessant
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà llista, algunes vores decorades amb incisions oblíques i 2 fragments de vasos carenats. Esclats, fulles, nuclis i percutors de sílex; 1 fragment de molí de vaivé
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984

44.- Costes II, les (Ossó de Sió, l'Urgell) 2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblat en vessant
- Sense estructures visibles. Materials característics del Grup del Segre; junt amb un fragment d'acanalats i una vora apuntada amb incisions al llavi, considerats com intrusions
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.) i mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PUCHE 1996, 22-25)

45.- Cova de l'Aigua (Camarasa, la Noguera) 3

- Excavacions de Ll. M. Vidal a finals del segle XIX
- Noguera Pallaresa, marge esquerre
- Abric d'habitació
- Sense estructures visibles. Tenalles amb cordons impressos, ceràmica amb acanalats, punta de sageta amb aletes i peduncle en os, fragment de braçolet de pectem
- Neolític i bronze final (1250 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (VIDAL 1894a, 94; SERRA RÀFOLS 1921, 10)

46.- Cova de la Monja (les Avellanes, la Noguera) 3

- Excavacions l'any 1894 per Ll. Marià Vidal
- Riu Noguera Pallaresa, marge dret
- Cova d'habitació
- Sense estructures visibles
- Bronze (1800 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (VIDAL 1894a, 81-108)

47.- Cova de Punta Farisa (Fraga, Baix Cinca) 1

- Excavacions 1988-1989 per J.L. Maya, J. Francès i A. Prada
- Riu Cinca, marge esquerre
- Cova en petita elevació destacada
- La cova sembla inscriure's en tant que assentament secundari (tancat pel ramat, graner...) dins d'un model d'ocupació del territori més complex, el qual inclouria assentaments en les rodalies de major entitat.

S'han observat dues fases dins del procés d'ocupació del jaciment, aparentment no massa distanciades en el temps. La primera, datada per radiocarboni, s'organitza a l'interior de l'abric i implica l'arranjament de l'espai utilitzable delimitant-lo amb un muret molt barroer de pedra sorrenca, complementat amb una elevació de plafons de fusta col.locats verticalment i revestits amb guix. La

superfície d'aquest recinte se situa al voltant dels 3 m²: Després de l'enfonsament de la visera de l'abric, una segona fase d'ocupació, molt malmesa, es produeix a l'exterior de la massa rocosa. Les restes parcials d'un paviment i una aliniació de lloses clavades constitueixen els únics testimonis conservats d'aquest moment final, la funcionalitat del qual és difícil de precisar. La cultura material apareguda presenta com element més destacable la presència d'apèndix de botó amb totes les variants conegudes des del primer moment, associats a vasos característics de tradició local: tenalles globulars i tronco-còniques amb decoració de cordons impressos i incisos, mugrons, tasses carenades, empremtes d'estera; dents de falç de sílex i punxons de bronze de secció quadrangular

- Estudis palinològics, antracològics, carpològics, malacològics, anàlisis metal·logràfiques i sobre la potencialitat dels sòls

- Existeix 1 datació per radiocarboni (11)

- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)

- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)

- (MAYA - FRANCÈS - PRADA 1991, 95-101; 1992, 217-224; 1993, 7-30; MAYA 1992a, 271-314; ALONSO 1992a; 1999, 37 i ss.; ALONSO - BUXÓ 1993, 49-56; 1995; ALBIZURI - NADAL 1993, 31-37; BURJACHS 1993, 41-44; OLLER 1993, 39; ROS 1993b, 45-47; ROVIRA LLORENS 1993, 57-60; VÀZQUEZ 1994, 96)

48.- Cova del Foric (Os de Balaguer, la Noguera)

3

- Primeres exploracions de L. Marià Vidal l'any 1894; excavacions de l'Institut d'Estudis Catalans a començaments de segle

- Riu Farfanya, marge dret

- Cova d'habitació

- Sense estructures visibles. Nivells neolítics i protohistòrics: apèndix de botó, acanalats i un punxó de coure

- Neolític antic i bronze final III (900 - 650 a.C.)

- Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)

- (VIDAL 1984a; BOSCH GIMPERA 1919, 70; SERRA RÀFOLS 1921, 13-14; MALUQUER 1942; 1945, 214 i ss.; VEGA 1969, 25-27; 1981, 93-100; ROVIRA - CURA 1992, 125-126)

49.- Cova del Lladre (les Avellanès, la Noguera)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica. Excavacions de L. Marià Vidal a finals de segle

- Riu Noguera Pallaresa, marge dret

- Cova d'habitació

- Sense estructures visibles

- Bronze final (1250 - 650 a.C.)

- Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)

- (VIDAL 1894a, 81-108)

50.- Cova del Parco (Alòs de Balaguer, la Noguera)

1

- Excavacions (1974-1975; 1979 i 1984) per J. Maluquer de Motes; des de 1986 fins l'actualitat per J. Mª Fullola

- Riu Segre, marge dret

- Cova d'habitació en la part inferior de la vessant, a 120 m. del riu

- Enterrament individual en nivells campaniformes. Restes d'un mur i de diferents llars en nivells de l'edat del bronze. Campaniforme marítim (ZM-H) i incís-estampat, apèndix de botó, tenalles amb cordons impressos i incisos, encastacions de fang...

- Diferents estudis interdisciplinars (micromorfologia, fauna, fitòlits...) centrats, però, en l'època neolítica

- Calcolític (2200 - 1800 a.C.), bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.) amb nivells anteriors i posteriors

- Possible calcolític-bronze antic (2700 - 2000 cal. BC); bronze ple (2000 - 1650 cal. BC), GSC-I (1650-1250 cal. BC)

- Sobre el neolític i els nivells protohistòrics: (ALONSO *et al.* 1978; MALUQUER 1981; 1982b, 153-154, 1988, 17-26; CURA 1987, 97-130; 1988, 95-102; BERGADÀ 1991, 33-48; BARTROLÍ *et al.* 1994, 65-90; PETIT *et al.* 1996)

51.- Cova del Tabac (Camarasa, la Noguera) 3

- Primeres excavacions per L. Marià Vidal l'any 1894; documentació pintures per A. Alonso l'any 1986; topografia R. Viñas l'any 1987

- Riu Segre, marge dret

- Cova d'habitació amb pintures rupestres

- Sense estructures visibles. Ceràmica cardial i Montboló; braçalets de pecten; agulles d'os i ceràmica amb acanalats... Pintures d'estil esquemàtic

- Neolític antic i mitjà; bronze final (5500 - 650 a.C.)

- Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)

- Sobre els nivells protohistòrics i les pintures: (VIDAL 1894a; SERRA RAÏFOLS 1921, 10-11; MALUQUER 1945, 214 i ss.; VEGA 1981, 101-110; DIEZ CORONEL 1985, 161-170, CASTELLS 1990, vol. 1, fasc. 7)

52.- Cova dels Geguins (les Avellanes, la Noguera) 2

- Excavació d'urgència l'any 1982 per J.I. Rodríguez, I. Garcés i J.R. González, inèdita

- Noguera Pallaresa, marge dret

- Cova d'habitació i emmagatzematge

- Sense estructures visibles. Tenalles bitroncòniques de vora exvasada, llavi bisellat i decoració de cordons impresos, tasses carenades...

- Bronze final IIIb (850 - 650 a.C.)

- GSC-III (950 - 775 cal. BC)

- (GONZÁLEZ 1985a, 1)

53.- Cova Fosca (la Pobla de Cérvoles, les Garrigues) 3

- Inèdit

- Riu de Set, marge esquerre

- Abric d'habitació a peu de vessant

- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà grollera, cordons amb impressions digitals i fragments de paret espatulada decorada amb incisions obliqües; 1 burí de sílex.

- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)

- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)

- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984.

54.- Cova Joan d'Os de Tartareu (les Avellanes, la Noguera) 3

- Excavacions a principis de segle per l'Institut d'Estudis Catalans

- Farfanya, marge esquerre

- Abric d'habitació sense estructures

- Enterrament aparentment del neolític mitjà i freqüentació posterior de la cova com a refugi. Els nivells protohistòrics apareixien completament remenats. Ceràmica veraziana, destrals de pedra polida, apèndix botó amb possible decoració del Grup del Nord-est, destral plana de bronze, punyal de bronze de tradició atlàntica (BF-I), acanalats, fíbula de peu aixecat i ressort bilateral de bronze...

- Neolític antic, final, eneolític, bronze antic, mitjà i final (4000 - 650 a.C)

- Sense estratigrafia: Possible calcolític-bronze antic (2700 - 2000 cal. BC), bronze ple (2000 - 1650 cal. BC), GSC-I, GSC-II, GSC-III, GSC-IV (1650 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- Per als nivells protohistòrics: (BOSCH GIMPERA 1915-20, 474; MALUQUER 1945, 214 i ss.; VEGA 1969; 20- 24; 1981, 85-91; MARTÍ 1969-1970, 111 i ss.; NAVARRO 1970, 57; MAYA - PETIT 1986; ROVIRA 1998, 161-166)

55.- Cova Negra de Tragó de Noguera (Os de Balaguer, la Noguera) 2

- Primeres exploracions de L. Marià Vidal l'any 1894; excavacions de l'Institut d'Estudis Catalans a començaments de segle
- Riu Noguera Ribagorçana, marge esquerre
- Abric d'habitació
- Sense estructures visibles. Apèndix de botó i acanalats
- Neolític antic i Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
- Possibles GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (VIDAL 1894a; BOSCH GIMPERA 1915-1920, 473-476, SERRA RÀFOLS 1921, 12-13; MALUQUER 1945, 214 i ss., BARRIL - RUIZ ZAPATERO 1980, 197, ROVIRA - CURA 1992, 123)

56.- Cuisolà-II (Sarrocà de Lleida, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu de la Vall Major, marge dret
- Poblat en tossal cònic
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà informe i fragments de sílex...
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1980)

57.- Deveses, les (Artesa de Segre, la Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblat en la vessant d'una suau elevació
- Sense estructures visibles. Tenalles amb llengüetes, decoracions incises i encastacions de fang; làmines de sílex i destrals de pedra polida
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.) i mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (PUCHE 1996, 24 i ss.)

58.- Emprius (Verdú, l'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica; exploracions inèdites de J. Serra Vilaró i R. Boleda l'any 1962
- Marge esquerre Fondo dels Marquesos, subsidiari del riu Ondara
- Balma sepulcral, actualment destruïda
- Balma d'inhumació col.lectiva, aparentment d'enterrament secundari. Es calcula una quarantena d'individus enterrats. Les condicions de la troballa no permeten més precisions.
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Indeterminable, sense materials. Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (GUERRERO 1976; SAULA 1994, 20-21)

59.- Escorres, les (Llardecans, Segrià) 2

- Notícies contradictòries d'una excavació de J. Colominas l'any 1930; prospecció i noves troballes l'any 1976 per J.L. Maya

- Marge esquerre de la Vall de les Escorres, subsidiària del riu Segre, per la banda esquerra
- Necròpolis tumular d'incineració en petita elevació
- Restes de sistums de planta circular observats per J. L. Maya en superfície. Diàmetres al voltant de 1,5 m.; estructura interna tipus cista de petites dimensions
- Bronze final IIIb (850 -650 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (MAYA 1978b, 86; 1982b, 119-138)

60.- Estany, I' (Arbeca, les Garrigues) 2

- Publicació prospecció
- Marge dret Barranc de les Comes de Maldà, subsidiari del riu la Femosa
- Poblament al pla, en una molt suau elevació
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica a mà amb cordons aplicats decorats amb impressions i incisions, vores bisellades, bases planes i amb peus anulars, acanalats i un enòcoe fet a mà
- Ferro, ibèric antic (650 -525 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (MIRADA 1995, 7-22; ALONSO *et al.* 1996, 319-339)

61.- Feixa Mata (Seròs, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament a peu de tossal
- Restes de taques grans de cendres, sense més precisions
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (MAYA - DÍEZ CORONEL 1986, 94-96)

62.- Femosa-I, Ia (Lleida, Segrià) 2

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu de la Femosa, marge dret
- Poblament en un esperó de poca alçada
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica ibèrica a torn amb i sense pintura, 1 fragment d'àtica de vernís negre (*stemless*), molins de vaivé...Restes de ceràmica a mà aparentment més antigues
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Ferro - Ibèric (650 - 425 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (MAYA 1982b, 119-138; MATEO 1994, 78 i ss.)

63.- Femosa-II, Ia (Lleida, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Femosa, marge dret
- Necròpolis d'incineració tipus camps d'urnes, situada al pla i l'est del poblament (Femosa-I)
- Restes de quatre urnes, contenint cendres i ossos cremats i dipositades aparentment en sengles fosses. Una d'elles, feta a torn i pintada amb amb sèries de filets horitzontals, contenia una abraçadora feta en bronze d'una possible beina i un fragment d'un ganivet "afalcatat" de ferro
- Estudi antropològic i sobre la potencialitat dels sòls
- Ferro - ibèric (650 - 425 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (MAYA 1978b, 86; 1982b, 119-138; MATEO 1984, 78 i ss.)

- 64.- Ferriols A (Vallbona de les Monges, l'Urgell) 1**
- Publicació prospecció
  - Marge esquerre de la Riera de Maldanell, subsidiària del riu Corb
  - Balma sepulcral en altiplà
  - Conegut en la bibliografia com el "sepulcre de Rocallaura", consisteix en la inhumació de dos individus sota d'una balma natural, la qual fou parcialment arranjada amb un enllosat basal abans d'efectuar l'enterrament. La disposició de l'important aixovar aparegut sembla indicar que es tracta d'una parella de sexe diferent. L'home tindria un punyal de llengüeta (coure) al cantó dret i la dona tretze botons piramidals d'os entre les cames, en ordre decreixent de tamany. Entre ambdós hi havia encara un vas ceràmic sencer de perfil tronco-cònic i peu anular, així com restes de fauna.
  - Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
  - Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
  - (VILASECA 1953a, 467-472; MARTÍ 1973-1974, 3-9; SAULA 1994, 25)
- 65.- Ferriols B (Vallbona de les Monges, l'Urgell) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Marge esquerre de la Riera de Maldanell, subsidiària del riu Corb
  - Poblat en altiplà
  - Restes de dues estructures circulars de 2 m. de diàmetre, interpretades com "fons de cabana" (?)
  - Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
  - (VILASECA 1953, 472)
- 66.- Fontanet (Torà, la Segarra) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Marge esquerre del barranc de Figuerola, afluent del Llobregós
  - Balma sepulcral a peu de vessant
  - Balma d'inhumació col.lectiva, no excavada
  - Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
  - (PUCHE 1995, 361)
- 67.- Fortí de Pedro (la Granja d'Escarp, Segrià) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Riu Segre, marge esquerre
  - Poblat en turó destacat
  - Restes de parets visibles a la superfície
  - Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
  - (PITA 1962, 326; RODRÍGUEZ 1980)
- 68.- Gardeny-II (Almenar, Segrià) 3**
- Inèdit: treball d'investigació
  - Noguera Ribagorçana, marge dret
  - Poblat en esperó
  - Restes de parets visibles a la superfície
  - Bronze final I i II (1250 - 900 a.C.)

- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possibles GSC-II (1650 - 1250 cal. BC) i GSC-III (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

69.- Genó (Aitona, Segrià)

1

- Excavacions l'any 1966 per R. Pita i L. Díez Coronel; entre 1976-1985 per J.L. Maya; l'any 1986, treballs de consolidació per F. Cuesta
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- És l'únic poblament del bronze final II excavat completament en extensió. Se situa en la part somital del turó i presenta una planta ovalada amb un perímetre que s'adapta a la topografia del tossal. El poblament consta de 18 cases separades per parets mitgeres, unides per un mur de tanca comú i disposades al voltant d'un espai central. Els resultats de les excavacions han estat objecte molt recentment d'una publicació exhaustiva, però les diferents notícies aparegudes l'havien convertit ja en un clàssic per a exemplificar els primers poblaments closos, el desenvolupament de l'arquitectura en pedra i les primeres manifestacions protourbanes de la zona. L'existència d'un sol nivell d'ocupació ha permès, d'altra banda, provar la coexistència d'elements propis dels camps d'urnes (ceràmiques acanalades) amb els característics del bagatge cultural existent: ceràmica d'apèndix de botó i vasos polípodes, àdhuc la seva fusió en els perfils i elements decoratius de determinats vasos. Destruït per un incendi, el poblament és ràpidament abandonat (veure estudi en aquest treball).
- Estudis palinològics, antracològics, carpòlogics, de silico-fitòlits, faunístics, malacològics, traceològics i paleometal·lúrgics
- Es disposa de 3 datacions per radiocarboni {12, 13, 14}
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA - DíEZ CORONEL 1969, 237-249; MAYA 1982c, 159-160; 1990, 295-338; 1992a, 303; 1993, 16-17; MAYA - CUESTA s.d.; JUNYENT 1989, 95-105; BELARTE 1997; ALONSO 1997; MAYA - CUESTA - LÓPEZ 1998)

70.- Gorga, la (Agramunt, l'Urgell)

2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblament en vessant
- Restes de possibles parets visibles a la superfície. Troballes en una extensió de tres hectàrees. Recuperada entre el nombrós material ceràmic i lític, una punta de sageta de bronze amb aletes i peduncle.
- Bronze inicial-mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PUCHE 1996, 20-23)

71.- Guixeres de Taltahüll (Biosca, la Segarra)

3

- Excavació inèdita l'any 1979, per J. Rovira, J.R. González i J.I. Rodríguez
- Confluència Riera de Biosca i riu Llobregós
- Poblament en tossal destacat
- Restes de murs formant habitacions de 3 per 4 metres. Ceràmica a mà, ibèrica pintada i romana (TS), ceràmica de "Saint Valentin..."
- Bronze final, ferro (900 - 550 a.C.) amb nivells ibèrics i romans posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possibles GSC-III (950 - 775 cal. BC) i GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors.
- (PITA 1954, 208; CAMPS 1960; CAMPS - SANTAEULÀRIA 1982, 31 i ss.; ROVIRA 1979, 219; PUCHE - SORRIBES 1991, 287-300)

72.- Manuela, la (Oliola, La Noguera)

2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblament a l'aire lliure en vessant
- Sense estructures visibles. Molts pocs materials: Fragments amb encastacions de fang, ceràmica "exciso- aplicada" i peces de sílex
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.) i mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PUCHE 1993; 1995, 359-366; 1996, 22)

73.- Margalef (Torregrossa, Pla d'Urgell)

2

- Excavacions anys 60 pel GRALF i l'any 1973 per J. Maluquer de Motes
- Femosa, marge dret
- Poblament en punta d'esperó
- El conjunt de l'urbanisme observable en la part alta del tossal, així com els possibles fossats, corresponen a l'ibèric ple. No obstant això, s'han recollit restes de ceràmica a mà amb decoracions d'espina de peix al peu del tossal i altres fragments (fons del Museu Arqueològic Local d'Artesa de Lleida), que podrien correspondre a la primera edat del ferro
- Ferro, ibèric ple (650 - 200 a. C.); vil.la romana posterior
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a. C.), amb nivells ibèrics posteriors
- (CURA 1971, 47-60; SANAHUJA 1971, 61-110; JUNYENT 1972a, 89-132; 1972b, 69-72; 1974, 379-396; MALUQUER 1982f, 251-253; MALUQUER *et al.* 1986; GALLART 1988, 20; FARRÉ - MIRÓ 1990, 119-128; GONZÁLEZ - PEÑA 1991, 219-225; ALONSO 1992a; 1992b; 1999, 45 i 153; PRINCIPAL 1996, 141-162; 1998, 141 i ss.; CURA - PRINCIPAL 1998, 103-104)

74.- Mas d'Arbonés (Aitona, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la vall dels Massos, subsidiària del riu Segre per la banda esquerra
- Abric d'habitació en la part baixa de la vessant
- Sense estructures visibles. Bases amb empremtes d'estora
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC) ?
- (MAYA - PRADA 1989, 97-108)

75.- Mas de la Cabra-I (Seròs, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Marge dret del barranc de l'Aiguamoll, subsidiari de l'Ebre
- Poblament en turó destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular i una (dues ?) línies de muralla amb torres visibles en superfície. Restes principalment de ceràmica a mà (perfils en "S", bases planes, peus diferenciats, decoració de cordons impresos) i 1 base de tenalla feta a torn i un fragment d'àmfora fenícia. També molins de vaivé
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Ferro (650 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i possiblement ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (RODRÍGUEZ 1993, 250-259; MATEO 1994, 74-75)

76.- Mas de la Cabra-II (Seròs, Segrià)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica

- Marge dret del barranc de l'Aiguamoll, subsidiari de l'Ebre
- Necròpolis tumular a peu de vessant i a l'est del poblat
- Restes d'uns sis túmuls de planta circular de 1 m. de diàmetre i amb petita cista central. Restes metàl·liques de bronze recollides en superfície (fragments d'anella, d'agulla i braçalets de secció rectangular)
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (RODRÍGUEZ 1993, 250-259; MATEO 1994, 74-75)

77.- Mas de la Miquelona (Alcarràs, Segrià) 3

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la vall de Malloles, subsidiària del riu per la banda esquerra
- Troballa isolada
- Destral amb vorells sense context precís
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1985e, 37-41)

78.- Mas del Coc-I (Seròs, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Capçalera del Barranc de la Grallera
- Poblat en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Ceràmica feta a mà llisa, amb cordons impressos i incisions d'espina de peix i fragments de ceràmica ibèrica pintada.
- Ferro (700 - 500 a.C.), ibèric tardà i romà (200 a.C. - 50 d.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) amb nivells posteriors
- (RODRÍGUEZ 1986b, 161-165)

79.- Mas Segur (Oliola, La Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblat en altiplà i vessant
- Restes de murs pertanyents a l'hàbitat i de forats de pal retallats al roca, aparentment rebaixada per acodicionar-hi l'hàbitat. Restes també d'una inhumació adossada a un gran bloc, en possible relació amb l'assentament. Tenalles de forma troncocònica o globular, bases planes, vores engruixides o amb llengüetes, mugrons; encastacions de fang, cordons amb impressions digitals i incisions de desenvolupament horitzontal i vertical; decoracions "exciso-aplicades"...
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.) i mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PUCHE 1993; 1995; 1996, 24 i ss.)

80.- Masada de Ratón (Fraga, Baix Cinca) 1

- Excavacions 1966 per R. Pita i membres de l'Institut de Foix (I. Querre); 1989-1990 per J. Mª Rodanés; 1993 per J. Rey
- Riu Cinca, marge esquerre
- Poblat en petit tossal
- Els resultats de la primera intervenció en la qual es publicà una planta del jaciment amb un urbanisme plenament desenvolupat (cases de planta rectangular, carrers...) referent a la vessant nord del jaciment, han originat sempre una certa confusió donada la manca d'estratigrafies

precises. Les campanyes posteriors han permès constatar l'existència de dues fases: una que correspondria a l'ocupació al peu d'una balma situada en la part somital i datada en el bronze recent; l'altra, pròpia dels camps d'urnes antics que suposaria el desenvolupament de l'urbanisme i l'arquitectura en pedra. No obstant això, les datacions per radiocarboni obtingudes no semblen confirmar aquesta hipòtesi i presenten nombrosos problemes d'interpretació (veure estudi en aquest treball)

- Estudis carpològics, palinològics, antracològics, geoarqueològics i sobre la potencialitat dels sòls
- Existeixen 6 datacions per radiocarboni {15, 16, 17, 18, 19, 20}
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.) i final II (1100 - 900 a.C.)
- Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC) i amb seguretat GSC-II (1250 - 950 a.C.)
- (QUERRE *et al.* 1966, 150-161; DÍEZ CORONEL - PITA 1968, 101-123; 1971, 192-231; GARCÉS 1983; 1984, 29-37; 1987, 65-131; MIRÓ - MOLIST 1986, 133-134; RODANÉS 1991, 165-197; 1992a, 81-89; RODANÉS - REY 1991, 91-94; VÀZQUEZ 1994, 96; PEÑA - RODANÉS 1992, 81-89; RIERA 1995; ROS 1995; ALONSO 1999, 33 i ss.)

81.- Meruc (Aitona, Segrià)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal isolat
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 45-46)

82.- Microcista "la Cadena" (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge esquerre del Torrent de Saladern, afluent del Corb
- Cista d'inhumació en vessant
- Tomba de lloses gairebé quadrada amb restes antropològiques i terra a l'interior. Correspon aparentment a un sol individu. Prop de l'indret es localitzaren alguns fragments de ceràmica i sílex
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (DUCH 1980, 45)

83.- Minferri-II (Juneda, les Garrigues)

1

- Excavacions d'urgència 1993-1995 coordinades des de la UdL; directors: O. Saula (1993), M. Gomis (1994), C. Ferrer, M. Gomis i C. Rovira (1995)
- Riu de la Femosa, marge esquerre
- Poblament en vessant i altiplà
- Hàbitat a l'aire lliure caracteritzat per la presència en un mateix espai físic d'estructures d'hàbitat, estructures de producció i llocs d'enterrament (veure estudi en aquest treball)
- Estudi carpològic, paleometal·lúrgic i traceològic
- Es compta amb 2 datacions per radiocarboni {21, 22}
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (LLUSSÀ *et al.* 1990; ROVIRA i HORTALÀ 1996; EQUIP MINFERRI 1997 161-211; ALONSO 1999, 31 i ss.)

84.- Molí d'Espígol (Tornabous, l'Urgell)

2

- Excavacions l'any 1970 per A. Llorens; 1971-72 per A. Llorens i J. Maluquer; 1975-1984 per J. Maluquer; a partir de 1987 intervencions puntuals de conservació i restauració per M. Cura
- Riu Ondara ?, marge dret
- Poblament en petit tossal destacat
- La seqüència estratigràfica i l'urbanisme coneguts se situen entre el segle V-I a.C.; no obstant això hi ha referències de la troballa en el mateix indret ? de ceràmica amb decoració d'acanalats. S'ha indicat també com argument d'una cronologia antiga la seva posició de lloc central en relació amb d'altres jaciments pròxims del bronze final
- Estudi carpològic dels nivells ibèrics
- Bronze final IIIb (850 -650 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- Possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.); ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb nivells posteriors
- (MALUQUER *et al.* 1971, 19-46; 1986; CURA 1971, 47-60; MALUQUER 1977, 126-127; 1982d, 272-277; 1986; GRACIA 1986; 1988, 179-184; CONDE 1987, 27-60; 1988, 207-214; 1992, 117-169; MERCADAL 1989, 183-190; CURA 1989, 173-181; 1990, 175-183; 1992a, 131-134; 1993a, 219-225; 1993b, 33-50; 1994, 73-84; CURA - GARCÉS 1990, 299-304; ALONSO 1992a; 1999, 44-45 i ss.; CURA - PRINCIPAL 1993, 63-83; 1994, 267-279; 1995, 127-136; 1998, 98-102; CURA - SANMARTÍ 1993, 270-279; PUCHE - SORRIBES 1993, 19-31; SAULA 1994, 23; PUCHE 1996, 11-76; PRINCIPAL 1998, 171 i ss.)

85.- Montanyà (Torreflor, la Segarra)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Llobregós, marge esquerre
- Poblament en punta d'esperó
- Excavació clandestina d'una casa en pedra (2,8x2,4x2,37); guix dels murs 35 cm. Una pedra amb inscripció de picapedrer ? Restes de ceràmica amb decoració d'acanalats...
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PITA 1953, 99-112)

86.- Monteró (Camarasa, la Noguera)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Segre, marge esquerre
- Poblament en turó destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final III ibèric i romà (900 - 50 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC) amb nivells ibèrics i romans posteriors
- Referència nivells ibèrics a: (GONZÁLEZ 1986, 275-279)

87.- Montfriu (Aitona, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal isolat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Ceràmica amb decoració de cordons impressos i llisos; vores amb incisions o amb bisell i ceràmica acanalada. Restes de molins de vaivé, fets amb conglomerat o granit i 1 dent de falç. Destral de bronze amb apèndix laterals trobada prop del jaciment
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)

- (PITA 1960, 307-311; MAYA 1981a, 350 i ss.; GONZÁLEZ 1986, 129-134; MAYA 1992-93, 24, fig. 11.5; MATEO 1994, 73)

88.- Montfriu-I (Aitona, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Necròpolis tumular a peu de vessant
- Restes de 4 túmuls de planta circular, observats en superfície. Fragments d'urnes amb vores bisellades i restes de braçalets de bronze de secció rectangular
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final II i III (1100 - 850) ?
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (MAYA 1978a, 86; 1981a, 350 i ss.; 1986, 39-47; MATEO 1994, 71-92)

89.- Montfriu-II (Aitona, Segrià)

2

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblat en elevació secundària a l'est del poblat de "Montfriu"
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Fragments ceràmics amb aplicacions de cordons impressos i llisos, vores amb incisions i altres amb vores bisellades i decoració d'acanalats. S'ha de destacar la presència d'un fragment d'àmfora fenícia i un fragment de ceràmica amb engalba vermella pertanyent al mateix horitzó cultural
- Ferro - ibèric antic (650 - 500 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (PITA 1958, 64; RODRÍGUEZ 1991, 83-84)

90.- Montfred (Aitona, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblat en tossal isolat
- Restes de parets visibles a la superfície. Vasos oberts amb decoració acanalada, apèndix de botó...
- Estudi geoarqueològic
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells posteriors
- Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1964, 370; PEÑA - GONZÁLEZ 1992, 108; MAYA 1992-93, 23-24, figs. 10.2 i 11.4)

91.- Montllobé (Seròs, Segrià)

3

- Inèdit, treball d'investigació. Publicats resultats d'un estudi geoarqueològic
- Riu Segre, marge dret
- Poblat en tossal cònic
- Restes de parets visibles a la superfície a peu de vessant. Tenalles amb decoració plàstica de cordons amb impressions de vegades dibuixant garlandes, llengüetes... i altres vasos carenats amb la superfície allisada. Molins de viavé i esclats de sílex.
- Estudi geoarqueològic
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1980; PEÑA - GONZÁLEZ 1992, 103-110)

92.- Mormur (Balaguer, la Noguera)

2

- Publicació prospecció
- Farfanya, marge esquerre
- Poblament amb arquitectura en pedra, restes més antigues al peu d'un tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Tenalles amb cordons impressos, incisions a la vora, mugrons; vasos amb apèndix de botó i ceràmica amb acanalats
- Bronze recent i final II (1250 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PUBILL 1931, 10; MAYA 1981, 370-371)

93.- Morrera, la (Almenar, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Sense estructures visibles
- Bronze final I i II (1250 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possibles GSC-II (1650 - 1250 cal. BC) i GSC-III (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

94.- Morro, el (Torres de Segre, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat, possiblement a les vessants
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular a peu de vessant que indiquen una extensió de l'hàbitat pel pla. Urna amb cordó decorat amb impressions digitals, presència d'apèndix de botó...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1964-65, 316; RODRÍGUEZ 1979, 169-170; MAYA 1992-93, 22, fig. 9.4)

95.- Necròpolis d'Almenara (Agramunt, l'Urgell) 1

- Excavada l'any 1973 per J. Maluquer de Motes
- Riu Ondara? marge dret
- Necròpolis tumular d'incineració en vessant
- Restes de 8 túmuls de planta circular (diàmetres entre 2,2 i 3,5 m.) amb empedrats interns formats per pedres planes disposades en anells concèntrics. Estructura interna formada aparentment per una fossa de minsa fondària on es col·loca l'urna. S'ha recuperat dues urnes senceres i alguna resta d'aixovar metàl·lic: fragments de braçalet de bronze de secció rectangular i anella (arracada?) feta amb un fil de bronze enrotllat
- Bronze final IIIb (750 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (MALUQUER 1973, 185-193; 1982c, 270-271; PUCHE - SORRIBES 1993, 19-33)

96.- Novella Baixa (Vila-sana, Pla d'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Corb, marge esquerre
- Poblament (?) en terrassa fluvial
- Sense estructures visibles. Restes de sílex
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)

- (PITA 1964-65, 320-321).

97.- Oms I i II (Almenar, Segrià)

3

- Inèdit: treball d'investigació
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en contrafort
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà carenada amb superfícies allisades, decoracions de mugrons, vores exvasades...i també peces de sílex i còdols retocats
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

98.- Pedrera-I, la (Vallfogona de Balaguer, Tèrmens, la Noguera) 1

- Excavacions fetes l'any 1958 per J. Maluquer, A. Mª Muñoz i F. Blasco; nou sondeig l'any 1979 a càrrec d'Emili Junyent i J. Gallart

- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en petita elevació
- Poblament de planta elíptica (140 x 70 m.) que constituïa fins fa molt poc una de les poques estratigrafies de referència que mostrava la continuïtat d'ocupació entre nivells camps d'urnes i nivells ibèrics. El sondeig efectuat per Maluquer presentava una seqüència que es datava, segons l'autor, entre inicis del segle VIII i finals del segle III a.C. Posteriorment, una nova lectura de l'estratigrafia feta per G. Ruiz Zapatero situava el moment inicial a inicis del segle IX a.C., dins el bronze final IIIa o camp d'urnes recents (veure comparació en aquest treball). El sondeig de l'any 1979 mostrà però l'existència de nivells anteriors (estrats VIII, IX i X) datats en el bronze recent i associats amb el primer testimoni, encara avui, d'arquitectura amb pedra conservada en estratigrafia a la plana occidental catalana. Es tracta del sòcol d'un mur rectilini paramentat per ambdós costats i fet amb còdols de riu lligats amb fang aparegut en l'estrat VIII. Aquest estrat presentava a més a més la presència de tres "loculi", dos dels quals contenien un vas enterrat i en un d'ells s'hi havia practicat la inhumació d'un perinatal. Junt amb les ceràmiques característiques d'aquest moment: tenalles amb encastacions de fang, vasos carenats, decoracions de cordons aplicats i incisions... destaca també la presència d'apèndix de botó.

Un hiatus cronològic no reflectit en el procés de sedimentació separa aquests nivells de l'estrat VII, el qual es data a finals del segle VIII a.C. amb la presència dels primers acanalats corresponents als camps d'urnes recents i la perduració de l'apèndix de botó. En aquest nivell aparegueren també les restes de l'enterrament d'un perinatal i de dos infants.

L'estrat VI presenta una sitja excavada en el seu paviment i palesa els primers testimonis d'activitat metal·lúrgica en bronze (motlle múltiple de barnilles i espasa) i el primer objecte de ferro (possiblement una punta de llança amb nervi central i secció triangular aplanada). S'acompanya entre altres elements amb ceràmiques decorades amb incisions d'espina de peix i es data en la primera meitat del segle VII a.C.

Els estrats V i IV corresponen igualment als camps d'urnes del ferro i constitueixen la transició vers l'horitzó ibèric antic representat pels estrats III, II i I els quals, tot i l'absència de ceràmiques tornejades, poden datar-se a partir de la seva correspondència general amb d'altres jaciments i de la presència d'una fíbula anular de tipologia antiga vers la meitat del segle VI a.C. L'horitzó ibèric antic no es conservava en aquest sondeig.

En l'aspecte urbanístic s'ha senyalat també, amb motiu de les primeres excavacions, la presència d'una muralla que delimitava al menys la part sud del jaciment, bastida amb grans blocs sense escairar i construïda amb la tècnica clàssica de dos parements i rebliment intern de pedruscall i terra. No ha estat, però, mai excavada i la seva cronologia és incerta dins la seqüència del jaciment, podent-se tant sols assegurar que estava en funcionament durant l'ibèric ple.

- Estudis faunístics, antropològics i sobre els recursos potencials

- Bronze recent (1250 - 1100 a.C), bronze final IIIb (750 - 650), ferro (650 - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb nivells posteriors
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC), GSC-III (950 - 775 cal BC), GSC-IV (775 cal BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb nivells posteriors
- (MALUQUER - MUÑOZ - BLASCO 1959, 7-79; SCHÜLE 1969; MALUQUER 1971b, 107-120; 1982e, 260-261; NAVARRO 1970; SANMARTÍ 1973, 173; 1978, 584, n. 117; JUNYENT 1976, 762 i ss.; RUIZ ZAPATERO 1984a, 195-204; 1985, 295 i ss.; GALLART - JUNYENT 1989; MIRÓ 1989, 80-107; ANFRUNS - OMS - ROCA 1989, 108-122; JUNYENT - ALASTUEY 1991, 17 i ss.; MATEO 1994, 80 i ss.; CURA - PRINCIPAL 1998, 104-105)

99.- Pedrera-II, la (Vallfogona de Balaguer, Tèrmens, la Noguera) 1

- Seguiment arqueològic per M. Tobías i l'I. E. I. l'any 1958; excavació feta per L. Díez Coronel l'any 1968
- Riu Segre, marge esquerre
- Necròpolis d'incineració en suau elevació
- Resultats encara inèdits i solament estudiats els materials corresponents a la primera campanya per M. Plens. Es recuperaren en el moment de la destrucció de la necròpolis unes 70 urnes que devien correspondre a un nombre més o menys similar de tombes. Aquestes eren del tipus fossa simple, ocasionalment amb cista o amb arranjaments interns consistents en col·locar una llosa plana al fons. Absència d'elements de senyalització, excepte una estela antropomorfa apareguda sense cap context precís. Inhumació de tres cavalls amb el seu guarniment al cantó de sengles tombes. Els copiosos materials apareguts coincideixen parcialment amb la seqüència del poblat: des dels camps d'urnes recents fins l'horitzó ibèric antic, essent d'especial interès l'aparició de les primeres importacions (fíbula de doble ressort), ceràmiques a torn (urna de tipus caliciforme amb ceràmica grisa, urnes d'orelletes) i primers objectes de ferro.
- Bronze final III (900 - 650 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC), GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (RIPOLL 1959, 275-277; CIERCO 1975; JUNYENT 1976, 762 i ss.; CERDEÑO 1978; MAYA 1978b, 83-96; 1986, 39-47; PLENS 1986; RUIZ ZAPATERO 1984, 195-204; 1985, 295 i ss.; GALLART - JUNYENT 1989; MATEO 1994, 80 i ss.)

100.- Pedrís, lo (Bellcaire d'Urgell, la Noguera) 3

- Inèdit
- Riu Segre, marge esquerre, a considerable distància i al mig de la plana
- Poblat a l'aire lliure en suau elevació
- Sense estructures visibles
- Bronze final III (900-650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: la NOGUERA, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1989.

101.- Pedrós-I (Seròs, Segrià) 3

- Excavació inèdita de l'any 1973 per J.L. Maya, L. Díez-Coronel i A. Pujol
- Marge dret del Barranc de l'Aiguamoll, subsidiari de l'Ebre, per la banda esquerra
- Poblat amb arquitectura en pedra en altiplà
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats. Possibles GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (MATEO 1994, 76)

- 102.- Pedrós-II (Seròs, Segrià) 1**
- Excavat l'any 1973 per J.L. Maya, L. Díez-Coronel i A. Pujol
  - Marge dret del Barranc de l'Aiguamoll, subsidiari de l'Ebre, per la banda esquerra
  - Necròpolis tumular en altiplà
  - S'ha excavat 32 tombes sobre un total estimat de 200. Túmuls petits de planta circular i en 6 casos rectangular; cistes internes i en 7 casos "loculi" tipus fossa simple. Tombes d'incineració secundària individuals i ocasionalment (7 exemples) dobles. Urnes tipus "Llardecans" i altres més evolucionades, llises, amb coll diferenciat i peus alts. Presència d'un ganivet de ferro, tipus Gran Bassin I, d'un torques de bronze i restes de braçalets de secció rectangular.
  - Estudi sobre la potencialitat dels sòls
  - Bronze final III, ferro (850 - 600 a.C)
  - GSC-III (950 - 775 cal. BC) i GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
  - (MAYA - Díez Coronel - Pujol 1975, 611-622; MAYA 1976, 211-214; 1978b, 86; 1982d, 161; 1986, 39-47; MATEO 1994, 76 i ss.)
- 103.- Peixera d'Aspa (Aspa, Segrià) 2**
- Inèdit: treball d'investigació; referències parcials en aquest treball
  - Set, marge esquerre
  - Poblament a peu de vessant
  - Sense estructures visibles
  - Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
  - Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
  - (MAS 1980)
- 104.- Peixera, la (Vilanova de la Barca, Segrià) 2**
- Publicació prospecció
  - Riu Segre, marge esquerre
  - Poblament al pla
  - Restes de dues taques de cendres i altra matèria orgànica. Una d'elles es conservava en una fondària de 60-70 cm. i amb un diàmetre de 120 cm. a la base. Interpretades com a "fons de cabana", semblen correspondre millor a fosses d'emmagatzematge.
  - Estudi faunístic
  - Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
  - Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
  - (MAYA 1982a, 153-186)
- 105.- Pelagalls (Plans de Sió, la Segarra) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Riu Sió, marge esquerre
  - Túmul isolat ? en zona planera
  - Restes d'una inhumació individual aparentment sota un "munt de pedres", possiblement una construcció tumular. Descobert pel Dr. E. Camps, es recolliren algunes restes de l'esquelet (fémur), fragments de ceràmica llisa i decorada amb pessics, paral·lelograms, incisions, unglades... i alguns percussors de sílex i basalt
  - Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats. Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
  - (CAMPS 1960; CAMPS -SANTAEULÀRIA 1982, 26)
- 106.- Pena-I, la (Torregrossa, Pla d'Urgell) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica

- Riu de la Femosa, marge dret
- Poblament en petit tossal destacat
- Sense estructures visibles. Apèndix de botó...
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final III i ibèric ple (900 - 200 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC) amb nivells ibèrics posteriors
- (GRALF 1980, 23, fig. 16; GALLART 1988; MATEO 1994, 71-92)

107.- Pena-II, la (Torregrossa, Pla d'Urgell) 1

- Excavacions l'any 1977 per E. Junyent
- Riu de la Femosa, marge dret
- Necròpolis d'incineració en punta d'esperó, corresponent a una terrassa fluvial
- Restes de 48 tombes tumulars de planta circular amb diàmetres entre 1 i 2,5 m. (un possible cas de tomba quadrangular). Estructura interna amb empedrats i fosses simples, excepte dos casos amb cista.
- Urnes bitronco-còniques (tipus Ia i Ib) amb peus anulars, vora exvasada, llavis amb bisell i acanalats interns i perfils angulosos o arrodonits; urnes de perfil bitronco-cònic més suau i coll més curt (tipus II); urnes de perfil el·líptic i boca ampla (tipus III) i urnes de perfil ovoide més o menys accentuat, base plana, coll estrangulat amb decoracions incises de línees obliqües o d'espina de peix i ambo sense elements de pressió (tipus IVa i IVb). Fíbula de doble ressort, dues de ressort bilateral, anelles de bronze, perles helicoidals i un braçalet de ferro.
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Ferro (650 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (GRALF 1980; JUNYENT 1982b, 268-269; GALLART 1982; 1988; MATEO 1994, 71-92)

108.- Pena-III, la (Torregrossa, Pla d'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu de la Femosa, marge dret
- Poblament a l'aire lliure en terrassa destacada
- Sense estructures visibles
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (GRALF 1980; GALLART 1988; MATEO 1994, 71-92)

109.- Pena-IV, la (Torregrossa, Pla d'Urgell) 2

- Publicació prospecció
- Riu de la Femosa, marge dret
- Poblament en punta d'esperó, corresponent a una terrassa fluvial
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica amb decoració d'acanalats i dues tapadores de motlles de fosa amb empremtes d'una dextral i d'un ganivet respectivament
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final III i ferro (900 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (GRALF 1980, 23-24; GALLART 1988; MATEO 1994, 71-92)

110.- Penelles (Penelles, la Noguera) 3

- Inèdit

- Riu Sió, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- Sense estructures visibles
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats. Possibles GSC-III (950 - 775 cal. BC) i GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- Inèdit, materials en curs d'estudi per J. Gallart i J.B. López

111.- Pla de Cervereta de Rita (Maials, Segrià) 2

- Publicació prospecció, materials parcialment recollits en aquest treball
- Marge dret de la Vall Major, subsidiària de l'Ebre, per la banda esquerra
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles. Fragments de campaniforme incís i una dent de falç
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 81-82)

112.- Pla de la Creu del Camí de Tàrrega (Guimerà, l'Urgell) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Corb, marge dret
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles
- Bronze final IIIb (850 - 650 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu
- (DUCH 1980, 117)

113.- Pla de la Mata (Tarroja de Segarra, la Segarra) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Sió, marge esquerre
- Poblament en vessant i altiplà
- Possible "fons de cabana". Destral de pedra polimentada i ceràmica a mà amb cordons impressos aplicats
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.) ?
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (MALUQUER 1945, 193; RAZQUIN 1952, 5; BOLEDA 1976)

114.- Pla de la Mossa (Aspa, Segrià) 2

- Inèdit
- Riu Set, marge dret
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles. Restes de campaniforme incís
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- Inèdit, ceràmica al fons del Museu Arqueològic Local d'Artesa de Lleida

115.- Pla del Castell (Ciutadilla, l'Urgell) 2

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Corb, marge esquerre
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles. Troballa antiga d'un fragment de ceràmica àtica de figures negres,

possiblement una copa d'ulls. Més recentment s'han recuperat en el Museu de Guimerà altres ceràmiques fetes a mà que podrien remetre a un context preibèric.

- Ferro ? Ibèric Antic (600 - 425 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (JUNYENT 1976, 342 i ss., làm 51; DUCH 1980, 154; PUCHE 1996, 63-64)

116.- Pla del Pito (Montoliu, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Set, marge dret
- Poblat en tossal destacat
- Sense estructures visibles
- Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possibles GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (MAS 1980)

117.- Pla del Torrell (Els Omellons, les Garrigues) 3

- Inèdit
- Riu de la Femosa
- Poblat en punta d'esperó
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica a mà, cordons aplicats decorats amb impressions i incisions, acanalats, incisions en forma d'espiga, mugrons, tasses carenades...; esclats de sílex, 1 nucli polièdric...
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984.

118.- Plana del Canyís (Maials, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge esquerre de la Vall Major, subsidiària de l'Ebre, per la banda esquerra
- Poblat al pla
- Restes d'una taca de cendres, possiblement una llar
- Bronze mitjà i recent (1500 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 83)

119.- Plana del Sarió (Maials, Segrià) 3

- Publicació prospecció
- Marge dret de la Vall Major, subsidiària de l'Ebre, per la banda esquerra
- Poblat en altiplà amb una possible balma en relació
- Sense estructures visibles. Llengüeta de bronze amb rebló; punta de sageta de sílex amb aletes i peduncle; fragment de destal de pedra polida
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 81 i ss.)

120.- Plana la Mina (Maials, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge esquerre de la Vall Major, subsidiària de l'Ebre, per la banda esquerra
- Sepultura ? en vessant
- Sense estructures visibles, referències orals d'enterraments. Dena cònica de petxina...
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 82)

121.- Plana, la (Vallfogona de Balaguer, la Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament al pla en terrassa fluvial
- Restes de tres taques de cendres i terra cremada de planta circular (~1 m. de diàmetre), conservades en una fondària al voltant de 0,45 i 0,30 m. Una d'elles presentava una llosa plana al fons. Interpretades com a "fons de cabana", cal considerar-les sense dubte com a fosses d'emmagatzematge o sitges escapçades.
- Bronze final i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (MAYA - DÍEZ CORONEL 1986, 81 i ss.)

122.- Pleta, la (Vila-sana, Pla d'Urgell) 2

- Publicació prospecció
- Prop de l'estany d'Ivars
- Poblament a l'aire lliure al pla
- Sense estructures visibles. Diversos fragments de campaniforme incís, alguns d'ells tipus pireneic; olles llises amb mugró; destal de pedra polida i penjoll d'os
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (DÍEZ CORONEL 1965b, 321 i 330, làm IV; MAYA 1978a, 65-66, fig. 42)

123.- Pletís, el (Alcarràs, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular, disposades en terrasses successives. Apèndix de botó...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1979, 167-168; BARRIL - RUIZ ZAPATERO 1980, 214)

124.- Pugis, lo (Cubells, la Noguera) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Sió, marge dret
- Poblament a l'aire lliure en elevació destacada
- Sense estructures visibles. Ceràmica amb decoració d'acanalats i apèndix de botó
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (MAYA 1978a, 78; BARRIL - RUIZ ZAPATERO 1980, 212)

125.- Puig Pedrós-II (Albatàrrec, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge dret del rierol de Melons, subsidiari del Segre per la banda esquerra
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Fragment de ceràmica amb decoració de triangles incisos reomplerts de punts impresos al Museu Arqueològic Local d'Artesa de Lleida.
- Bronze mitjà i final (1500 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1980, 117)

126.- Puig Pelegrí (Lleida, Segrià)

3

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en serra destacada
- Restes de parets visibles a la superfície
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells de l'ibèric ple posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (CAMPS 1970, 332-338; ALMAGRO BASCH 1970, 169-176; ALMAGRO GORBEA 1973, 269 i ss.; MAYA 1978a, 96; MATEO 1994, 77 i ss.)

127.- Puig Perdiguera (Alcarràs, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Ceràmica amb aplicacions de cordons impresos i llisos, vores amb impressions i incisions, mugrons; ceràmica amb decoració esgrafiada, tasses carenades, apèndix de botó i vasos amb decoració acanalada. Molins de vaivé i dents de falç de sílex
- Bronze final I i II (1250 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (MAYA 1978a, 78, fig. 48; 1981a, 337-343; MAYA 1992-93, 7-50)

128.- Puig-Gros (Granyena de les Garrigues, les Garrigues)

3

- Inèdit
- A la capçalera de la Coma Prunera, subsidiària del riu Set
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets caigudes en el planell superior i en les vessants. Ceràmica a mà decorada amb cordons amb impressions digitals i incisions, acanalats, tasses carenades, anses de cinta...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984

129.- Punta de Corregó o Cantaperdius-I (la Portella, Segrià)

2

- Excavació d'urgència l'any 1986, per J. Rovira
- Riu Noguera Ribagorçana, marge esquerre
- Poblament en punta d'esperó
- Restes molt malmeses d'un mur i d'una llar circular en cubeta amb possible preparació de còdols.

Es senyala la possible presència d'una muralla, només identificada ocularment.

Materials de tradició local, juntament amb alguns acanalats i apèndix de botó. Recollida superficial de 4 fragments de motlles de fundició

- Bronze Final II (1100 - 950 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (ROVIRA 1993b, 353-369; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996a, 142)

130.- Puntal de l'Aubet, el (Soses, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1964-65, 315; RODRÍGUEZ 1980)

131.- Puntal-I, el (Fraga, Baix Cinca) 2

- Publicació prospecció
- Entre els rius Segre i Cinca
- Necròpolis d'incineració tumular a peu de vessant
- Tombes en cistes pentagonals, aparentment sense construcció tumular. Urnes bitronco-còniques (3) llises amb nansa i una amb decoració d'acanalats
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 219; 1966, 191-205; MAYA 1978b, 83-96; 1981a, 357 i ss.; 1981b, 129-163; RUIZ ZAPATERO 1985, 372 i ss., MAYA 1992-93, 7-50; MATEO 1994, 76 i ss.)

132.- Puntal-II, el (Fraga, Baix Cinca) 2

- Publicació prospecció
- Entre els rius Segre i Cinca
- Poblament amb arquitectura en pedra en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica amb amb decoració plàstica, vores amb impressions, mugrons, tasses carenades...; molins de vaivé, dents de falç en sílex, destrals de pedra polida i un motlle de fosa d'arpies (?)
- Estudis sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze recent ?, bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 219; 1966, 191-205; MAYA 1981a, 357 i ss.; 1981b, 129-163; MAYA 1992-93, 7-50; MATEO 1994, 76 i ss.; VÀZQUEZ 1994, 96)

133.- Racó del Mestre (Soses, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1980)

- 134.- Recó dels Espartells (Maials, Segrià) 3**
- Publicació prospecció
  - Marge esquerre de la Vall Major, afluent de l'Ebre per la banda esquerra
  - Abric amb gravats
  - Troballa puntual d'una punta de sageta de bronze amb nervi central, llarg peduncle i aletes, prop de l'abric. Els gravats no són prehistòrics
  - Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
  - Indeterminable, materials sense estratigrafia. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
  - (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 83-84)
- 135.- Refet (Artesa de Segre, la Noguera) 2**
- Publicació prospecció
  - Marge dret del riu Senill, afluent del Segre per la banda esquerra
  - Poblament en la vessant sud-oest de la Serra de la Força
  - Restes de parets visibles a la superfície. Tenalles amb llengüetes i decoracions de cordons impresos, mugrons, pessics etc.; fragments de bases planes, algun vas carenat i un motlle de destreal plana amb conducte per l'evacuació de gasos
  - Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
  - GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
  - (PÉREZ - GOMÀ 1993, 51-69)
- 136.- Reguers-I, els (l'Albi, les Garrigues) 2**
- Publicació prospecció
  - Riu dels Gorgs marge dret, afluent del Set
  - Poblament en tossal allargat ocupat en la part alta
  - Sense estructures visibles. Urnes bicòniques carenades amb acanalats concèntrics a la base i oblics a la carena i altres formes amb peus diferenciats i decoracions d'espina de peix...
  - Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
  - GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (1000 /950 - 775 cal. BC)
  - (VILASECA 1954, 135-142, RUIZ ZAPATERO 1985, 323)
- 137.- Remolins (Torres de Segre, Segrià) 3**
- Inèdit
  - Riu Segre, marge dret
  - Poblament en tossal troncocònica
  - Sense estructures visibles. Restes de ceràmica campaniforme, una vora amb dues línies de petits mugrons i peces de sílex...
  - Calcolític (2200 - 1800 a.C.) amb nivells romans posteriors
  - Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
  - (CAS 1988, 395)
- 138.- Riols-I (Mequinensa, Baix Cinca) 1**
- Excavada l'any 1985 per J.I. Royo
  - Riu Segre, marge dret
  - Necròpolis tumular d'inhumació en altipla
  - Riols és conegut principalment pel seu poblament del neolític antic, l'únic testimoni actualment de les formes d'hàbitat d'aquesta època conegut a la plana occidental catalana (excavacions 1985-1990 per J.I. Royo). Al cantó d'aquest jaciment aparegué, però, una necròpolis de l'edat del bronze amb un nombre indeterminat de tombes, de les quals dues foren excavades.
- La tomba 1 és una cista d'aspecte megalític amb planta rectangular (2x1 m.) i construïda amb grans

lloses clavades verticalment. Es tracta d'una inhumació primària individual d'un individu molt jove; alguns fragments de sílex i una boleta de bronze semblaven formar part també de l'enterrament.

La tomba 2 és una cista amb túmul d'inhumació col·lectiva secundària i ha pogut ser datada per radiocarboni. Formava part de l'aixovar un braçalet de bronze de secció ovalada, varis fragments de tenalles i un fragment de destal polida.

L'interès de la necròpolis rau en constituir una de les primeres evidències de construccions tumulars a la plana i en la presència d'inhumacions individuals dins d'aquest context.

- Existeix 1 datació per radiocarboni {23}
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- Sobre la necròpolis: (ROYO 1987a, 31-35; GÓMEZ - ROYO 1991a, 55-60; GÓMEZ - REY - ROYO 1992, 97-53)

139.- Roca Caballera (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) 3

- Inèdit
- Barranc de la Coma Prunera, subsidiària del riu Set
- Poblament en tossal tronco-cònic
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà: 1 cordó amb impressions digitals, 1 amb una línia incisa i 1 fragment de vora; 1 rascadora, 1 raspador, 1 làmina i altres fragments de sílex...
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC).
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984.

140.- Roca del Call, la (Ponts, la Noguera) 2

- Excavació feta l'any 1979 per R. Montanyà
- Confluència rius Llobregós i Segre
- Poblament en turó destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Resultats inèdits i confusos. Es descriu la superposició d'una necròpolis a l'hàbitat sense cap testimoni gràfic. Es senyala també la presència d'un mur d'amplada considerable (68 cm.) sense més precisions...
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (MONTANYÀ 1980, 1982a, 258-259; 1982b, 5-18)

141.- Rocaferida (Sarroca de Lleida, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la Valleta de Perdius, subsidiària de la Vall Major
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular possiblement ibèriques al cim i de l'edat del bronze en la vessant sud. Ceràmiques molt variades: tenalles amb decoració plàstica, cordons incisos i impresos, tasses carenades, urnes amb acanalats...Dents de falç de sílex i molins de vaivé
- Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- (GALLART - JUNYENT 1986, 115-126)

142.- Roques d'Avimpela, les (Alguaire, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica

- Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament en petit promontori
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells ibèrics i romans posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982; 1985, 506)

143.- Roques de Sant Formatge-III (Seròs, Segrià) 1

- Excavacions l'any 1963-64 per R. Pita i L. Díez Coronel
- Riu Segre, marge dret
- Necròpolis tumular d'incineració en altiplà
- Restes d'unes 338 tombes la majoria de planta circular o ovalada i en alguns casos de planta rectangular, repartides en diferents sectors. Diàmetres entre 1 i 3 metres. Presència ocasional (2 casos) de cistes adossades per l'exterior a l'anell que delimita la tomba. Estructura interna formada per empedrats irregulars i la major part dels casos per una cista, generalment segellada per una llosa plana. Puntualment apareixen també fosses simples sense cista. Possibles *ustrina* formats per empedrats rectangulars o quadrats.
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC) i possiblement, GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (DÍEZ CORONEL 1962, 201-216; PITA - DÍEZ CORONEL 1968; MAYA 1978b, 86-87; RUIZ ZAPATERO 1984a, 195-204; 1985, 324 i ss.)

144.- Roques del Sarró, les (Lleida, Segrià) 1

- Excavat l'any 1994 per A. Lafuente, C. Ferrer i M. Morán
- Marge dret de la Clamor de Picabaix, subsidiària del Segre, per la banda dreta
- Abric d'habitació al peu d'una suau elevació
- Veure estudi dins aquest treball
- Estudis carpològics i d'ictiofauna
- Es disposa de 6 datacions per radiocarboni {24, 25, 26, 27, 28, 29}
- Neolític final, Calcolític (2200 - 1800 a.C.), bronze mig i recent (1500 - 1100 a.C.), camps d'urnes antics i nivells de l'ibèric ple posteriors
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC), GSC-I (1650 - 1250 cal. a.C.) i possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1962, 327; MAYA - DÍEZ CORONEL 1986, 81-99; LAFUENTE - MORÁN - ÁLVAREZ 1997; ALONSO 1999, 37 i ss.)

145.- Roques del Valent (Castelldans, les Garrigues) 2

- Publicació prospecció
- Vall de Matxerri, marge dret; subsidiària del riu de la Femosa
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles. Fragment de bol amb ansa del tipus campaniforme imprès, ceràmica a mà informe; fulles de sílex secció trapezoidal i triangular, mitges llunes, esclats, nuclis, 1 punta foliàcea i 1 punta de sageta amb aletes i peduncle. Fragments de destrals de basalt i cornubianita
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (GRALF 1980, 19)

146.- Roques dels Mestres (Alcarràs, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la riera dels Reguers, en la riva dreta del Segre

- Abric d'habitació en petit promontori
- Sense estructures visibles. Tasses carenades amb i sense apèndix de botó, recipients de perfil troncocònic o cilíndric i grans tenalles amb decoració plàstica de cordons impressos o mugrons
- Bronze mitjà-recent (1600 - 1350 cal BC)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (RIUDOR - TRIGO 1997, 289-294)

147.- Sallent (Preixens, la Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Poblament en la vessant i part superior d'un tossal allargassat
- Riu Sió, marge dret
- Sense estructures visibles. Fragment de campaniforme pirinenc, bases planes de ceràmica a mà, vora de tenalla amb encastacions de fang i còdol amb traces d'ús
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (PUCHE 1996, 30, lám. IX)

148.- Sant Jaume (la Granja d'Escarp, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Tenalles amb decoracions de cordons llisos de secció triangular o trapezoïdal formant garlandes, en un cas amb incisions i en un altre amb impressions digitals, algun mugró...; 1 fragment de vas amb carena arrodonida i dues vores d'urna lleugerament exvasades. Fragment de molins de vaivé i ascles de sílex sense retoc
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1985, 47-51)

149.- Sant Joan (Térmens, la Noguera) 3

- Excavat l'any 1986 per J.R. González
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament a peu de vessant
- Restes de cubetes subcirculars en els nivells basals. Romanen sense publicar
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.) i final (1100 - 650 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- Indeterminable, materials de la fase antiga no publicats. Possibles GSC-I (1650 - 1250 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1988, 237-242; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996a, 143)

150.- Sarsa, la (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) 3

- Inèdit
- Vall Major, marge esquerre
- Poblament en tossal de planta ovalada
- Restes de parets en el planell superior. Dos murs paral·lels en la vessant nord que podrien correspondre al camí d'accés al poblament ?. Ceràmica a mà decorada amb cordons amb impressions digitals, acanalats, fragments de tasses carenades. Molins barquiformes, destrals de basalt polimentades, esclats, fulles, percutors i 1 punta de sageta de sílex
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984

151.- Secanet (Puigverd, Segrià)

3

- Excavació d'urgència l'any 1984, per J. Gallart
- Riu de la Femosa, marge dret
- Poblament a peu de vessant
- Dues taques de cendres més o menys circulars ($\varnothing$ 1,5 m. x 10 cm. i $\varnothing$ 1,2 m. x 60 cm.) possiblement corresponent a fosses d'emmagatzematge
- Bronze (1800 - 650 a.C.)
- Indeterminable, sense materials. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (GALLART 1989, 69-70)

152.- Serra de Fues (Os de Balaguer, la Noguera)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PUBILL 1933)

153.- Serra de l'Encantada (Alcarràs, Segrià)

2

- Excavació l'any 1978, feta per J. Ribes; documentació posterior per J.R. González i J.I. Rodríguez
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Ceràmiques pre-camps d'urnes, apèndix de botó...
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (BARRIL - RUIZ ZAPATERO 1980, 213; RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1985, 9-18)

154.- Serra de les Bogues (Sunyer, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Marge dret de la vall de Benefici, subsidiària del Segre per la banda esquerra
- Poblament en l'extrem d'una serra exempta
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular. Vasos bitroncocònics amb decoracions d'acanalats, bases planes, dents de falç de sílex...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PRADA 1982b, 237-243)

155.- Serra de Puigverd - II (Puigverd, Segrià)

2

- Publicació prospecció
- Vall de Matxerri, marge dret
- Poblament a peu de vessant
- Restes de parets visibles a la superfície. Apèndix de botó, punta de bronze...
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (COSTAFREDA - GALLART - LLUSSÀ 1988, 49-61)

156.- Serra del Calces (Lleida, Segrià)

3

- Inèdit: treball d'investigació
- Segre, marge dret
- Poblada en serra allargada
- Sense estructures visibles
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZALEZ 1982)

157.- Serra del Calvari (la Granja d'Escarp, Segrià)

1

- Excavacions 1982-1984 i 1987 per J.I. Rodríguez
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblada en contrafort o esperó
- Treballs molt parcialment publicats i sense cap planimetria. S'han documentat cinc àmbits repartits en dues zones del jaciment, que no presenten connexió física en l'estat actual dels treballs. Al centre, s'observen restes de dues habitacions de planta rectangular delimitades per murs amb socle de pedra i elevació en terra (tovots i "tàpia"), la qual conserva traces d'engalba de color vermell; un pilar central de pedra revestida d'argila, una llar de planta ovalada excavada al paviment i un petit espai de planta quadrangular delimitat per murets de pedra són alguns dels arranjaments existents a l'interior de la vivenda. La coberta, feta d'argila i elements vegetals, aparegué cremada sobre el paviment.

En l'extrem oest s'han excavat tres altres àmbits, dos dels quals s'interpreten com habitacions i un tercer com un pati amb una llar central. Una de les habitacions (H-1) ha estat excavada completament, presentant una planta trapezoïdal de 14 m. de llarg per 2-3 m. d'ample. Una tenalla sencera es recuperà sobre d'una petita plataforma petrià adossada al mur mitger entre ambdós habitatges. Els murs d'aquesta zona presenten una tècnica de construcció característica, en la qual apareix un sòcol de pedres format per grans lloses o blocs clavats verticalment al terra natural, reforçats per una banquetta de pedres planes adossades contra els dos paraments.

Es desconeix l'extensió total del jaciment, però s'indica l'existència d'un mur perimetral molt malmés, al qual s'adossen els àmbits del sector oest. Aparentment, la zona central correspondria a vivendes i la zona oest a magatzems.

La seqüència estratigràfica consta d'una sola fase d'ocupació.

Entre els materials recuperats apareix principalment ceràmica feta a mà (formes globulars de vora exvasada i fons pla, decoracions escadusseres de cordons incisos i algun acanalat, superfícies allisades o brunyides i alguns peus anulars). Entre la ceràmica a torn apareixen grans tenalles, àmfores fenícies i ceràmica ibèrica (1 urna d'orelletes).

S'ha de destacar la presència, juntament amb alguns objectes de bronze (agulles, punxons) i motlles de fosa (1 de dextral tubular), l'aparició d'eines de ferro (1 ganivet, 1 destraleta i 1 tascó) i de restes d'escòria d'aquest mateix metall.

També hi ha molins de vaivé i morters de granit i alguns pesos de teler amb doble perforació, fets d'argila sense coure

- Ferro - ibèric antic (600 - 500 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.)
- (RODRÍGUEZ 1981, 171-175; 1986a, 127-134; 1991, 77-86)

158.- Serra del Jaume (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) 2

- Publicació prospecció; planimetria jaciment feta l'any 1996 per J.B. López i J. Ribes
- Marge esquerre de la Coma Prunera, subsidiària del riu Set. Més a prop, però, de la Vall Major
- Poblada en punta d'esperó
- Restes de parets formant un barri, potser amb dos carrers centrals; una torre circular de 5 m. de diàmetre i cronologia incerta en el punt d'unió amb la serra (veure estudi en aquest treball).

Ceràmica a mà decorada amb cordons amb impressions digitals i incisions, acanalats, tasses carenades, algun fragment amb incisions; esclats i nuclis de sílex; molins de vaivé...

- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (JUNYENT 1991, 103-108)

159.- Serra del Mariotxo (Torres de Segre, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en l'extrem d'un tossal allargassat
- Sense estructures visibles, restes de taques grises interpretades com a possibles nivells d'habitació. Tasses carenades, acanalats, apèndix de botó...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PRADA 1982a, 245-254)

160.- Serra del Mirador (Alpicat, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la Clamor Amarga, subsidiària del riu Cinca per la banda esquerra
- Poblament en punta d'esperó
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmiques amb decoració plàstica i d'acanalats. Motlle doble per a dretal (?) i espasa, molins de vaivé i moletes
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (DÍEZ CORONEL - GONZÁLEZ 1993, 280-289)

161.- Serra del Tort (Sunyer, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Set, marge esquerre
- Poblament a peu de vessant
- Sense estructures visibles. Ceràmica amb incisions del "Grup del nord-est", fulles i esclats de sílex...
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (MAYA - PRADA 1989, 86-90)

162.- Serra del Xinin (Guissona, la Segarra) 3

- Inèdit
- Marge dret del Barranc del Passarell, subsidiari del riu Sió
- Poblament en altiplà o suau elevació
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb decoració de cordons impressos, bisells...
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: SEGARRA, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1986.

163.- Serra dels Corbs-I (Sarroca de Lleida, Segrià) 2

- Prospecció: referència bibliogràfica; planimetria del jaciment l'any 1996 per J. B. López i J.B. Ribes
- Riu de la Vall Major, marge dret

- Poblament en punta d'esperó
- Poblament de carrer central (estudi en aquest treball) amb possible torre de defensa i fossat. Ceràmica a mà amb decoracions plàstiques de cordons, vores amb llengüetes al llavi, mugrons, tasses carenades, apèndix de botó i alguns acanalats...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (JUNYENT 1991, 103-108)

164.- Serrat de Serrallonga (Agramunt, l'Urgell) 3

- Excavació feta l'any 1974 per J. Mª Ball
- Riu Sió, marge dret
- Cercle de pedres de funcionalitat incerta sobre d'una petita elevació
- Cercle de pedres clavades verticalment de planta subcircular (5,7 x 5,4 m.), amb enllosat intern de pedres planes. Solament aparegué una destrala de pedra polimentada a l'interior. Podria relacionar-se amb els cromlechs dels Pirineus occidentals. En superfície s'observen altres possibles cercles més petits.
- Ferro (650 - 550 a.C.)
- Indeterminable, sense materials. Possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (PITA 1964-65, 286; BALL *et al.* 1983a, PUCHE 1996, 46-49, lám. 19)

165.- Serrat del Sabater II (Artesa de Segre, la Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret; en la confluència amb el barranc de Segues
- Poblament en un contrafort de l'extrem sud del Serrat del Sabater
- Sense estructures visibles. Tenalla amb aplicacions d'argila; vas carenat amb incisions a la carena; vas amb decoració de línies quebrades emmarcant puntets; vas amb peu destacat i decoració externa incisa
- Bronze inicial i final (1800 - 950 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1993, 31-50)

166.- Serreta de cal Piqué (Almenar, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblament a peu de vessant
- Restes d'una taca de cendres
- Bronze mitjà i recent (1500 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1985c, 504-505; MARTÍ 1991, 30-31; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996a, 139-140)

167.- Siscar II (Oliola, La Noguera) 3

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblament a l'aire lliure en peu de vessant
- Sense estructures visibles. Materials no descrits. Restes de molins de vaivé
- Bronze antic (1800 - 1500 a.C.) i mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PUCHE 1993; 1995; 1996, 32, lám. 9)

168.- Siscar III (Oliola, La Noguera)

2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblat a l'aire lliure en vessant
- Sense estructures visibles. Fragment de carena decorada amb incisions reomplertes de pasta blanca; encastacions de fang, vores engruixides i alguna carena decorada.
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PUCHE 1993, 43; 1995; 1996, 32)

169.- Socarrada (Maials, Segrià)

2

- Prospecció: referència bibliogràfica; materials parcialment recollits en aquest treball
- Marge esquerre de la Vall Major, subsidiària de l'Ebre, per la banda esquerra
- Poblat en la part alta d'un turó
- Sense estructures visibles. Restes d'un gravat d'època incerta, probablement medieval o moderna. Campaniforme incís....
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 80 i ss.; 1994, 147-162)

170.- Solans - Camp d'urnes (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)

3

- Publicació prospecció
- Riu Corb, marge dret
- Necròpolis tipus camps d'urnes a peu de Vessant
- Possible necròpolis d'incineració individualitzada a partir d'un lot específic de materials existent al Museu de Guimerà i provinents d'una zona on existeixen a molt curta distància altres dos jaciments: "Cadena" (poblat ibèric) i "Palous" (possible hàbitat anterior o una altra necròpolis, segons els diferents autors).
- Ferro (650-550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (PUCHE 1993, 49; 1996, 59-61)

171.- Tabac de Binfaro, el (Alfés, Segrià)

3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Set, marge dret
- Poblat en punta d'esperó
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 58)

172.- Tapió (Alpicat, Segrià)

1

- Excavació d'urgència l'any 1984 per J.R. González i J.I. Rodríguez
- Marge esquerre de la Ciamor Amarga, subsidiària del riu Cinca per la banda esquerra
- Poblat en suau vessant
- S'observen dos nivells d'utilització: del més antic solament es conserva una llar en cubeta (ø 40 cm. x 10 cm de fondària) construïda amb una capa de còdols a la base com a material refractari; del segon, resten dos murs paral·lels amb sòcol de pedra i elevació en terra, zones empedrades,

forats de pal i una petita rasa relacionada amb alguna tanca o muret fet amb materials peribles que palesen l'existència d'una zona d'hàbitat, l'organització interna de la qual no ha pogut ser precisada.

- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1985a, 2; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ, 1989, 71-83; VÀZQUEZ 1994, 96)

173.- Torre d'Alfó (Almenar, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la Clamor Amarga, subsidiària del riu Cinca per la banda esquerra
- Poblament al pla
- Taca de cendres de 1 metre de diàmetre. Fossa d'emmagatzematge ?. Restes de 2 recipients de mida mitjana, perfil troncocònic i vores rectes amb decoracions de cordons impresos. També el fons d'una tassetta de base plana
- Bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996a, 145-146)

174.- Torre d'en Nogués (Balaguer, la Noguera) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Entre el riu Farfanya i el Segre
- Poblament en altiplà
- Sense estructures visibles
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PUBILL 1933)

175.- Torre d'en Taxat (Almenar, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en suau vessant
- Tres cercles de cendres d'un diàmetre al voltant dels 2 metres. Pot tractar-se del mateix jaciment que "Bolós"
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996a, 139)

176.- Torre de la Ràpita (Vallfogona de Balaguer, la Noguera) 3

- Excavació feta per Ll. Díez Coronel l'any 1963
- Confluència rius Sió i Segre
- Poblament en turó destacat
- Torre paleoislàmica amb nivells prehistòrics anteriors
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (DÍEZ CORONEL 1963-65)

177.- Torre Filella (Lleida, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Necròpolis d'incineració a peu de vessant
- Restes de cinc urnes recuperades en el moment de la destrucció de la necròpolis. Aparentment estaven dipositades dins de cistes quadrangulars, cobertes per una llosa
- Estudi sobre la potencialitat dels sòls
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA - DÍEZ CORONEL 1964, 251-255; MAYA 1978b, 83-96; RUIZ ZAPATERO 1985, 332-333; MATEO 1994, 77 i ss.)

178.- Torre Marín (Torre-serona, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en zona planera
- Sense estructures visibles. Restes de tenalles de perfil globular decorades amb cordons impressos, incisions al llavi i llegüetes o mugrons com elements de premsió...
- Bronze antic - mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC) ?
- (GALLART - RIBES 1988b, 43-48)

179.- Torrelles (Tarrés, les Garrigues) 2

- Inèdit
- Vall de Torrelles, marge dret; subsidiària del riu Francolí
- Poblament dalt d'un planell
- Sense estructures visibles. Campaniforme incís, ceràmica a mà sense decoració; rascadors, gratadors, puntes de sageta, esclats retocats i nuclis de sílex...
- Calcolític (2200 - 1800 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1984

180.- Tossal Benito (Massalcoreig, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en turó destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Estudi geoarqueològic
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA - DÍEZ CORONEL 1971, 197-198; PEÑA - GONZÁLEZ 1992, 103-110)

181.- Tossal Camats (Vilanova de la Barca, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Confluència rius Segre - Corb
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica amb aplicacions de cordons impressos i llisos, vores amb impressions i incisions, mugrons; ceràmica amb incisions i puntillats, carenes amb incisions, apèndix de botó i alguns fragments amb decoració acanalada. Molins de vaivé i peces de sílex.

- Bronze recent, final II (1250 - 900 a.C.) amb nivells posteriors
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (MAYA 1981a, 323-330)

182.- Tossal de l'Aliga (Agramunt, l'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Ondara ? marge dret
- Poblat en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície i una torre circular medieval
- Bronze final IIIb (850 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (BOLEDA 1976; PUCHE SORRIBES 1993, 19-31; PUCHE 1996, 57)

183.- Tossal de l'Alzineta (Lleida, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblat en petit tossal
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZALEZ 1985b, 33-37)

184.- Tossal de la Nora (Alcoletge, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblat en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica amb decoració acanalada; apèndix de botó, tenalles, vasos carenats, vores bisellades, decoracions d'espina de peix... i braçalet de bronze
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA - QUERRE 1969, 237-249; 1971, 7-15; VEGA 1975, 22-30; MAYA 1978a, 102)

185.- Tossal de la Planta (Almenar, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Marge esquerre de la Vall del Mingo ?; desguassa a la Clamor Amarga
- Poblat en tossal allargassat
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb perfils carenats, vores rectes, fons plans i decoracions de cordons i mugrons...
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

186.- Tossal de la Teuleria Vella (Alpicat, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Topografia antiga de difícil restitució
- Poblat a l'aire lliure en tossal
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb vores bisellades, cordons, bases planes...
- Bronze final II i III (1100 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possibles GSC-II (1250 - 950 cal.

BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

187.- Tossal de les Bruixes (Granyanella, la Segarra) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Ondara, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Ceràmica amb aplicacions de cordons múltiples, dents de falç de sílex...
- Bronze recent local (1200 - 800 a.C.)
- GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (PUCHE 1993, 43-47)

188.- Tossal de les Bruixes (Torres de Segre, Segrià) 3

- Publicació prospecció
- Riu de la Vall de Secà, marge dret
- Poblament en l'extrem d'un tossal
- Sense estructures visibles. Ceràmica acanalada...
- Bronze final III (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PRADA 1985, 43-45)

189.- Tossal de les Canals (Lleida, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1962, 327; RODRÍGUEZ 1980)

190.- Tossal de les Forques (Alguaire, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- A l'est de la Serra i en la riva esquerra del canal de Pinyana. Topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en tossal destacat
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb perfils carenats, vores rectes, fons plans i decoracions de cordons amb impressions, incisions i llisos, mugrons... Dents de falç de sílex i molins de vaivé
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

191.- Tossal de les Forques (Ivorra, la Segarra) 2

- Inèdit: treball d'investigació
- Marge esquerre del Torrent d'Ivorra, subsidiari del riu Llobregós
- Poblament en la vessant d'un altiplà
- Sense estructures visibles. Important lot de ceràmica grisa monòcroma recuperat en un sondeig fet per Mn. J. Vila i estudiat posteriorment per E. Junyent. Correspon bàsicament a vaixelles de taula: bols i escudelles, plats "a marli", copes i gerres o enocòs. Hi ha també fragments de

ceràmica àtica (*kilix* de peu alt, tipus *cup de Vienne*), vernís negre i algun fragment amb decoració d'acanalats que palesa la possible existència d'una seqüència estratigràfica, no detectada durant els "treballs de camp".

- Ibèric antic (525/500 - 425 a.C.) i nivells posteriors
- Ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb nivells anteriors i posteriors
- (JUNYENT 1976, 889 i ss.; CURA 1978, 181, lám. IIe; ROUILLARD 1991, 122 i ss.; fig. 32.2)

192.- Tossal de les Forques (la Sentiu de Sió, la Noguera) 3

- Excavació inèdita feta l'any 1984-85 per J. Giralt, J.R. González i J.R. Rodríguez
- Riu Sió, marge dret
- Poblat en turó destacat
- Sense estructures visibles
- Bronze final III (900 - 650 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- Inèdit: CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: NOGUERA, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1989

193.- Tossal de les Gralles (Almenar, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblat a peu de vessant
- Sense estructures visibles. Campaniforme incís, vasos carenats amb incisions a la carena, tenalla globular...
- Bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Calcolític - bronze antic (2700 - 2000 cal. BC)
- (GALLART - RIBES - ROVIRA 1986, e.p.)

194.- Tossal de les Paretetes (l'Albagés, les Garrigues) 1

- Excavacions 1983-1986 per J. Gallart
- Riu Set, marge dret
- Poblat en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular (veure estudi en aquest treball). Tenalles troncocòniques amb cordons aplicats, urnes amb coll diferenciat llises i amb acanalats, tasses carenades amb apèndix de botó... Absència de restes metal·lúrgiques. Fragment de campaniforme incís fora de context.
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (MAS 1980, GALLART 1984, 185; 1987, 102)

195.- Tossal de les Tenalles (Sidamon, Pla d'Urgell) 1

- Excavacions l'any 1915 per A. Duran i Sanpere i J. Colominas; 1982 R. Ten; 1983 L. Marí; 1984-86 per L. Marí i I. Garcés; 1988-89 per N. Bosch, E. Sorribes i J.Mª Puche
- Marge esquerre del barranc de les Borgetes, subsidiari del riu Corb per la banda esquerra
- Poblat amb arquitectura en pedra en punta d'esperó
- La major part de la bibliografia existent s'ha generat a partir de les intervencions de principis de segle a càrrec de l'Institut d'Estudis Catalans, les quals només afectaren els nivells de l'ibèric ple. El coneixement dels nivells anteriors és d'altra banda molt parcial i es limita a l'excavació de dues habitacions i d'una cisterna situada en la part central del poblat. Un enterrament infantil pertany també a aquest horitzó. Entre els materials destaquen les encastacions de fang i vores de tenalla de tradició pre-camps d'urnes; ceràmica acanalada i conjunt moble característic dels camps d'urnes

recents i del període ibèric ple

- Estudis paleoantropològics i carpològics
- Bronze final IIIb, ferro, ibèric (850 - 200 a.C.)
- GSC-III (950 - 775 cal. BC), GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb possibles nivells anteriors i altres posteriors
- (COLOMINAS - DURAN I SANPERE 1915-1920, 606-616; TÉLLEZ 1954; BALIL 1955, 139-148; BARBERÀ 1965, 135-163; SERRA RÀFOLS - COLOMINAS 1965; PELLICER 1966, 97-112; CARRERAS 1971; SANAHUJA 1971, 61-110; SANMARTÍ 1973, 135-173; JUNYENT 1974, 109-133; RAURET 1976; MARÍ - GARCÉS 1988, 7-17; PÉREZ CONILL 1988, 131-137; JUNYENT - ALASTRUEY 1991, 9-50; ALONSO 1992a; 1992b; 1999, 46 i ss.; GARCÉS *et al.* 1993a, 249-285; 1993b, 527-534; PRINCIPAL 1993, 89-136; CURA - PRINCIPAL 1998, 107)

196.- Tossal de Moradilla (Lleida, Segrià) 3

- Sondejos geomorfològics realitzats l'any 1983 per J.R. González, J.I. Rodríguez i J.L. Peña
- Segre, marge esquerre
- Poblat de diferents èpoques amb restes repartides per quatre turons aliniats
- Restes de parets visibles a la superfície
- Estudi geoarqueològic
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) i III (900 - 650 a.C.) i nivells ibèrics posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC) i GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PITA 1959, 167-192; PEÑA - RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1988, 31-41)

197.- Tossal de Rodamilans (Torres de Segre, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal allargassat
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 52; RODRÍGUEZ 1980)

198.- Tossal de Santa LLúcia (Agramunt, l'Urgell) 2

- Excavació d'urgència l'any 1985 per J.R. González i D. Serra, inèdita
- Riu Ondara ?, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular
- Bronze final IIIb (750 - 550) i nivells ibèrics posteriors
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (GONZÁLEZ - SERRA 1989, e.p.; PUCHE - SORRIBES 1993, 19-31; PUCHE 1996, 57-58)

199.- Tossal de Solibernat (Torres de Segre, Segrià) 1

- Excavacions 1981-1985 per J.R. González, J.I. Rodríguez, J. Rovira i A. López; 1986 per J. Rovira i R. Álvarez
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- Solament s'han publicat les campanyes de 1981-1982 corresponents als talls efectuats en la vessant sud-oest del jaciment en els quals s'ha fet palesa una important micro-estratigrafia amb 9 nivells diferents d'ocupació i 7 refaccions arquitectòniques, esdevingudes al llarg d'un curt període de temps que se situa en el bronze final II. Les quatre primeres fases han permès

documentar la presència de cabanes o cases de planta ovalada amb sòcol de pedra i elevació en terra, així com diferents forats de pal a l'interior per sostenir la coberta. L'única llar apareguda (fase 1) és del tipus lenticular amb una capa d'argila sobre el sòl i planta subcircular (60 x 70 cm.). Els paviments es construeixen amb terra piconada i un revestiment de guix. Cal destacar també la tècnica de construcció dels murs que utilitza rases de fonamentació, possiblement per imperatius de la topografia en vessant i, en un moment donat, banquetes amb la mateixa finalitat. Les elevacions definides com a "tàpia" semblen correspondre millor a la tècnica de l'encanyisat. A partir del cinqué nivell les construccions adopten planta rectangular.

Els elements de cultura material apareguts, entre els que destaca l'absència d'activitats metal·lúrgiques, palesen un ambient típicament local: tenalles amb cordons, tasses carenades, apèndix de botó...i una minsa incidència de les decoracions acanalades característiques dels camps d'urnes.

No es descarta una ocupació anterior al peu del tossal, materialitzada per diverses fosses subcirculars de fons irregular, de la qual solament existeix una breu referència bibliogràfica.

- Estudis carpològics, palinològics, antracològics i faunístics
- Bronze final II (1100 - 1000 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- Sobre els nivells protohistòrics: (DD AA 1983, 36-38; GONZÁLEZ *et al.* 1982, 162-164; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996a, 143; ROS 1992, 483-493; 1996, 19-32; ROVIRA *et al.* 1997, 39-82)

200.- Tossal del Cassets (Alfarràs, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament en tossal
- Sense referències d'estructures
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982; 1985c, 505)

201.- Tossal del Clamorís (Alfarràs, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament en tossal
- Sense referències d'estructures
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982; 1985c, 505)

202.- Tossal del Frare (Torre-serona, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes d'una sitja seccionada de cronologia incerta
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells ibèrics i medievals posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

- 203.- Tossal del Molinet (el Poal, Pla d'Urgell) 1**
- Excavacions 1973-1974 i 1980 per E. Junyent
  - Riu Corb, marge esquerre; a dos quilòmetres de l'estany endorreic del Clot de la Llacuna
  - Poblament en suau elevació
  - Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular (veure estudi en aquest treball)
  - Existeix 1 datació per radiocarboni { 30 }
  - Ferro, ibèric antic i ple (750 - 200 a.C.) i nivells medievals
  - GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb nivells posteriors
  - (SANMARTÍ 1973, 161, fig. 11.7; JUNYENT 1976, 744 i ss.; 1982a, 256-257; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ 1981, 13-15)
- 204.- Tossal del Moro (Castellserà, l'Urgell) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Ondara ?, marge dret
  - Poblament en tossal
  - Sense estructures visibles
  - Bronze final III (900 - 650 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
  - (BOLEDA 1976, 31; PUCHE - SORRIBES 1993, 19-31)
- 205.- Tossal del Pelegrí (Torres de Segre, Segrià) 2**
- Publicació prospecció
  - Riu de la Vall Major, marge esquerre
  - Abric d'habitació a peu de vessant
  - Sense estructures visibles
  - Bronze antic (1800 - 1500 a.C.)
  - Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
  - (MAYA - PRADA 1989, 90-96)
- 206.- Tossal del Perena (Almenar, Segrià) 3**
- Inèdit: treball d'investigació
  - Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
  - Poblament en tossal tronco-cònic
  - Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb perfils carenats, superfícies pentinades i altres amb petites perforacions, cordons llisos i amb impressions, vores rectes...
  - Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
  - (GONZÁLEZ 1982)
- 207.- Tossal del Pla del Minguet (Almenar, Segrià) 3**
- Inèdit: treball d'investigació
  - Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
  - Poblament en tossal allargat
  - Restes de parets visibles a la superfície
  - Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
  - (GONZÁLEZ 1982)

- 208.- Tossal del Pont del Parat (Almenar, Segrià) 3**
- Inèdit: treball d'investigació
  - Marge dret Noguera Ribagorçana
  - Poblament en petit tossal
  - Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb perfils carenats, vores exvasades, superfícies allisades i espatulades, decoracions de cordons...Restes de molins de vaivé
  - Bronze mitjà i recent (1500 - 1100 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
  - (GONZÁLEZ 1982)
- 209.- Tossal del Ramon del Fardo (Almenar, Segrià) 3**
- Inèdit: treball d'investigació
  - Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
  - Poblament en tossal destacat
  - Sense estructures visibles
  - Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
  - (GONZÁLEZ 1982)
- 210.- Tossal del Regal dels Morts (Almenar, Segrià) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
  - Poblament en tossal cònic
  - Restes de parets visibles a la superfície. Cordons impressos, llisos, perfils carenats, fons plans, apèndix de botó... i un fragment de motlle de fosa indeterminat
  - Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
  - (GONZÁLEZ 1982; 1985c, 506)
- 211.- Tossal del Seba (Arbeca, les Garrigues) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Marge esquerre Barranc de l'Aixaragall, subsidiari del riu Corb a través del Fondo de les Borgetes
  - Poblament a l'aire lliure en tossal destacat
  - Sense estructures visibles. Un fragment amb decoració acanalada i conjunt homogeni de ceràmica de l'ibèric ple...
  - Ferro?, Ibèric ple (750 - 200 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C) amb nivells ibèrics posteriors
  - (ALONSO *et al.* 1996, 319-339)
- 212.- Tossal del Silleret (Torregrossa, Pla d'Urgell) 3**
- Prospecció: referència bibliogràfica
  - Riu de la Femosa, marge dret
  - Poblament en tossal destacat
  - Restes de parets visibles a la superfície
  - Bronze final III (900 - 650 a.C.)
  - Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)

- (GRALF 1980; GALLART 1988)

213.- Tossal del Tancat (la Granja d'Escarp, Segrià) 1

- Excavat l'any 1983 per J. Gallart
- Riu Segre, marge esquerre
- Túmul issolat en l'extrem NO d'un petit tossal
- Pseudo-túmul de planta sub-circular (3x3,5 m.) delimitat per un anell de pedres planes. Cista interna de planta poligonal, excavada en el substrat i delimitada per lloses dretes.
- Cremació simultània de 33-35 individus: 9 homes, 8 dones, 8-10 infants entre 1 i 12 anys i 6 indeterminats.
- Aixovar format per dos vasos d'ofrena llisos, restes de torques de tija retorçada, braçalets, polseres i anells de bronze.
- Estudi antropològic de les restes aparegudes
- Bronze final IIIb, ferro (700 - 550 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (VIVES - GALLART 1985, 601-610; GALLART - VIVES 1986, 135-143; GALLART-VIVES 1989, 84-97)

214.- Tossal del Tocinaire-II (Almenar, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en tossal destacat
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb fons plans, vores exvasades i decoracions de cordons llisos...
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

215.- Tossal del Vidal (Torrefarrera, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Al Pla de Lleida, topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Apèndix de botó i ceràmica acanalada; dos fragments de motlles de fosa
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

216.- Tossal dels Moros (Torres de Segre, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu de la Vall Major, marge esquerre
- Poblament a l'aire lliure sense estructures
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells medievals posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1980)

217.- Tossal Fernando (Seròs, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície. Moltlle de rodetes amb creu central
- Estudi geoarqueològic
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (SOLSONA 1962; JUNYENT 1978, 134; PEÑA - GONZÁLEZ 1992, 103-110)

218.- Tossal Folies (Seròs, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 42; RODRÍGUEZ 1980)

219.- Tossal, lo (el Poal, Pla d'Urgell) 3

- Inèdit
- Riu Corb, marge esquerre
- Poblament en suau elevació
- Sense estructures visibles
- Bronze final, ferro, ibèric (900 - 200 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- Inèdit, dins CARTA ARQUEOLÒGICA: PLA d'URGELL, Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1986 i 1989

220.-Tossal Rodó (Soses, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament al fons d'un barranc
- Restes de taques de cendres... Ceràmica amb decoració plàstica i incisa; carenes; dents de falç i punta de sageta amb aletes i peduncle de sílex, molins de vaivé, un ham de bronze i penjolls de petxines...
- Bronze mitjà (1500 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (PITA 1964-65, 315; RODRÍGUEZ 1980)

221.- Tossal Rodó (Tàrrega, l'Urgell) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica; intervencions paraoficials de J. Tous l'any 1962
- Entre els cursos de l'Ondara, i el Sió
- Poblament en turó aïllat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final IIIb (850 -650 a.C.) amb nivells ibèrics i medievals posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)

- (PUCHE 1996, 58; SAULA 1994, 19-20)

222.- Tossal Tallat (Almenar, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en tossal destacat
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà amb vores exvasades, superfícies grolleres i decoracions de cordons amb impressions...
- Bronze recent (1250 - 1100 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-I (1650 - 1250 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

223.- Trona-I, la (Corbins, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament a l'aire lliure en punta d'esperó
- Sense estructures visibles. Ceràmiques a mà llises o amb decoració plàstica i alguns acanalats. Dents de falç i una punta de ganivet de sílex, i molins de vaivé
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982, 179-181)

224.- Trona-III, la (Corbins, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Noguera Ribagorçana, marge dret
- Poblament a peu de vessant
- Sense estructures visibles. Ceràmica a mà decorada amb mugros i cordons llisos o amb incisions, perfils carenats, fons plans i vores rectes. Nuclis, esclats i dents de falç de sílex i un fragment de destrat de cornubianita picada
- Bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982, 179-181; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996, 141)

225.- Tros del Rosset (Torrefarrera, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Al Pla de Lleida, topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en petitesperó destacat
- Sense estructures visibles. Restes d'una tenalla amb nansa horitzontal, una tassa carenada i un vas troncocònic amb vora recta i decoració incisa peribucal. També dos percussors
- Bronze inicial (1800 - 1100 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC) ?
- (GONZÁLEZ 1982, 235; GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996, 140-141)

226.- Tudela o Tossal del Salazar (Almenar, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Marge esquerre de la Clamor Amarga; topografia antiga de difícil restitució
- Poblament en esperó
- Dos cercles de terra cremada i cendres, sense més precisions

- Bronze antic i mitjà (1800 - 1250 a.C.)
- Bronze ple (2000 - 1650 cal. BC)
- (MAYA 1982a, 154 i ss., MARTÍ 1991, 32-33)

227.- Turó del Siscar (Oliola, La Noguera) 2

- Publicació prospecció
- Riu Sió, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Sense estructures visibles. Ceràmica amb aplicacions de cordons impresos i incisos, encastacions de fang; acanalats...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PUCHE 1993; 1995; 1996, 49)

228.- Vall de Grau (Aitona, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 49; RODRÍGUEZ 1980)

229.- Vall Major-III (Sarrocà de Lleida, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Riu de la Vall Major, marge esquerre
- Poblament en elevació destacada
- Sense estructures visibles
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (RODRÍGUEZ 1980)

230.- Valldemora (Seròs, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) amb nivells de l'ibèric tardà posteriors
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1958, 35; RODRÍGUEZ 1980)

231.- Valleta del Valero (Soses, Segrià) 2

- Publicació prospecció
- Riu Segre, marge dret
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular, adossades a una possible muralla. Materials bàsicament de l'ibèric ple, entre els que destaca el célebre collar d'or. Apareixen, però, ceràmiques a mà i a torn pre-ibèriques, entre les quals destaca algun fragment d'àmfora fenícia

- Ferro (650 - 550 a.C.) amb nivells ibèrics posteriors
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (MALUQUER 1950; PITA 1958, 37; RODRÍGUEZ 1991, 84)

232.- Vena, la (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu de la Vall Major, marge esquerre
- Poblament en punta d'esperó
- Restes de parets delimitant vivendes de planta rectangular i una possible torre. Fragments de ceràmica decorats amb cordons, incisions i acanalats, 1 fragment de tassa carenada. Una punta de sageta amb aletes i peduncle, 1 motlle de fosa de rodets, alguns molins barquiformes, esclats i fulles de sílex...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.) i III (900 - 650 a.C.) ?
- GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (JUNYENT 1991, 103-108)

233.- Ventafarines-III (Aitona, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge esquerre
- Poblament en tossal destacat
- Restes de parets visibles a la superfície
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1964, 370)

234.- Vilans-III, els (Aitona, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu Segre, marge esquerre
- Necròpolis tumular en una suau elevació
- Possible necròpolis d'incineració; no s'observen estructures en superfície
- Bronze final IIIb (900 - 650 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (PITA 1951, 185; MAYA 1978b, 87)

235.- Vilars, els (Arbeca, les Garrigues) 1

- Excavacions 1985-1997 per I. Garcés, E. Junyent, A. Lafuente i J.B. López
- Riu Corb, en el fondo de l'Aixaragall, marge esquerre; subsidiari de la vall de les Borgetes per la dreta
- Poblament al pla
- Poblament amb urbanisme plenament desenvolupat (veure estudi en aquest treball)
- Estudis de fauna, antracologia, carpologia i paleometal·lúrgia
- Es disposa de 4 datacions per radiocarboni {31, 32, 33, 34}
- Ferro, Ibèric antic i ple (750 - 350 a.C.)
- GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.) i Ibèric antic (550 - 425 a.C.) amb nivells posteriors
- (GARCÉS 1989, 98-107; GARCÉS - JUNYENT 1989a, 103-114; 1989b, 329-339; 1989c, 39-49; GARCÉS *et al.* 1991a, 183-197; 1991b, 189-210; 1993, 41-58; 1997, 2000, 147-157; LÓPEZ 1991, 203-206; ALONSO 1992; 1995, 15-23; 1996, 183-198; 1999; ALONSO *et al.* 1996, 319-339; 1998, 355-372; 1999, 287-292; 2000, 225-231; JUNYENT - LÓPEZ - OLIVER 1992, 184-275; JUNYENT 1996, 254-255; POCH 1998, 7-10; ROVIRA i HORTALÀ 1997a, 213-227; 1997b,

59-70; 1998a, 45-55; 1998b, 65-75; AGUSTÍ *et al.* 2000, 305-324).

236.- Vilot de Montagut, el (Alcarràs, Segrià) 1

- Sondeig preliminar l'any 1997 per N. Alonso i A. Lafuente i excavació l'any 1998 pel Grup d'Investigació Prehistòrica de la UdL
- Marge esquerre de la riera dels Reguers, en la riva dreta del Segre. Jaciment al peu de la vessant d'un tossal destacat
- Restes d'estructures de producció a l'aire lliure
- Presència d'una gran cubeta contenint diverses llars i una fossa de provisions. El conjunt apareixia cobert per estrats més antics provenint de l'erosió de la vessant, amb els quals no hi havia cap estructura relacionada
- Ceràmica amb decoració acanalada, vores bisellades, apèndix de botó... Restes metal·lúrgiques de bronze: motlle de barnilles, gresol i alguns petits objectes
- Treballs interdisciplinars i datacions absolutes en curs
- GSC-I (1650 -1250 cal. BC), GSC-III (950 - 775 cal. BC) i GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- GSC-I (1650 -1250 cal. BC), GSC-III (950 - 775 cal. BC) i GSC-IV (775 cal. BC - 550 a.C.)
- (PITA 1958, 55). Resultats de l'excavació inèdits

237.- Vinatesa (Lleida, Segrià) 3

- Prospecció: referència bibliogràfica
- Riu de la Femosa, marge esquerre
- Poblat en tossal poc elevat
- Restes de parets visibles a la superfície. Apèndix de botó...
- Bronze final II (1100 - 900 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-II (1250 - 950 cal. BC)
- (PITA 1962, 327-328)

238.- Zaragoza-II (Alguaire, Segrià) 3

- Inèdit: treball d'investigació
- Al pla de Saragossa; topografia antiga de difícil restitució
- Poblat en petita elevació
- Sense estructures visibles
- Bronze final III i ibèric (900 - 50 a.C.)
- Indeterminable, materials no publicats/conjunt poc significatiu. Possible GSC-III (950 - 775 cal. BC)
- (GONZÁLEZ 1982)

ANNEX 2

JACIMENTS DE CRONOLOGIA INCERTA

NOTA:

Els jaciments considerats com "inèdits" han estat documentats al fons de l'*Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya* del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, dins les respectives Cartes Arqueològiques de les comarques en què estan situats:

- CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: GARRIGUES. Realitzada l'any 1984.
- CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: NOGUERA. Realitzada l'any 1989.
- CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: PLA d'URGELL. Realitzada l'any 1986 i 1989.
- CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: SEGARRA. Realitzada l'any 1986.
- CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: SEGRITÀ. Realitzada l'any 1983.
- CARTA ARQUEOLÒGICA: COMARCA: URGELL. Realitzada l'any 1986.

ÍNDEX

JACIMENTS DE CRONOLOGIA INCERTA

1.- Pintures rupestres

- 1.1.- Conca del Segre
- 1.2.- Conca de la Noguera Pallaresa
- 1.3.- Conca del Farfanya
- 1.4.- Conca de la Femosa
- 1.5.- Conca del Set
- 1.6.- Conca de l'Ebre

2.- Inscultures i gravats

- 2.1.- Conca del Corb
- 2.2.- Conca de la Femosa
- 2.3.- Conca del Set

3.- Tallers de sílex

- 3.1.- Conca del Corb
- 3.2.- Conca de l'Ondara
- 3.3.- Conca del Segre
- 3.4.- Conca de la Vall Major
- 3.5.- Conca de l'Ebre

4.- Hàbitats a l'aire lliure no excavats i datats genèricament dins de l'edat del bronze (1800 - 650 a.C.)

- 4.1.- Conca del Segre
- 4.2.- Conca del Farfanya
- 4.3.- Conca de la Clamor Amarga - Cinca
- 4.4.- Conca del Llobregós
- 4.5.- Conca del Sió
- 4.6.- Conca de l'Ondara
- 4.7.- Conca del Corb
- 4.8.- Conca de la Femosa
- 4.9.- Conca del Set
- 4.10.- Conca de la Vall de Secà
- 4.11.- Conca de la Vall Major - Segre
- 4.12.- Conca de la Vall Major - Ebre

5.- Hàbitats a l'aire lliure no excavats i datats genèricament dins de l'edat del bronze (1250 - 650 a.C.)

- 5.1.- Conca del Segre
- 5.2.- Conca de la Noguera Pallaresa
- 5.3.- Conca de la Noguera Ribagorçana
- 5.4.- Conca del Farfanya
- 5.5.- Conca de la Clamor Amarga - Cinca
- 5.6.- Conca del Llobregós
- 5.7.- Conca del Sió
- 5.8.- Conca de l'Ondara
- 5.9.- Conca del Corb
- 5.10.- Conca de la Femosa
- 5.11.- Conca del Set
- 5.12.- Conca de la Vall de Secà

1.- PINTURES RUPESTRES

1.1.- Conca del Segre

1.- Antona I, II i III (Artesa de Segre, la Noguera)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1986; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil esquemàtic
- (DÍEZ CORONEL 1978, 21-34; 1979, 409-428; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 5)

2.- Aparets I, II, III i IV, les (Alòs de Balaguer, la Noguera)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1986; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil esquemàtic, representacions "ramiformes" de figures humanes
- (DÍEZ CORONEL 1978, 21-34; 1979, 409-428; VIÑAS - ALONSO 1978, 67-74; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 4)

3.- Cova del Tabac (Camarasa, la Noguera)

- Primeres excavacions per L. Marià Vidal l'any 1894; documentació pintures per A. Alonso l'any 1986; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil esquemàtic
- Sobre els nivells protohistòrics i les pintures: (VIDAL 1894a; SERRA RÀFOLS 1921, 10-11; MALUQUER 1945, 214 i ss.; VEGA 1981, 101-110; DÍEZ CORONEL 1985, 161-170, CASTELLS 1990, vol. 1, fasc. 7)

4.- Abric del Barranc de Sant Jaume (la Granja d'Escarp, Segrià)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1985; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil esquemàtic
- (GONZÁLEZ 1986-1987, 91-107; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 12)

5.- Abric del Barranc de Canà o de la Mina Federica (la Granja d'Escarp, Segrià)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1985; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil esquemàtic
- (GONZÁLEZ 1986-1987, 91-107; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 13)

6.- Barranco de la Plana-I (Mequinensa, Baix Cinca)

- Documentació l'any 1984 i 1991 per J.I. Royo i F. Gómez
- Pintures d'estil esquemàtic i gravats de traçat lineal
- (ROYO - GÓMEZ 1988, 175-199; 1989, 211-227; 1994, 43-51)

7.- Barranco de la Plana-II (Mequinensa, Baix Cinca)

- Documentació l'any 1984 i 1991 per J.I. Royo i F. Gómez
- Pintures d'estil esquemàtic

- (ROYO - GÓMEZ 1988, 175-199; 1989, 211-227; 1994b, 43-51)

8.- Barranco de Campells I (Mequinensa, Baix Cinca)

- Documentació l'any 1985 per J.I. Royo i F. Gómez
- Pintura d'estil esquemàtic
- (ROYO - GÓMEZ 1988, 175-199; 1989, 211-227)

9.- Barranco de Campells II (Mequinensa, Baix Cinca)

- Documentació l'any 1985 per J.I. Royo i F. Gómez
- Pintures d'estil esquemàtic i gravats sobreposats
- (ROYO - GÓMEZ 1988, 175-199; 1989, 211-227)

1.2.- Conca de la Noguera Pallaresa

10.- Balma del Pantà (Camarasa, la Noguera)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1986; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintura en molt malt estat, no identificable cap estil
- (VIÑAS - SARRIÀ - ALONSO 1983; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 6)

1.3.- Conca del Farfanya

11.- Cova dels Vilasos o dels Vilars (Os de Balaguer, la Noguera)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1986; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil naturalista "estilitzat" i esquemàtic
- (MALUQUER 1972, 151-158; DÍEZ CORONEL 1975, 227-236; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 8)

1.4.- Conca de la Femosa

12.- Conjunt rupestre de la Vall de la Coma (l'Albi, les Garrigues)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1985; topografia L. Sant l'any 1986
- Marge esquerre d'una fondalada subsidiària de la vall de les Comes de Vinaixa per la banda dreta, prop de la font homònima
- Pintures d'estil esquemàtic
- (ALONSO - MIR 1986; CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 11)

13.- Roques Guàrdies-II, les (Borges Blanques, les Garrigues)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1985; topografia R. Viñas l'any 1987
- Vall de Puigpelat, afluent de la Femosa per la banda esquerra
- Pintures d'estil esquemàtic
- (CASTELLS 1990, vol. I, fasc. 10)

1.5.- Conca del Set

14.- Roca dels Moros (el Cogul, les Garrigues)

- Primeres intervencions de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1908; nous calcs l'any 1952 per M. Almagro Basch; nova documentació l'any 1985 per R. Viñas, A. Alonso i E. Sarrià; seguiment d'obres al peu de l'abric l'any 1989 per J. B. López
- 42 figures pintades (algunes també gravades) d'estil llevantí i d'estil esquemàtic (molt minoritàries: 6); més de 250 signes de l'alfabet ibèric i llatí. Làmines sense retocar, 1 ascla denticulada, fragments de ganivets de sílex i 3 mitges llunes, ceràmica ibèrica i TS en les rodalies
- (VIDAL 1908, 544-550; ROCAFORT 1908, 65-73; BREUIL 1908; BREUIL-CABRÉ 1909; CABRÉ 1915; BOSCH GIMPERA - COLOMINAS 1921-1926, 1-26; ALMAGRO BASCH 1952b; 1956, 67-75; VIÑAS - SARRIÀ - ALONSO 1983; VIÑAS - ALONSO - SARRIÀ 1987, 31-39; FABRE - MAYER - RODÀ 1985, 88)

15.- Pintures rupestres d'Alfés (Alfés, Segrià)

- Documentació pintures per A. Alonso l'any 1985; topografia R. Viñas l'any 1987
- Pintures d'estil naturalista o "llevantí"
- (DÍEZ CORONEL 1972, 313-318; VIÑAS - SARRIÀ - ALONSO 1983)

1.6.- Conca de l'Ebre

16.- Roca de Marta (Mequinensa, Baix Cinca)

- Documentació l'any 1988 per F. Gómez i J.I. Royo
- Pintures d'estil esquemàtic
- (GÓMEZ - ROYO 1991b, 25-29)

17.- Camino de la Cova Plana I (Mequinensa, Baix Cinca)

- Documentació l'any 1991 per J.I. Royo i F. Gómez
- Pintures d'estil esquemàtic
- (ROYO - GÓMEZ 1994b, 43-51)

2.- INSCULTURES I GRAVATS

2.1.- Conca del Corb

18.- Argalagar II (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats hemisfèriques unides per canalets. Restes de sílex en la proximitat. Un gravat cruciforme en una pedra solta apareguda prop de l'indret (Argalagar - Cap de Terme)

- (DUCH 1980, 128; 1989, 61-62; PUCHE 1993, 33-38)

19.- Bovera, la (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats semiesfèriques i canalons; restes de ceràmica i sílex

- (DUCH 1989, 71-72)

20.- Cadena II, la (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats hemisfèriques unides per canalons. Vas amb llengüeta i impressions, fragment amb mugró i punxó de secció quadrangular, potser provinents del jaciment veí de Comacardós Xepo (Guimerà)

- (DUCH 1980, 77; 1989, 55-56; PUCHE 1993, 33-38)

21.- Deveses I -II (Ciutadilla, l'Urgell)

- Cavitats cupuliformes i cassoletes hemisfèriques amb canalons radials. Fragments de ceràmica a mà i esclats de sílex

- (DUCH 1980, 149; 1989, 70; PUCHE 1993, 33-38)

22.- Fonteta, la (Guimerà, l'Urgell)

- Marge dret Vall dels Pous, afluent del Corb per la banda esquerra

- Quatre cavitats cupuliformes amb canalets i un gravat cruciforme. Restes de sílex i ceràmica feta a mà

- (DUCH 1989, 57-58)

23.- Gravats Pla de la Torra (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)

- Cavitats cupuliformes artificials, cassoletes hemisfèriques amb canalets i motius cruciformes. Ceràmica a mà, sílex i un fragment de possible collaret de petxina al costat de la roca

- (DUCH 1980, 73; 1989, 50-51)

24.- Masets B (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats cupuliformes, cassoletes hemisfèriques unides per canalons i tres motius cruciformes. Restes de sílex en la proximitat

- (DUCH 1980, 105; 1989, 64-65; PUCHE 1993, 33-38)

25.- Rat Pip (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats cupuliformes i cassoletes hemisfèriques unides per canalons

- (DUCH 1980, 124; 1989, 67-68; PUCHE 1993, 33-38)

26.- Rat Salla (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats cupuliformes i cassoletes hemisfèriques unides per canalons. Esclats de sílex

- (DUCH 1980, 122; 1989, 66-67; PUCHE 1993, 33-38)

27.- Salmorany (Ciutadilla, l'Urgell)

- Cavitats cupuliformes i cassoletes hemisfèriques unides per canalons i motius cruciformes. Ceràmica a mà i esclats de sílex

(DUCH 1980, 147; 1989, 73-74; PUCHE 1993, 33-38)

28.- Serra Rosich (Guimerà, l'Urgell)

- Cinc cavitats cupuliformes i una cassoleta hemisfèrica amb canalets convergents. Ceràmica a mà i esclats de sílex

- (DUCH 1980, 106; 1989, 63-65; PUCHE 1993, 33-38)

29.- Solans Cervera (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitat cupuliforme artificial i tres cassoletes comunicades per canalets. Restes de sílex prop de l'entorn

- (DUCH 1989, 53-54)

30.- Torrecepera (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitat hemisfèrica i canalons. Ceràmica a mà i esclats de sílex

- (DUCH 1980, 121; 1989, 68-69; PUCHE 1993, 33-38)

31.- Vall dels Pous B (Guimerà, l'Urgell)

- Cavitats cupuliformes i cassoletes unides per canalons

- (DUCH 1980, 96; 1989, 59-60; PUCHE 1993, 33-38)

2.2.- Conca de la Femosa

32.- Comallerada del Català, la (l'Albi, les Garrigues)

- Vall de les Comes de Vinaixa, marge esquerre en la conca de la Femosa

- Gravat a l'aire lliure sobre una cinglera calcària prop del jaciment. Representa una espiral. El traçat, possiblement efectual amb un objecte metàl·lic, presenta interrupcions. Té forma ovalada (113 cm per 105 cm). Sobre la mateixa cinglera s'observen altres execucions de difícil interpretació

- Ceràmica a mà decorada amb incisions, impressions, mugrons i cordons aplicats. Làmines de secció triangular i trapezoidal, un perforador, una punta de sageta foliàcea, esclats de sílex de diverses tonalitats, nuclis i fragments de pedres dures

- Inèdit

2.3.- Conca del Set

33.- Balma del Saladar (el Cogul, les Garrigues)

- Descoberta per P. Bosch Gimpera i J. Colominas
- Vall del Saladar, en el marge dret del riu Set
- Sèrie de 25 creus gravades en forma de creu llatina, excepte una que té dos braços
- (BOSCH GIMPERA - COLOMINAS 1921-1926, 21-22)

3.- TALLERS DE SÍLEX

3.1.- Conca del Corb

- 34.- Bassa Molí de la Cadena (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)**
(DUCH 1980)
- 35.- Camí Comellar (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 36.- Camí de Saladern (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)**
(DUCH 1980)
- 37.- Camí de Tàrrega (Nàlec, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 38.- Comacardós Senyores (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 39.- Comortals (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 40.- Mundessó (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980)
- 41.- Palau Cases (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 42.- Pedrera Florensa (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980)
- 43.- Perellons (Ciutadilla, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 44.- Pilar de les Forques (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)**
Punta de sageta amb peduncle i inici d'aletes amb talla bifacial, esclatats amb retocs, fulles de seccions triangulars o trapezoidals, burins, gratadors, raspadors. Ceràmica a mà escadussera
(DUCH 1980, 70)
- 45.- Pla de l'Alzineta (Maldà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 46.- Pla de la Bovera (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss.)
- 47.- Pla de la Ruda (Verdú, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 48.- Pla de la Torra (Vallfogona de Riucorb, Conca de Barberà)**
Esclatats de sílex blanc-gris. Destrals de basalt, esclats de sílex, ceràmica a mà amb mugrons i incisions, cordons aplicats, fragments de collaret de petximes i dos fragments de petuncle.
(PIERA 1904, 52-54; VILASECA 1953b, 273-275; RIPOLL - LLONGUERAS 1963, 51; DUCH 1980, 72; 1986b, 49)
- 49.- Rat Riocano (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)

- 50.- **Recots C (Nàlec, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 51.- **Serra Aixol (Guimerà, l'Urgell)**
(PUCHE 1993 35 i s.; DUCH 1996, 22-23)
- 52.- **Serra Mota (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 53.- **Solans 1 (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980)
- 54.- **Solans 2 (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 55.- **Solans Palaus I (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 56.- **Solans - Pla de l'Ametlla Roca (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 57.- **Taller de sílex Vilet (Sant Martí de Riucorb, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 58.- **Tossal Emprius (Ciutadilla, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)
- 59.- **Vall dels Pous A (Guimerà, l'Urgell)**
(DUCH 1980; PUCHE 1993, 35 i ss)

3.2.- Conca de l'Ondara

- 60.- **Montornès (Montornès de Segarra, l'Urgell)**
- Inèdit
- 61.- **Serra de Pavia (Ribera d'Ondara, la Segarra)**
- Inèdit
- 62.- **Solans (Verdú, l'Urgell)**
(DUCH 1980)

3.3.- Conca del Segre

- 63.- **Rodó (Soses, Segrià)**
(GONZÁLEZ - RODRÍGUEZ - PEÑA 1996, 139)
- 64.- **Serra de Puigverd - I (Puigverd, Segrià)**
Vall de Matxerri, marge dret. Punta de fletxa de sílex amb aletes i peduncle
(GRALF 1980, 12)

3.4.- Conca de la Vall Major

- 65.- **Mas del Quico (Sarroca de Lleida, Segrià)**
(CAS 1988, 297)
- 66.- **Serra dels Corbs-II (Sarroca de Lleida, Segrià)**
(CAS 1988, 300)

3.5.- Conca de l'Ebre

67.- Confese (Maials, Segrià)

Barranc de l'Aiguamoll, subsidiari de l'Ebre
(RODRÍGUEZ - GONZÁLEZ 1994, 82)

4.- HÀBITATS A L'AIRE LLIURE NO EXCAVATS I DATATS GENÈRICAMENT DINS L'EDAT DEL BRONZE (1800 - 650 A.C.)

4.1.- Conca del Segre

- Planell (Camarasa, la Noguera) (Pita 1956)
- Collada de Xera (Cubells, la Noguera) Inèdit
- Roques, les (Seròs, Segrià) (PITA 1962, 331)

4.2.- Conca del Farfanya

- Serra de l'Horta (Castelló de Farfanya, la Noguera) (PUBILL 1931)

4.3.- Conca de la Clamor Amarga - Cinca

- Vilarnau (Alguaire, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)

4.4.- Conca del Llobregós

- Boixera, la (Torreflor, la Segarra) (PITA 1953, 99-103)
- Granollers de Segarra (Torreflor, la Segarra) Inèdit
- Santconill (Torreflor, la Segarra) (BOLEDA 1976)

4.5.- Conca del Sió

- Tossal, el (Puigverd d'Agramunt, l'Urgell) (BALL 1983b)

4.6.- Conca de l'Ondara

- Carrerada, la (Tornabous, l'Urgell) (PITA 1954-55, 292)
- Espina C (Tàrrega, l'Urgell) (BOLEDA 1976; PUCHE 1996, 53)
- Vilot, el (Agramunt, l'Urgell) Inèdit

4.7.- Conca del Corb

- Coll de la Portella (Ciutadilla, l'Urgell) Inèdit
- Ferriols C (Vallbona de les Monges, l'Urgell) (VILASECA 1953, 472)
- Partida Juliana (Guimerà, l'Urgell) (DUCH 1980)
- Pedrera Bané (Guimerà, l'Urgell) Inèdit
- Sangola Daua (Guimerà, l'Urgell) Inèdit

4.8.- Conca de la Femosa

- Barranc d'Andomà-I (Albi, les Garrigues) Inèdit
- Cantacorbs-I (Juneda, les Garrigues) Inèdit
- Coma Ras-II, la (Els Omellons, les Garrigues) Inèdit

- Comanta Roja, la (Vinaixa, les Garrigues)	Inèdit
- Comellar-I, el (Castelldans, les Garrigues)	Inèdit
- Diumenges-I, els (Els Omellons, les Garrigues)	Inèdit
- Escanars-I, els (Borges Blanques, les Garrigues)	Inèdit
- Espona Grossa de Castellot (la Floresta, les Garrigues)	Inèdit
- Figueres-III, les (Borges Blanques, les Garrigues)	Inèdit
- Fondo del Cove (la Floresta, les Garrigues)	Inèdit
- Gisperta-III, la (Juneda, les Garrigues)	Inèdit
- Horts-I, els (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Horts-II, els (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Horts-III, els (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Horts-IV, els (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Mas de l'Antòs (Castelldans, les Garrigues)	Inèdit
- Masos-II, els (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Masos-III, els (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Mixanta (Castelldans, les Garrigues)	Inèdit
- Pedregals, els (Els Omellons, les Garrigues)	Inèdit
- Pla de la Creu (l'Espluga Calba, les Garrigues)	Inèdit
- Puigpelat (Borges Blanques, les Garrigues)	Inèdit
- Pujada-II, la (Borges Blanques, les Garrigues)	Inèdit
- Puig Pelat-II (Borges Blanques, les Garrigues)	Inèdit
- Racó del Solter (Castelldans, les Garrigues)	Inèdit
- Roca Tomasa, la (l'Espluga Calba - Fulledda, les Garrigues)	Inèdit
- Rodanc (Els Omellons, les Garrigues)	Inèdit
- Salat-II, el (Juneda, les Garrigues)	Inèdit
- Sant Bonifaci-I (Vinaixa, les Garrigues)	Inèdit
- Serra de les Argiloses-I (Fulledda, les Garrigues)	Inèdit
- Terrer, lo (Els Omellons, les Garrigues)	Inèdit
- Torre Pujol (Lleida, Segrià)	(CAS 1988, 231)
- Torre Solans (Lleida, Segrià)	(GRALF 1980, 14)
- Vaca-Roja-I (Juneda, les Garrigues)	Inèdit
- Vaca-Roja-III (Juneda, les Garrigues)	Inèdit
- Vall de l'Aranyó-I (Juneda, les Garrigues)	Inèdit
- Vall de l'Aranyó-XI (Juneda, les Garrigues)	Inèdit
- Verdunes, les (Borges Blanques, les Garrigues)	Inèdit

4.9.- Conca del Set

- Oró, l', (Cervià de les Garrigues, les Garrigues)	Inèdit
- Serra de les Vinyes (Sunyer, Segrià)	(CAS 1988, 371)

4.10.- Conca de la Vall de Secà

- Quatre Alcaldes (Sunyer, Segrià)	(CAS 1988, 365)
------------------------------------	-----------------

4.11.- Conca de la Vall Major - Segre

- Bassa de Baix (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) Inèdit
- Cova Fumada (Torrebesses, Segrià) (CAS 1988, 376)
- Coll de la Forca (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) Inèdit
- Planetes Rases (Granyena de les Garrigues, les Garrigues) Inèdit
- Tossal de la Mora (Torrebesses, Segrià) (CAS 1988, 375)
- Tossal del Racó de la Figuera (Torres de Segre, Segrià) (CAS 1988, 401)
- Vilars, els (els Torms, les Garrigues) Inèdit

4.12.- Conca de la Vall Major - Ebre

- Racó del Rector (Sarroca de Lleida, Segrià) (CAS 1988, 293)

5.- HÀBITATS A L'AIRE LLIURE NO EXCAVATS I DATATS GENÈRICAMENT AL BRONZE FINAL (1250 - 650 A.C)

5.1.- Conca del Segre

- Ambiore (Seròs, Segrià) (RODRÍGUEZ 1980)
- Centre Diocesà (Lleida, Segrià) (RODRÍGUEZ 1980)
- Corb (Balaguer, la Noguera) (PUBILL 1933)
- Roques de Gebut, les (Soses, Segrià) (PITA 1964-65, 312)
- Pla de les Cerderes (Soses, Segrià) (PITA 1964-65, 316)
- Pla de Violes (Térmens, la Noguera) Inèdit
- Tossal dels Frares (Lleida, Segrià) (LLADONOSA 1972,
226 i ss.; GONZÁLEZ 1982)
- Trona del Marino (Balaguer, la Noguera) (PUBILL 1933)
- Vall de Bovalar (Seròs, Segrià) (PITA 1958, 40)
- Vall de la Clamor (Soses, Segrià) (CAS 1988, 356)
- Ventafarines-I (Aitona, Segrià) (PITA 1964a, 370)
- Ventafarines-II (Aitona, Segrià) (PITA 1964a, 370)

5.2.- Conca de la Noguera Pallaresa

- Corralada II (les Avellanes, la Noguera) Inèdit
- Ermita de Sant Miquel (les Avellanes, la Noguera) (PUBILL 1933)
- Santa Margarida (les Avellanes, la Noguera) (PUBILL 1933)

5.3.- Conca de la Noguera Ribagorçana

- Montlleó (Ager, la Noguera) (PITA 1962, 327-332)
- Roques de l'Espardenyer, les (Alguaire, Segrià)
(GONZÁLEZ 1982; LLADONOSA 1981, 31)
- Tabac V (Alguaire, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)
- Tabac VI (Alguaire, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)
- Tossal de Sant Salvador (Almenar, Segrià)
(PITA 1964-65, 292; GONZÁLEZ 1982; MARTÍ 1991, 36-38)

5.4.- Conca del Farfanya

- Pedrera del Sastre (Menarguens, la Noguera) (PUBILL 1933)
- Serra Delgada (Castelló de Farfanya, la Noguera) Inèdit

5.5.- Conca de la Clamor Amarga - Cinca

- Serra de Bolós (Almenar, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)

- Serra del Mas del Gabriel (Almenar, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)
- Tossal d'Arnallé (Almenar, Segrià) (PITA 1964-65, 292; GONZÁLEZ 1982)
- Tossal de la Cova (Almenar, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)
- Tossal del Tocinaire-I (Almenar, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)
- Vilot, lo (Almacelles, Segrià) (GONZÁLEZ 1982)

5.6.- Conca del Llobregós

- Font de Santa Maria (Ivorra, la Segarra) Inèdit

5.7.- Conca del Sió

- Bensa (la Sentiu de Sió, la Noguera) Inèdit
- Escalars I (Penelles, la Noguera) (AMORÓS 1984)
- Mollé (la Sentiu de Sió, la Noguera) Inèdit
- Rocafinestres (Penelles, la Noguera) (AMORÓS 1984)
- Serra de la Bassa (la Sentiu de Sió, la Noguera) Inèdit
- Tossal de les Forques (Montgai, la Noguera) Inèdit

5.8.- Conca de l'Ondara

- Tossal de les Forques (Verdú, l'Urgell) (BOLEDA 1976)

5.9.- Conca del Corb

- Coma Sirera (Arbeca, les Garrigues) Inèdit

5.10.- Conca de la Femosa

- Cantacorbs-II (Juneda, les Garrigues) Inèdit
- Minferri-IV (Juneda, les Garrigues) Inèdit
- Pla de Betilla (Borges Blanques, les Garrigues) Inèdit
- Plans, els (Tarrés, les Garrigues) Inèdit
- Puig, el (Vinaixa, les Garrigues) Inèdit
- Roques Guardies, les (Borges Blanques, les Garrigues) Inèdit
- Sant Pere (l'Espluga Calba, les Garrigues) Inèdit
- Tossal del Gabelo (Lleida, Segrià) (PITA 1958a, 55; LLADONOSA 1972, 177)
- Tossal del Joc - Tossal de la Sal (Juneda, les Garrigues) Inèdit
- Tossal del Pobre (Lleida, Segrià) (CAS 1988, 229)
- Tudossos, els (Tarrès - Fullella, les Garrigues) Inèdit
- Turó del Xicó (Borges Blanques, les Garrigues) Inèdit

5.11.- Conca del Set

- Camí de les Serres (l'Albi, les Garrigues) (MAS 1980)
- Guàrdies, les (el Vilosell, les Garrigues) Inèdit

Jaciments de cronologia incerta

- Mas de Tossalets-I (Montoliu, Segrià)

(MAS 1980)

5.12.- Conca de la Vall de Secà

- Tossal Gros (Alfés, Segrià)

(MAS 1980)

ANNEX 3

CALIBRATGE DE LES DATACIONS C14

Radiocarbon Calibration Program Rev. 3.0.3c
Mac Test Version # 9
University of Washington
Quaternary Isotope Laboratory
(STUIVER - REIMER 1993, 215-230)

ÍNDEX DATACIONS C14

- **Balma de cal Porta (Torà, la Segarra, Lleida)**
  - 1.- UBAR-288
  - 2.- UBAR-297
- **Carretelà (Aitona, Segrià, Lleida)**
  - 3.- I-12449
  - 4.- I-12448
- **Castellets II, els (Mequinensa, Baix Cinca, Saragossa)**
  - 5.- GrN-13977
  - 6.- GrN-14083
  - 7.- GrN-14085
  - 8.- GrN-14084
  - 9.- GrN-17274
  - 10.- GrN-17276
- **Cova de Punta Farisa (Fraga, Baix Cinca, Osca)**
  - 11.- GrN-18058
- **Genó (Aitona, Segrià, Lleida)**
  - 12.- GrN-18061
  - 13.- GrN-18062
  - 14.- UBAR-519
- **Masada de Ratón (Fraga, Baix Cinca, Osca)**
  - 15.- Beta-75772
  - 16.- Beta-75770
  - 17.- GrN-18638
  - 18.- GrN-18639
  - 19.- GrN-18640
  - 20.- Beta-75771
- **Minferri (Juneda, les Garrigues, Lleida)**
  - 21.- Beta-92280
  - 22.- Beta-92279
- **Riols I (Mequinensa, Baix Cinca, Saragossa)**
  - 23.- GrN-14081
- **Roques del Sarró (Lleida, Segrià, Lleida)**
  - 24.- Beta-92207
  - 25.- Beta-92205
  - 26.- Beta-92206
  - 27.- Beta-92205
  - 28.- Beta-92204
  - 29.- Beta-92203
- **Tossal del Molinet (el Poal, Pla d'Urgell, Lleida)**
  - 30.- I-8271
- **Vilars, els (Arbeca, les Garrigues, Lleida)**
  - 31.- Beta-72610
  - 32.- Beta-72611
  - 33.- Beta-92278
  - 34.- Beta-92277

Codis laboratoris

Beta: *Beta Analytic Inc. (Miami, EE.UU.)*

GrN: *Centrum voor Isotopen Onderzoek. Rijksuniversiteit Groningen (Holanda)*

I: *Teledyne Isotopes (New Jersey, EE.UU.)*

UBAR: *Laboratori de Datació per Radiocarboni de la Universitat de Barcelona. Facultat de Química, Barcelona*

Balma de cal Porta (Torà, la Segarra, Lleida)

Balma d'inhumació col·lectiva encara inèdita. S'ha publicat un lot de dues datacions que permeten situar cronològicament els dos nivells d'enterraments detectats. Els resultats obtinguts no coincideixen amb la posició estratigràfica de les mostres, però poden utilitzar-se com a indicadors generals de la cronologia del jaciment. Constitueixen la primera referència absoluta per a la datació d'aquest tipus de ritual funerari a la plana occidental catalana i per situar temporalment l'aparició dels primers objectes de metall.

Nº 1: UBAR-288

Característiques de la mostra: Ossos humans.

Context arqueològic: Nivell superior de la balma en el qual es destaca la presència d'almenys un punxó de coure

Datació radiocarbònica BP: 4160 ± 60

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 2862, 2812, 2741, 2726, 2697

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 2878 - 2790; cal BC 2790 - 2614

2 sigma: cal BC 2891 - 2567; cal BC 2520 - 2503

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 2878 (2862, 2812, 2741, 2726, 2697) 2614

2 sigma: cal BC 2891 (2862, 2812, 2741, 2726, 2697) 2503

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 2873 - 2850	.11
	2825 - 2798	.14
	2779 - 2711	.36
	2709 - 2655	.28
	2644 - 2622	.11
95.4 (2 sigma)	cal BC 2886 - 2575	1.00

Bibliografia datació: MESTRES - MARTÍN 1996, 802

Nº 2: UBAR-287

Característiques de la mostra: Ossos humans

Context arqueològic: Nivell inferior de la balma, també amb presència de metall, no especificat

Datació radiocarbònica BP: 3890 ± 60

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 2397, 2379, 2348

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 2462 - 2280

2 sigma: cal BC 2554 - 2540; cal BC 2494 - 2188; cal BC 2162 - 2145

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 2462 (2397, 2379, 2348) 2280

2 sigma: cal BC 2554 (2397, 2379, 2348) 2145

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 2457 - 2289	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 2553 - 2542	.01
	2493 - 2190	.98
	2161 - 2145	.01

Bibliografia datació: MESTRES - MARTÍN 1996, 802

Carretelà (Aitona, Segrià, Lleida)

Poblat a l'aire lliure amb arquitectura en pedra, excavat parcialment en dos sondeigs i esdevingut cèlebre per les seves datacions per radiocarboni, unes de les primeres en ser publicades a la vall del Segre i les capdavanteres per a poder situar cronològicament la presència de la cultura dels camps d'urnes en aquesta zona. S'han documentat tres nivells dins la seva evolució, dels quals s'han obtingut dues datacions molt properes en el temps, corresponents als dos estrats inferiors. L'excavació roman encara inèdita.

Nº 3: I-12449

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Nivell inferior amb presència de ceràmiques acanalades, tasses carenades amb apèndix de botó i tenalles amb decoració plàstica

Datació radiocarbònica BP: 3040 ± 90

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1294, 1284, 1268

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1406 - 1151; cal BC 1149 - 1129

2 sigma: cal BC 1506 - 1475; cal BC 1463 - 1004

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1406 (1294, 1284, 1268) 1129

2 sigma: cal BC 1506 (1294, 1284, 1268) 1004

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1398 - 1192	.89
	1187 - 1162	.09
	1143 - 1137	.02
95.4 (2 sigma)	cal BC 1498 - 1483	.01
	1454 - 1008	.99

Bibliografia datació: GONZÁLEZ et al. 1983, 173

Nº 4: I-12448

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Nivell intermig amb presència de ceràmiques acanalades, tasses carenades amb apèndix de botó i tenalles amb decoració plàstica

Datació radiocarbònica BP: 3020 ± 90

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1262

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1397 - 1120

2 sigma: cal BC 1444 - 993

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1397 (1262) 1120

2 sigma: cal BC 1444 (1262) 993

Distribució probabilitats:

<i>%</i>	<i>Intervals</i>	<i>% relatiu</i>
68.3 (1 sigma)	cal BC 1387 - 1336	.20
	1325 - 1151	.73
	1149 - 1129	.08
95.4 (2 sigma)	cal BC 1445 - 992	1.00
	950 - 949	.00

Bibliografia datació: GONZÁLEZ et al. 1983, 173

Castelletes II, els (Mequinensa, Baix Cinca, Saragossa)

El conjunt arqueològic dels Castelletes inclou el poblat, situat en la punta d'un esperó sobre el marge esquerre de l'Ebre; una necròpoli tumular davant mateix del fossat que protegeix l'accés al recinte (Castelletes I) i una segona necròpoli, també tumular (Castelletes II), ubicada en un altre esperó paral·lel al primer en la part oposada del barranc que separa ambdós jaciments.

Les intervencions en aquest darrer jaciment (1983-1989) han permès documentar un total de 57 túmuls, que constitueixen el 20% estimat del total d'estructures existents. La necròpoli ha esdevingut una de les peces clau per a valorar el fenomen del procés d'adopció del ritus funerari de la incineració per part de la població indígena establerta en aquesta zona.

Túmuls d'inhumació individual o col·lectiva presenten aixovars típics dels camps d'urnes i tombes d'incineració coexisteixen parcialment amb tombes d'inhumació. Esteles de diferents tipus senyalitzen les tombes i destacats aixovars apareixen concentrats en determinats túmuls. La cronologia global de la necròpoli se situa, seguint la periodització tradicional, entre el BF II i el període ibèric antic.

Es disposa d'una sèrie de set datacions per radiocarboni que permeten establir parcialment la seqüència de la necròpoli. Una d'elles (GrN-17275: 1830±120 BP) està evidentment contaminada i una altra (GrN-17274) no coincideix, segons el seu excavador, amb la cronologia esperada pel tipus de material present a la tomba.

Nº 5: GrN-13977

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Mostra extreta del túmul T-14, el qual contenia un enterrament d'inhumació individual primària. L'estructura és de planta circular (ø 5 m.) amb un con tumular de quasi 1 m. d'alçada. Consta també d'una cista central de planta rectangular (1,6 x 1,2 m.) construïda amb grans ortostats.

L'aixovar d'acompanyament és un dels més espectaculars de la necròpoli. Està format per dos conjunts de braçalets de bronze (7 i 3 peces) de secció rectangular i quadrada i per quatre petites anelles de secció circular, també d'aquest metall. Dues urnes amb llosa de pedra a tall de tapadora apareixien a l'interior de la cista, una de les quals (perfil bitroncocònic amb carena acusada, vora còncavo-convexa amb carena interior, fons pla i decoració d'acanalats en franges horitzontals i obliques, amb petites impressions circulars) es trobava sencera i remet als tipus Can Missert I.

La datació permet situar les primeres influències dels camps d'urnes en la necròpoli i caracteritzar un estadi en el qual, junt amb aquesta tomba, apareixen altres túmuls d'incineració amb elements de cultura material similars als descrits.

Datació radiocarbònica BP: 3040 ± 140

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1294, 1284, 1268

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1429 - 1044

2 sigma: cal BC 1606 - 1555; cal BC 1543 - 901

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1429 (1294, 1284, 1268) 1044

2 sigma: cal BC 1606 (1294, 1284, 1268) 901

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1424 - 1112	.92
	1101 - 1064	.08
95.4 (2 sigma)	cal BC 1601 - 1562	.01
	1533 - 904	.99

Bibliografia datació: ROYO 1991a, 145-148; 1992, 81-87; 1996, 93-108.

Nº 6: GrN-14083

Característiques de la mostra: Ossos humans

Context arqueològic: Túmul (T-2) d'inhumació secundària amb més de 30 individus enterrats. S'han observat dos moments d'utilització de la tomba, identificats com a fases A i B. La mostra prové del nivell més antic (B) i permet datar la perduració d'aquest ritual en la necròpoli.

L'aixovar present dins del túmul era molt escàs i es limitava a alguns braçalets filiformes, denes circulars i un braçalet en espiral, tots ells en bronze.

Datació radiocarbònica BP: 2820 ± 30

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 976, 965, 935

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1000 - 915

2 sigma: cal BC 1028 - 900

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1000 (976, 965, 935) 915

2 sigma: cal BC 1028 (976, 965, 935) 900

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 993 - 923	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 1035 - 896	.99
	873 - 863	.01

Bibliografia datació: ROYO 1991a, 145-148; 1996, 93-108.

Nº 7: GrN-14085

Característiques de la mostra: Ossos humans

Context arqueològic: Túmul T-3 d'inhumació doble, l'únic d'aquestes característiques de la necròpoli. L'enterrament consta d'una inhumació primària (individu en posició fetal) i una secundària, situada a la seva vora. L'aixovar és molt escàs, destacant la presència d'una valva perforada de *Cardium Edule*.

La mostra forma part d'un lot (datacions nº 6 i 8 del túmul T-2), les quals permeten datar conjuntament la perduració del ritual d'inhumació dins de la necròpoli.

Datació radiocarbònica BP: 2780 ± 35

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 911

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 972 - 969; cal BC 932 - 894; cal BC 879 - 850

2 sigma: cal BC 1000 - 830

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 972 (911) 850

2 sigma: cal BC 1000 (911) 830

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 977 - 964	.12
	936 - 892	.53
	884 - 847	.35
95.4 (2 sigma)	cal BC 995 - 836	1.00

Bibliografia datació: ROYO 1991a, 145-148.

Nº 8: GrN-14084

Característiques de la mostra: Ossos humans

Context arqueològic: Mostra provinent del nivell A del túmul T-2 (vegeu datació nº 6). Confirma l'existència ja observada durant l'excavació d'una reutilització de la tomba i permet datar la durada del ritus d'inhumació en la necròpoli.

Datació radiocarbònica BP: 2755 ± 30

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 900

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 915 - 839

2 sigma: cal BC 974 - 967; cal BC 935 - 822

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 915 (900) 839

2 sigma: cal BC 974 (900) 822

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 909 - 890	.29
	889 - 845	.71
95.4 (2 sigma)	cal BC 977 - 964	.02
	937 - 821	.98

Bibliografia datació: ROYO 1991a, 145-148; 1996, 93-108.

Nº 9: GrN-17274

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Túmul d'incineració (T-32) de planta circular (ø 2,95 m.) delimitat per un anell de pedres clavades i amb una petita cista pentagonal en el centre. La cista contenia l'urna amb les cendres i algunes restes d'ossos mal cremats del difunt, i estava coberta per una lloseta de pedra sorrenca a tall de tapadora. A l'exterior de la cista, dins de l'espai delimitat per l'anell de pedres

clavades, apareixien un petit vaset d'ofrena amb decoració d'acanalats i restes molt malmeses de braçalets de bronze.

La tipologia de l'urna i les seves decoracions de bandes horitzontals i semicercles d'acanalats sembla remetre a prototipus més antics que els resultats de la datació obtinguda. Considerant aquesta discordança, és però el primer indicador cronològic de l'aparició en la necròpoli del ritus de la incineració.

Datació radiocarbònica BP: 2560 ± 70

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 785

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 803 - 757; cal BC 680 - 546

2 sigma: cal BC 828 - 412

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 803 (785) 546

2 sigma: cal BC 828 (785) 412

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 806 - 755	.30
	687 - 539	.70
95.4 (2 sigma)	cal BC 823 - 477	.96
	456 - 419	.04

Bibliografia datació: ROYO 1991b, 121-125; 1992, 81-87; 1996, 93-108.

Nº 10: GrN-17276

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Túmul de planta circular (T-30) d'uns 6 m. de diàmetre (un dels més grans de la necròpoli), amb cambra interna també circular (ø 2'2 m.). Presenta dos nivells de funcionament: primer com a lloc d'enterrament col·lectiu i després com a *ustrinum*. La mostra prové d'aquesta fase de reutilització (estrat 1b) i permet datar les darreres cremacions efectuades. No aparegué cap tipus d'element moble de cultura material, recollint-se solament algunes peces dentàries i estelles d'ossos.

Datació radiocarbònica BP: 2530 ± 90

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 768

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 801 - 511; cal BC 436 - 427

2 sigma: cal BC 833 - 397

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 801 (768) 427

2 sigma: cal BC 833 (768) 397

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 796 - 751	.18
	732 - 528	.82
95.4 (2 sigma)	cal BC 809 - 407	1.00

Bibliografia datació: ROYO 1991b, 121-125; 1992, 81-87; 1996, 93-108.

Cova de Punta Farisa (Fraga, Baix Cinca, Osca)

Jaciment situat a l'abric d'una petita balma esdevingut emblemàtic per la qualitat de la informació multidisciplinar obtinguda i per proporcionar la datació més antiga obtinguda a Catalunya per un dels fòssils directors del bronze mitjà: la ceràmica amb apèndix de botó.

S'han documentat dos nivells d'ocupació, la similitud dels quals entre els elements de cultura material apareguts, permet considerar la datació obtinguda com una referència cronològica aproximada del conjunt de l'ocupació.

Nº 11: GrN-18058

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: La mostra prové de l'estrat més antic observat (IVb). Els elements de cultura material apareguts són molt diversos: tenalles amb cordons impresos i mugrons, tasses carenades, vasets amb decoracions de ziga-zagues i impresions en la carena..., destacant la presència dels apèndix de botó.

Datació radiocarbònica BP: 3360 ± 80

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1671, 1664, 1636

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1740 - 1522

2 sigma: cal BC 1876 - 1835; cal BC 1820 - 1798; cal BC 1786 - 1442

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1740 (1671, 1664, 1636) 1522

2 sigma: cal BC 1876 (1671, 1664, 1636) 1442

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1735 - 1718	.09
	1693 - 1526	.91
95.4 (2 sigma)	cal BC 1874 - 1837	.04
	1816 - 1803	.01
	1783 - 1446	.95

Bibliografia datació: MAYA - FRANCÈS - PRADA 1992, 217-224; 1993, 7-30.

Genó (Aitona, Segrià, Lleida)

Constitueix, encara avui, l'únic poblat protohistòric excavat completament a la plana occidental catalana, tant en extensió com pel que fa al conjunt de la seva seqüència, d'altra banda limitada a un sol moment d'ocupació.

S'han obtingut tres datacions, provinents d'habitacions diferents, les quals presenten una certa discordança, però permeten datar la fi del poblat.

Nº 12: GrN-18061

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Procedeix del nivell d'incendi de l'habitació H-2, l'única amb una planta en forma de "L" de tot el jaciment, amb evidències d'activitat metal·lúrgica, abundants restes de material ceràmic i possiblement amb un caràcter singular en relació a les altres cases del poblat.

El material aparegut és molt divers. Comprèn ceràmiques acanalades, un vas polípede, vasos amb apèndix de botó o decoracions plàstiques, un suport circular de fang per a tenalla i un gresol amb residus de fosa de bronze. La datació, molt més alta que les altres dues, deuria correspondre al moment d'abandó del poblat, explicant-se la seva antiguitat per la pròpia natura de la mostra, possiblement un tronc d'arbre vell.

Datació radiocarbònica BP: 2970 ± 45

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1196, 1181, 1165, 1141, 1139

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1261 - 1117

2 sigma: cal BC 1372 - 1357; cal BC 1314 - 1019

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1261 (1196, 1181, 1165, 1141, 1139) 1117

2 sigma: cal BC 1372 (1196, 1181, 1165, 1141, 1139) 1019

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1262 - 1116	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 1370 - 1367	.00
	1313 - 1021	1.00

Bibliografia datació: MAYA 1982c, 159-160; 1992a, 303.

Nº 13: GrN-18062

Característiques de la mostra: Restes d'un pal de sosteniment del sostre, carbonitzat i conservat *in situ*

Context arqueològic: Es localitza a l'habitació H-5, en la qual el material és molt similar al descrit per la mostra nº 12. Considerant el context, el pal estava en funcionament durant l'incendi del poblat, però la seva instal·lació és anterior, amb la qual cosa és indicatiu del seu moment de fundació.

Datació radiocarbònica BP: 2860 ± 90

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1004

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1153 - 1148; cal BC 1130 - 906

2 sigma: cal BC 1297 - 1281; cal BC 1268 - 817

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1153 (1004) 906

2 sigma: cal BC 1297 (1004) 817

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1156 - 1146	.03
	1132 - 904	.97
95.4 (2 sigma)	cal BC 1264 - 824	1.00

Bibliografia datació: MAYA 1982c, 159-160; 1992a, 303.

Nº 14: UBAR-519

Característiques de la mostra: Carbons vegetals.

Context arqueològic: Carbons dispersos dins de la habitació H-12. Materials similars als de les altres mostres. És indicativa, com la mostra nº 12 del moment de destrucció del poblat, però entre ambdues hi ha una diferència estadísticament significativa.

Datació radiocarbònica BP: 2815 ± 45

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 970, 930

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1005 - 905

2 sigma: cal BC 1111 - 1105; cal BC 1057 - 838

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1005 (970, 930) 905

2 sigma: cal BC 1111 (970, 930) 838

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1007 - 903	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 1112 - 1101	.01
	1064 - 837	.99

Bibliografia datació: MAYA - CUESTA - LÓPEZ 1998, 154.

Masada de Ratón (Fraga, Baix Cinca, Osca)

Assentament situat en el marge esquerre del riu Cinca, àmpliament excavat i d'interpretació problemàtica. Es tracta d'un petit turó (15 m. d'alçada relativa sobre la vall) de forma cònica i amb afloraments en la part somital dels estrats de pedra sorrenca i margues que caracteritzen els nivells oligocènics de la plana. La part millor conservada és la vessant nord - d'altra banda la més excavada -, presentant-se la resta i el cim molt modificats pels agents erosius de tot tipus.

Constitueix també un clàssic de la bibliografia arqueològica després dels primers treballs duts a terme l'any 1966 per R. Pita i un equip de l'Institut de Foix que, malgrat no precisar amb detall l'estratigrafia, posaren de manifest l'existència de diverses fases dins de l'evolució d'un poblat de llarga durada (bronze mitjà - bronze final) amb arquitectura en pedra i una organització urbanística notable. La hipòtesi de l'ocupació sense solució de continuïtat d'un assentament indígena durant el període dels camps d'urnes, així com l'important bagatge d'elements de cultura material recollits (vasos amb apèndix de botó, sílex, motlles de fundició, alguns acanalats...) serviren per popularitzar ràpidament el jaciment.

Una segona fase d'intervencions s'endegà entre 1989-1990 per J. Mª Rodanés amb l'intenció de recuperar el jaciment i precisar la seva evolució des d'una perspectiva arqueològica actualitzada i interdisciplinària. L'estratègia d'intervenció es centrà, però, en la realització de quatre sondejos estratigràfics situats en les vessants nord, est i oest, així com en la part alta del jaciment, just al peu d'una balma esfondada que se sabia havia estat també un nucli d'habitació.

Aquest intent de recuperar l'estratigrafia permeté confirmar l'existència d'una primera ocupació de cronologia pre-camps d'urnes tant en la part alta del jaciment (sondeig III) com al peu de la vessant nord (sondejos I i II). Es tractava d'un estadi pre-urbà de possible cronologia bronze mitjà-recent que probablement es concentrava en la part somital a l'abric de la balma existent. Les restes observades al peu de la vessant, en general estrats amb forta inclinació en el sentit de l'aiguavés, semblaven correspondre a acumulacions d'origen natural i/o antròpic relacionades amb aquesta ocupació. La fase amb urbanisme es situava, d'aquesta manera, en un moment posterior amb restes pròpies dels camps d'urnes antics.

Es disposa d'un primer lot de tres datacions per radiocarboni provinents d'aquesta intervenció (sondeig II) amb datacions molt homogènies, però aparentment massa baixes si es considera que totes corresponen a la primera fase d'ocupació (nº 16, 17, 18).

L'any 1993 es reprengueren els treballs en el jaciment en el marc del mateix projecte, ara sota la direcció de Javier Rey. Els treballs consistiren en l'ampliació dels sondejos existents, recollint-se tres noves mostres per tal de verificar les datacions ja conegudes. La campanya no ha tingut continuïtat per raons administratives i els resultats romanen inèdits. No obstant això, el seu director ens ha permès accedir a aquesta informació, la valoració més important de la qual és la possible existència al peu de la vessant d'estructures i murs relacionats amb la fase pre-camps d'urnes.

Pel que fa a les noves datacions, cal destacar un relatiu envelliment en relació a les ja conegudes (datacions nº 14 i 15), tot i que les desviacions típiques són molt elevades i impedeixen obtenir una cronologia precisa. Paradòmicament, la

mostra nº 19, extreta del mateix nivell que la nº 17 de la primera campanya, és més baixa, amb una discordança estadísticament significativa com per permetre ser tractades conjuntament.

Nº 15: Beta-75772

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Mostra provinent del sondeig I, nivell C. Correspon al primer estrat antròpic per sobre de les margues naturals, amb materials característics del bronze mitjà-recent i amb presència d'apèndix de botó. És l'única datació obtinguda en aquest sondeig.

Datació radiocarbònica BP: 3430 ± 240

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1737, 1714, 1701

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 2031 - 1991; cal BC 1989 - 1436

2 sigma: cal BC 2453 - 2423; cal BC 2405 - 1151; cal BC 1149 - 1129

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 2031 (1737, 1714, 1701) 1436

2 sigma: cal BC 2453 (1737, 1714, 1701) 1129

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 2030 - 1435	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 2401 - 1158	1.00
	1144 - 1134	.00

Bibliografia datació: Informació inèdita facilitada per J. REY.

Nº 16: Beta-75770

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Sondeig II, nivell 1d. És el primer estrat antròpic per sobre de les margues naturals. Una altra mostra (nº 18) prové del mateix nivell, amb una datació molt més baixa. Materials abundants en el conjunt de l'estrat 1 (subnivells b, c i d) amb presència de tenalles globulars amb decoració plàstica, tasses carenades amb i sense apèndix de botó, làmines i dents de falç de sílex, percutors, molins de vaivé etc. Absència d'acanalats.

Datació radiocarbònica BP: 3060 ± 110

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1312

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1424 - 1151; cal BC 1149 - 1129

2 sigma: cal BC 1523 - 993

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1424 (1312) 1129

2 sigma: cal BC 1523 (1312) 993

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1421 - 1156	.96
	1146 - 1133	.04

95.4 (2 sigma)	cal BC 1524 - 990	1.00
	954 - 946	.00

Bibliografia datació: Informació inèdita facilitada per J. REY.

Nº 17: GrN-18638

Característiques de la mostra: Carbons vegetals dispersos

Context arqueològic: Sondeig II, nivell 1a. Correspon al darrer nivell de la fase pre-camps d'urnes, damunt del qual s'assenten les estructures urbanes. Materials similars als descrits per la mostra nº 15.

Datació radiocarbònica BP: 2873 ± 16

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1013

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1037 - 1001

2 sigma: cal BC 1113 - 1098; cal BC 1069 - 991; cal BC 953 - 946

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1037 (1013) 1001

2 sigma: cal BC 1113 (1013) 946

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1045 - 997	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 1115 - 1091	.07
	1087 - 988	.89
	956 - 943	.03

Bibliografia datació: RODANÉS 1991, 165-197; 1992a, 5-12.

Nº 18: GrN-18639

Característiques de la mostra: Carbons vegetals dispersos

Context arqueològic: Sondeig II, nivell 1c. Estrat intermig amb abundants cendres i carbons dins del paquet que conforma el nivell 1. Materials similars als de la mostra nº 15. El mateix nivell ha estat datat en un altre quadre (mostra nº 19) amb una cronologia molt més baixa.

Datació radiocarbònica BP: 2852 ± 15

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1000

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1009 - 990; cal BC 954 - 946

2 sigma: cal BC 1034 - 971; cal BC 969 - 929

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1009 (1000) 946

2 sigma: cal BC 1034 (1000) 929

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1017 - 984	.70
	959 - 941	.30

95.4 (2 sigma)	cal BC 1033 - 971	.66
	969 - 929	.34

Bibliografia datació: RODANÉS 1991, 165-197; 1992a, 5-12.

Nº 19: GrN-18640

Característiques de la mostra: Carbons vegetals dispersos

Context arqueològic: Sondeig II, nivell 1d. Mostra procedent del mateix estrat que la nº 15.

Datació radiocarbònica BP: 2816 ± 16

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 971, 969, 931

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 991 - 951; cal BC 949 - 919

2 sigma: cal BC 1001 - 909

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 991 (971, 969, 931) 919

2 sigma: cal BC 1001 (971, 969, 931) 909

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 987 - 956	.62
	943 - 923	.38
95.4 (2 sigma)	cal BC 996 - 914	1.00

Bibliografia datació: RODANÉS 1991, 165-197; 1992a, 5-12.

Nº 20: Beta-75771

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Sondeig II, nivell 1c. Mostra procedent del mateix estrat que la nº 17.

Datació radiocarbònica BP: 2720 ± 60

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 837

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 911 - 809

2 sigma: cal BC 995 - 796

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 911 (837) 809

2 sigma: cal BC 995 (837) 796

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 905 - 815	1.00
95.4 (2 sigma)	cal BC 991 - 952	.08
	948 - 798	.92

Bibliografia datació: Informació inèdita facilitada per J. REY.

Minferri (Juneda, les Garrigues, Lleida)

Assentament a l'aire lliure caracteritzat per la presència en un mateix espai físic d'estructures d'habitació (cabanes construïdes amb materials peribles), estructures de producció (sitges, fosses, cubetes metal·lúrgiques) i llocs d'enterrament. Ocupa una extensió superior a les 10 Ha i s'han documentat un global de 106 estructures. És el primer jaciment d'aquestes característiques excavat a la plana occidental catalana (1993-1995) i els resultats obtinguts constitueixen la primera base sòlida en aquesta zona per reconstruir les formes de vida i d'ocupació del territori durant el bronze inicial.

S'han obtingut dues datacions per radiocarboni (una altra sèrie de sis mostres roman en llista d'espera al laboratori de la UBAR), les quals corresponen als nivells d'amortització de dues sitges i permeten datar un moment determinat de l'ocupació del poblat.

Nº 21: Beta-92280

Característiques de la mostra: Fauna (costelles d'un bòvid)

Context arqueològic: La mostra forma part del reompliment (UE MIN95-2121) de la sitja SJ-88, un cop amortitzada la seva funcionalitat primària La sitja contenia un enterrament múltiple i les restes de fauna corresponen a ofrenes relacionades amb la darrera inhumació. Juntament amb la fauna, apareixien en la mateixa UE diversos fragments ceràmics poc representatius (tasses carenades) i les restes d'un gresol amb adherències de gotes de bronze

Datació radiocarbònica BP: 3410 ± 90

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1731, 1728, 1686

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1869 - 1843; cal BC 1777 - 1605; cal BC 1558 - 1539

2 sigma: cal BC 1928 - 1510

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1869 (1731, 1728, 1686) 1539

2 sigma: cal BC 1928 (1731, 1728, 1686) 1510

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1871 - 1842	.10
	1778 - 1602	.81
	1562 - 1534	.09
95.4 (2 sigma)	cal BC 1932 - 1509	1.00
	1472 - 1468	.00

Bibliografia datació: EQUIP MINFERRI 1997, 161-211.

Nº 22: Beta-92279

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Mostra extreta del darrer reompliment (UE MIN95-2075) que segella la sitja SJ-69. El material ceràmic no destaca de la resta apareguda en

el jaciment (ceràmica a mà grollera, tasses carenades, grans contenidors); tanmateix el reompliment de la sitja era extraordinàriament ric en matèria orgànica (residus domèstics) i material de construcció (encanyisat). S'han recuperat un total de 1800 llavors i identificat 28 taxons diferents

Datació radiocarbònica BP: 3380 ± 70

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1677

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1743 - 1596; cal BC 1570 - 1529

2 sigma: cal BC 1876 - 1835; cal BC 1820 - 1798; cal BC 1786 - 1513

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1743 (1677) 1529

2 sigma: cal BC 1876 (1677) 1513

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1741 - 1600	.84
	1564 - 1531	.16
95.4 (2 sigma)	cal BC 1877 - 1834	.05
	1821 - 1796	.02
	1787 - 1512	.93

Bibliografia datació: EQUIP MINFERRI 1997, 161-211.

Riols I (Mequinensa, Baix Cinca, Saragossa)

Riols I és conegut principalment per tractar-se del primer poblat a l'aire lliure de cronologia neolítica (neolític antic postcardial) conegut i excavat a la vall del Segre. El complexe arqueològic integra també, però, una necròpoli de l'edat del bronze formada per un nombre indeterminat de tombes, de les quals dues han estat excavades.

La tomba 1 és una cista d'aspecte megalític amb planta rectangular (2x1 m.) i construïda amb grans lloses clavades verticalment. Es tracta d'una inhumació primària individual d'un individu molt jove; alguns fragments de sílex i una boleta de bronze semblaven formar part també de l'enterrament.

La tomba 2 és una cista amb túmul d'inhumació col·lectiva secundària i ha pogut ser datada per radiocarboni. L'interès de la necròpoli rau en constituir una de les primeres evidències de construccions tumulars a la plana i en la presència d'inhumacions individuals dins d'aquest context.

Nº 23: GrN-14081

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Tomba 2 de la necròpoli. Cista rectangular amb túmul de cinc metres de diàmetre sense pedres de delimitació exterior i amb una disposició radial de diferents lloses clavades verticalment dins del con tumular. L'interior de la cambra presentava dos aparents nivells d'utilització separats per una capa de pedres. Diferents restes òssies apareixien en ambedós nivells sense connexió anatòmica, així com restes diverses de ceràmica (una vora amb llengüeta), un fragment de destrat de pedra polida, un braçalet de bronze de secció circular i una dena del mateix material.

Datació radiocarbònica BP: 3280 ± 60

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1522

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1620 - 1502; cal BC 1478 - 1461

2 sigma: cal BC 1684 - 1418

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1620 (1522) 1461

2 sigma; cal BC 1684 (1522) 1418

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1622 - 1500	.87
	1481 - 1457	.13
95.4 (2 sigma)	cal BC 1679 - 1425	1.00

Bibliografia datació: ROYO 1987a, 31-35; GÓMEZ - REY - ROYO 1992, 97-53.

Roques del Sarró (Lleida, Segrià, Lleida)

Jaciment situat en un tossal allargassat , 350 m. al sud de la Clamor de Picabaix, petit affluent del Segre per la banda esquerra. Ha estat objecte d'una intervenció d'urgència durant l'any 1994, la qual ha permès documentar una llarga seqüència d'ocupació que s'inicia durant el neolític final i finalitza a inicis del segle II a.C., amb un important hiatus que sembla cobrir des del bronze final III, fins el segle III a.C. L'ocupació protohistòrica, molt malmesa com la resta del jaciment degut a l'explotació moderna de l'indret, es concentra al peu de la vessant oest, a l'abric d'una gran roca despresada dels potents estrats de roca sorrenca que conformen el substrat oligocènic del petit turó en una data indeterminada, però en qualsevol cas anterior a la freqüentació humana d'aquest abric natural. L'esclètxa resultant d'aquest desprendiment en la part posterior de l'abric es presenta igualment reblerta per sediments d'origen antròpic, corresponents aparentment a acumulacions procedents de la part alta del turó, amb la qual cosa no pot descartar-se que el jaciment ocupés també la part somital en època prehistòrica.

S'han obtingut un conjunt de sis datacions per radiocarboni representatives en lots de dues de tres moments diferents: neolític final (nº 23, 24), calcolític (nº25-26) i bronze mitjà-recent (nº 27-28).

La homogeneïtat és palesa pel que respecta a les dues darreres fases, però no succeïx igual amb les més antigues, on la discordança és estadísticament significativa.

Nº 24: Beta-92207

Característiques de la mostra: Carbons vegetals dispersos

Context arqueològic: Mostra (UE 4007-1) provinent de l'estrat basal que rebleix l'espai existent entre la part posterior del gros bloc que forma la balma i la roca mare encara "in situ" de la qual s'ha després. La mostra permet datar indirectament la caiguda del bloc i les primeres acumulacions formades en l'esclètxa.

L'estrat conté alguns fragments de ceràmica a mà informes (un d'ells amb un mugró) i un peça de sílex de difícil filiació cultural per sí mateixos. D'altra banda, la seva gènesi sembla fruit d'un procés natural d'acumulació per levigació del sediment provinent de la part somitat del turó. En aquest sentit, permet suposar una ocupació o freqüentació de l'indret des d'època neolítica.

Datació radiocarbònica BP: 4670 ± 70

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 3496, 3461, 3377

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 3613 - 3600; cal BC 3519 - 3356

2 sigma: cal BC 3634 - 3331; cal BC 3217 - 3196; cal BC 3155 - 3135

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 3613 (3496, 3461, 3377) 3356

2 sigma: cal BC 3634 (3496, 3461, 3377) 3135

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 3613 - 3601	.05
	3518 - 3357	.95

95.4 (2 sigma)	cal BC 3636 - 3310	.95
	3225 - 3187	.02
	3158 - 3127	.02

Bibliografia datació: LAFUENTE - MORÁN - FERRER 1997, inèdit.

Nº 25: Beta-92208 (AMS)

Característiques de la mostra: Carbons vegetals dispersos

Context arqueològic: Ha estat extreta (UE 4007-2) del mateix estrat que la mostra nº 23. L'asincronia relativa entre ambdues podria ser deguda a un lent procés de formació del propi estrat.

Datació radiocarbònica BP: 4830 ± 40

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 3639

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 3650 - 3627; cal BC 3563 - 3543

2 sigma: cal BC 3696 - 3615; cal BC 3594 - 3523

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 3650 (3639) 3543

2 sigma: cal BC 3696 (3639) 3523

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 3662 - 3622	.53
	3576 - 3536	.47
95.4 (2 sigma)	cal BC 3699 - 3612	.54
	3602 - 3517	.46

Bibliografia datació: LAFUENTE - MORÁN - FERRER 1997, inèdit.

Nº 26: Beta-92206 (AMS)

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Mostra sobre carbons (UE 3029) apareguts a l'interior de la llar LL-27, corresponents a la darrera combustió efectuada. La llar se situa al nord-oest de l'àrea excavada (zona 3, sector 1), formant part d'un conjunt de cinc estructures de combustió ubicades a uns cinc metres de distància de la balma. Aquestes llars es presenten excavades sobre nivells de formació natural i sense cap sòl d'ocupació en relació, tot i que cal suposar que aquest devia existir a una cota similar o molt lleugerament superior donat el bon estat de conservació de les estructures. Juntament amb la mostra nº 26, permeten datar una ocupació d'època calcolítica davant de la balma.

No existeix cap mena de material arqueològic relacionable amb la pròpia llar ni amb el seu nivell de funcionament desaparegut. No obstant això, la presència d'un bol de campaniforme pirinenc en els nivells remoguts apareguts al peu de l'abric (sondeig 13, UE 3002) i altres fragments del mateix tipus localitzats en l'esclatxa de la part posterior, podrien explicar l'antiguitat de la datació i contextualitzar indirectament l'estructura.

Datació radiocarbònica BP: 4040 ± 60

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 2568, 2519, 2504

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 2615 - 2468

2 sigma: cal BC 2863 - 2811; cal BC 2744 - 2726; cal BC 2697 - 2454; cal BC 2414 - 2408

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 2615 (2568, 2519, 2504) 2468

2 sigma: cal BC 2863 (2568, 2519, 2504) 2408

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 2835 - 2829	.03
	2618 - 2466	.97
95.4 (2 sigma)	cal BC 2867 - 2806	.11
	2766 - 2720	.03
	2702 - 2451	.85
	2429 - 2402	.02

Bibliografia datació: LAFUENTE - MORÁN - FERRER 1997, inèdit.

Nº 27: Beta-92205

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Mostra sobre carbons (UE 3017) apareguts a l'interior de la llar LL-25, corresponents a la darrera combustió efectuada. S'inclou dins del conjunt de cinc llars situades davant la balma, la cronologia de les quals es presenta bastant similar. Context arqueològic idèntic al de la mostra nº 25.

Datació radiocarbònica BP: 3950 ± 90

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 2461

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 2568 - 2519; cal BC 2504 - 2314

2 sigma: cal BC 2854 - 2821; cal BC 2660 - 2638; cal BC 2626 - 2189; cal BC 2161 - 2145

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 2568 (2461) 2314

2 sigma: cal BC 2854 (2461) 2145

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 2570 - 2516	.19
	2506 - 2302	.81
95.4 (2 sigma)	cal BC 2857 - 2818	.02
	2691 - 2685	.00
	2666 - 2631	.02
	2629 - 2176	.94
	2167 - 2142	.01

Bibliografia datació: LAFUENTE - MORÁN - FERRER 1997, inèdit.

Nº 28: Beta-92204

Característiques de la mostra: Carbons vegetals dispersos

Context arqueològic: Mostra (UE 3003-2) provinent de l'únic nivell conservat "in situ" al peu de la balma. Es tracta d'un gruixut paquet de sediment (~40 cm.) que sembla correspondre a successives freqüentacions de l'indret, sense que s'hagi pogut identificar cap paviment construït o sòl d'ocupació evident. La mostra s'ha extret de la part basal i presenta una evident asincronia amb la nº 28, provinent del nivell somital. Ambdues permeten datar el temps de vida de l'estrat, en aquest cas clarament relacionat amb un ambient cultural pre-camps d'urnes.

Entre el material aparegut pot destacar-se les tenalles decorades amb cordons impresos sovint digitalment, encastacions de fang, mugrons...; tasses amb carenes altes i apèndix de botó; peces de sílex retocades i un motlle de barnilles.

Datació radiocarbònica BP: 3330 ± 60

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1613

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1680 - 1520

2 sigma: cal BC 1743 - 1491; cal BC 1489 - 1449

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1680 (1613) 1520

2 sigma: cal BC 1743 (1613) 1449

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1672 - 1655	.12
	1645 - 1526	.88
95.4 (2 sigma)	cal BC 1741 - 1497	.97
	1483 - 1455	.03

Bibliografia datació: LAFUENTE - MORÁN - FERRER 1997, inèdit.

Nº 29: Beta 92203

Característiques de la mostra: Carbons vegetals

Context arqueològic: Mostra (UE 3003-1) provinent de la part superior de l'únic nivell conservat "in situ" al peu de la balma. Contexte idèntic al de la mostra nº 27.

Datació radiocarbònica BP: 3050 ± 70

Data(es) punts d'intersecció cal BC: 1306

Intervals de calibratge:

1 sigma: cal BC 1401 - 1251; cal BC 1249 - 1204

2 sigma: cal BC 1437 - 1111; cal BC 1104 - 1060

Síntesi datació:

1 sigma: cal BC 1401 (1306) 1204

2 sigma: cal BC 1437 (1306) 1060

Distribució probabilitats:

%	Intervals	% relatiu
68.3 (1 sigma)	cal BC 1399 - 1252	.82
	1247 - 1207	.18

95.4 (2 sigma)	cal BC 1437 - 1111	.97
	1104 - 1059	.03

Bibliografia datació: LAFUENTE - MORÁN - FERRER 1997, inèdit.
